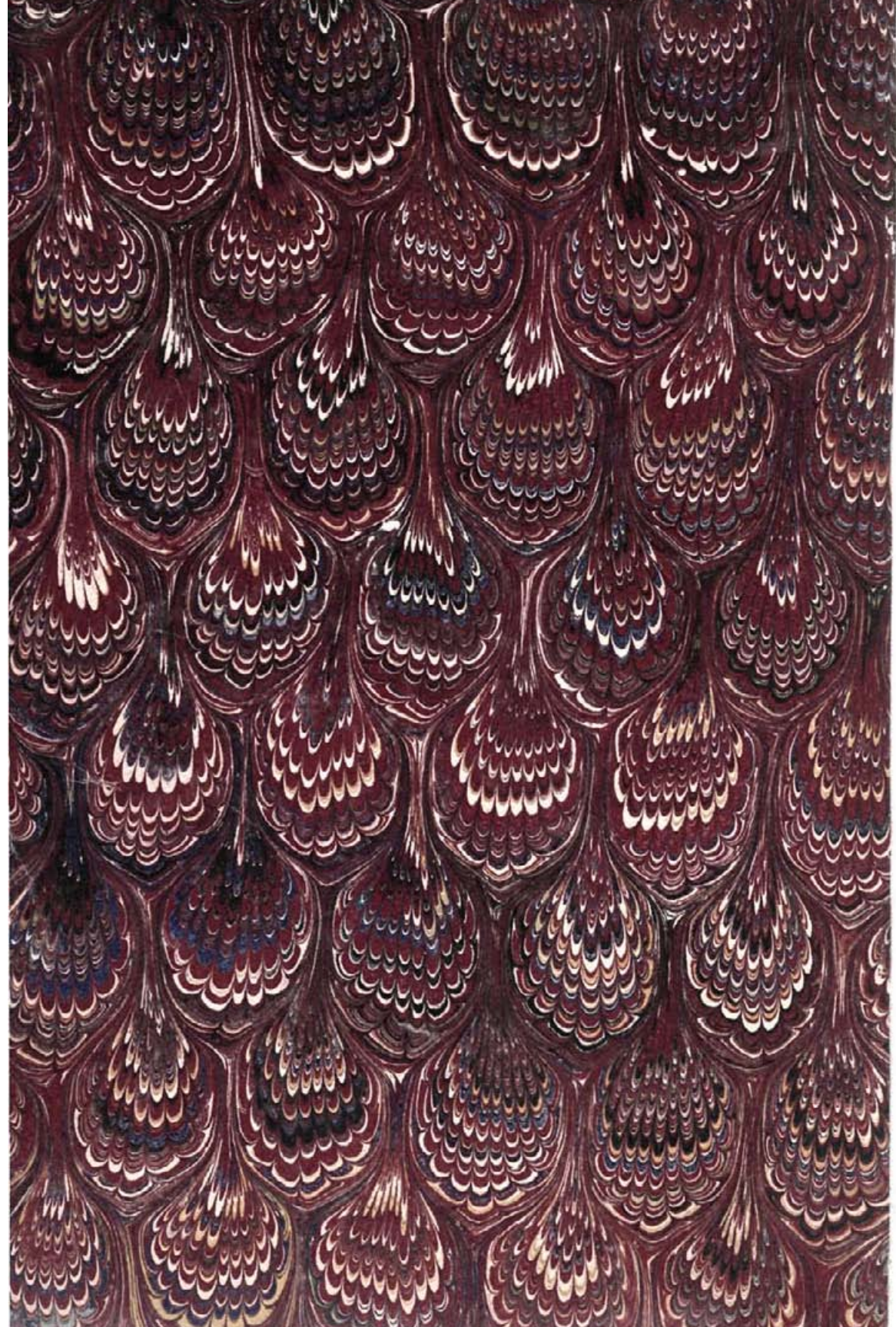

A MI HADSEREGÜNK.

AZ

OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA

NÉPEI

FEGYVERBEN ÉS ZÁSZLÓK

ALATT.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1889.

A.M.H. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

M. N.
Múzeum
Dr. Apponyi László
Könyvtára.

I. FERENCZ JÓZSEF CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY,

A LEGFELSŐBB HADÚR.

A MI HADSEREGÜNK.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA NÉPEI FEGYVERBEN ÉS ZÁSZLÓK ALATT.

*

SZÉCSI MÓR, BANKALARI GUSZTÁV, RIEGER FERENCZ

KÖZREMŰKÖDÉSE MELLETT

SZERKESZTETTE

DANCZER ALFONS.

TIZENEGY SZINNYOMATU KÉPPEL ÉS 139 SZÖVEGBELI ÁBRÁVAL
MYRBACH FELICIAN BÁRÓ EREDETI RAJZAI UTÁN.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1889.

A.M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

R 1965

252.188
100095.

M. N. M. Múzeum Gr. Apponyi Sándor Könyvtára.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

TARTALOM:

	Lap
Viribus unitis:	
A véderő feladatai és alkatrészeinek rendeltetése	4
Az általános védkötelezettség	12
A legfelsőbb hadúr	24
A katonai hyerarchia	27
Rendjelek és kitüntetések	31
A hadsereg főfelügyelője	40
A császári és királyi testőrségek	41
A közös hadügyministerium és segédközegei	45
A katonai területi parancsnokságok	51
A vezérkar	54
A vezérkari irodák és a hadi levéltár	62
A csapatvezérkar	75
A hadijáték és a vezérkar gyakorló utazása	76
A vezérkar főnöke	85
A honvédelmi ministeriumok és a honvéd főparancsnokságok	89
A tiszt:	
A tiszt az államban és társadalomban	102
A tiszt hivatása	107
A tartalékos tiszt	110
A tegezés	115
A tiszti becsületügyi eljárás	118
A tiszti ebéd	120
A katonai tudományos egyesületek	126
A tiszti kaszinó	129
Az anyagi helyzet	136
A tiszt és családi köre	145
A vallás és a nemzetiség a zászlók alatt	151
A gyalog csapatok:	
A gyalogság	157
A vadászcsapat	168
A ruházat és fölszerelés	171
A fegyver	181
A steyri fegyvergyár	188
A zászló	192

Lap

A katonaesztendő ... 195
Az ujonczok ... 199
Zártrendben és rajvonalban ... 209
A czéllövészet ... 219
Az elmélet ... 230
Az ezredparancsnok és segédközegei ... 241
A százados ... 253
Az egyévi önkéntes ... 260
Az altisztek ... 264

Hadi képek:

A helységtábor ... 269
Utazómeneten ... 276
A felvonulás területén ... 284
Az elővéd ... 287
Előőrsön ... 293
A táborban ... 302
Az ütközet ... 311
A békés háború ... 326

A helyőrségi szolgálat:

A katonai állomásparancsnok és a térparancsnokság ... 339
Őrségen ... 342
A szemlék ... 346
A díszkivonulás ... 353
A büntetés ... 358
A laktanyában ... 362
Szabadságra ... 374

A lovasság:

A pótlovak és a ménesek ... 377
Az istállóban és a lovardában ... 384
A dandárequitátióban ... 391
A lovasság a földeritő és biztositó szolgálatban ... 399
A roham ... 405

A tüzérség:

A löveganyag ... 408
A tábori üteg a harczban ... 418
Az arzenál ... 423
A steini lőporgyár ... 431
A Steinfelden ... 435

A műszaki fegyvernemek és a műszaki erők:

A terep mesterséges megerősitése békében és háborúban ... 440
A gyalogsági ásó ... 445
A sánczszerszám a mozdonyszekrényen ... 449
Az utászosztagok ... 450
Az utász szárazon és vizen ... 452
A vasut- és távirdaezred ... 461
A hadmérnökség ... 465
A hadmérnökcsapat és a hadmérnöktörzs ... 466

A várak:

A várparancsnok ... 477

Lap

A katonai egészségügy:

A katonaorvos és az egészségügyi csapat ... 482

A tábori egészségügyi intézetek és az önkéntes betegápolás ... 488

Az igazoló lapocska ... 493

A vonatcsapat és a hadrakelt sereg vonatai ... 495

Az élelmezés:

Az élelmi készletek utánaszállítása ... 501

Az élelmi szerek előteremtése ... 503

A hadi élelmezési adag ... 506

A magyar honvédség és az osztrák Landwehr ... 510

A katonaföldrajzi intézet ... 520

A katonai képző és nevelő intézetek ... 526

Eredetük és jelenlegi állapotuk ... 526

A katonai akadémiák ... 529

A növendékek belépése ... 533

A felavatás ... 540

A katonai árvaház Fischauban ... 546

A katonai alreáliskolák ... 550

A katonai főreáliskola Mährisch-Weisskirchenben ... 552

A tiszti leánynevelő intézet Hernalsban ... 555

A tiszti leánynevelő intézet Sopronban ... 561

A legénységi leánynevelő intézetek ... 562

A hadapródiskolák ... 563

A tiszti továbbképző és szakképző intézetek ... 565

A Ludovika akadémia ... 569

A rokkantok ... 573

Csapataink Bosniában és Herczegovinában ... 576

A bosnyák-herczegovinai csapatok ... 582

Viribus unitis ... 587

A KÉPEK JEGYZÉKE:

	Lap
1. I. Ferencz József császár és király, a legfelsőbb hadúr (a czimlap előtt)	
2. Fegyverek Mátyás király korából	1
3. A Habsburgház jósbetűi	3
4. Osztrák és magyar fegyverek a 17. századból	4
5. Előnyomuló gyalogság	8
6. A cs. és k. hadi muzeumból	11
7. Egyévi önkéntesek	17
8. Sorozás	20
9. Osztrák Landwehr gyalogos	22
10. Hadi szerelvények	23
11. Császári és királyi uralkodó jelvények	24
12. Ő Felsége névjegye	26
13. A cs. és k. hadi muzeumból	27
14. «Habár csak káplár is . . . akár generális. . .»	30
15. Rendjelek és kitüntetések	31
16. A hadi érem	39
17. Albrecht főherczeg tábornagy, a hadsereg főfelügyelője (Melléklet)	
18. Magyar testőr	42
19. Trabant testőr	43
20. Testőr lovas	44
21. A közös hadügyministeriumban	45
22. A katonaterületi parancsnokságok térképvázlata	53
23. Szegélyrajz	54
24. A vezérkarhoz beosztott főhadnagy	59
25. A lovasság kocsibaszállítása	71
26. Hadijáték	81
27. A m. kir. honvédség zászlója	93
28. Honvéd gyalogtiszt diszben	97
29. Régi fövegek	102
30. Tiszti lőállás a tiszti lövöldében az Iselhegyen Innsbruckban	109
31. Tiszti parancsértekezlet	113
32. Tiszti ebéd	123
33. Csendélet	125
34. A katonai tudományos egyesület könyvtárában	126
35. A bécsi tiszti kaszinó előcsarnoka	131
36. Whistpartie a kaszinóban	133
37. Családi körben	147
38. Magyar paizs és pánczéldöfő a 17. századból	150
39. Az apostoli tábori vicarius	154
40. Hadi fegyverek és szerelvények	156
41. A cs. és k. hadi muzeumból	157
42. Az ezredzene	166
43. A vadász szerelvénye 1856-ban	168
44. Zászlóaljkürtös a vadászoknál	170
45. Gyalogos, menetöltözékben tábori szerelékkel együtt (elülről)	174
46. Ugyanez (oldalt)	175
47. 8 mm.-es ismétlő fegyver. — 1888. évi minta	185
48. A steyr-i fegyvergyár	189
49. Az osztrák-magyar hadsereg zászlói és lobogói a 16., 17. és 18. századból	192
50. Bevonuló ujoncok	401
51. Fegyverforgatási gyakorlatok	205
52. Menet! indulj. . . egy! . . .	207
53. A század fejlődése oszlopból fejlődött vonalba	210
54. Menet! irány — a magas fa! . . .	211
55. Csatár	214
56. Hurráh — Rajta!	217
57. Iskolázás a távbecslésben	221
58. A katonai lövölde egyik lőállása Klagenfurtban	223
59. Szakaszössztűz	227
60. Legénységi iskola	231
61. Legénységi szoba	235
62. A hangászok iskolája	238
63. Zsoldosztás	249

	Lap
64. A százados	256
65. Mesteremberek	259
66. Egyévi önkéntes osztag	261
67. Fővadász	265
68. Beszállásolás esős időben	271
69. János, a tisztiszolga	281
70. Pihenő a menet közben	283
71. Az előjárőr átmenete a harczba	291
72. Állj! — Ki vagy?	299
73. Az étel kiosztása a táborban	305
74. Pihenő tisztek az előőrstartaléknál	309
75. A rajok előnyomulása	319
76. Szuronyt fel!	321
77. Elesett katona	328
78. Roham! — de nem lehet	333
79. Megbeszélés	337
80. A konyhában	339
81. A tértiszt	340
82. Őrségen	343
83. Nagy tisztogatás	347
84. A szemléttartó előljáró fogadtatása a laktanya előtt	349
85. Diszmenet (Melléklet)	
86. Fogságban	359
87. Ételkiosztás	363
88. Kihallgatás	369
89. Beteglátogatás	371
90. A kantin	373
91. Hevedert megereszteni	377
92. Gyülekezés a lovasságnál	383
93. Az istállóban	387
94. Patkolás	389
95. Lovastisztek a ligetben	395
96. Lovas járőr a faluban	401
97. Biztositott megállás	404
98. Tüzérség a tűzharczban	408
99. Hegyi üteg menetoszlopban	415
100. Felhajtó tüzérüteg	419
101. Az arzenálban	425
102. Anyagtér	440
103. A gyalog csapat a gyalogsági ásóval lövészárkot ás	447
104. A hadihid	453
105. A hadihid-készülék	457
106. A póthid építése	489
107. Tábori kohó	463
108. A vár gátonyán	473
109. A Klicanje erőd Trebinje mellett	475
110. A várparancsnok «szócsövei»	478
111. Egészségügyi kocsi	480
112. A kórház kertjében	485
113. A betegszobában	487
114. Kötözőhely	491
115. Tiroli lövészek	510
116. Magyar honvéd	513
117. A tiroli lövészek lövöldéje a szobapuska számára	516
118. Tiroli lovas lövész	517
119. A bécsujhelyi katonaakadémia Urnapján	527
120. A bécsujhelyi akadémia uszodája	534
121. A bécsujhelyi katonaakadémia tervrajza	537
122. Tiszti felavatás a műszaki akadémián Bécsben	545
123. A vivóteremben	553
124. A növendékek zenekara	555
125. A hernalsi gyakorló iskolában	559
126. Erzsébet császárné és királyné ajándéka	560
127. A soproni intézet növendéke	561
128. A hadapródiskola hallgatója	564
129. «Bravó!»	566
130. Kerékpáron	567
131. A Ludovika akadémiából	571
132. Csapataink Bosniában és Herczegovinában	576
133. A sarajevói nagy mecset	577
134. Herczegovinai lakos	578
135. A hadmérnök-csapatok által épitett Völkner-féle sátrak Bosniában és Herczegovinában	579
136. Typus a Carsiá-ból	581
137. Bosnyák gyalog-katona	582
138. Vadász a bosnyák szálláson	584
139. Karaula gora	585

A SZINNYOMATU KÉPEK JEGYZÉKE.

	Lap
Vezérkari százados tábori öltözékben	76
Gyalogos a Hoch- u. Deutschmeister 4. gyalogezredből	166
Vadász az alsó ausztriai 21. tábori vadászszászlóaljtól	172
Tábornok a harczgyakorlatnál	330
Ulánus a Nostitz-Rienek 13-ik ulánus ezredtől	398
Tizedes a Windischgrätz József herczeg 11-ik huszárezredtől	400
Dragonyos az I. Miklós orosz czár stájer-karintia-krajnai 5-dik dragonyos ezredtől	401
Tábori tüzérség	420
Árkász az I. Ferencz József 1-sö hadmérnökezredtől	468
Vonatcsapat meneten	502
Honvédhuszár századtrombitás	514

Fegyverek Mátyás király korából.
(Cs. és k. udvari fegyvertár.)

VIRIBUS UNITIS.

A következő lapok irásban és képekben az osztrák-magyar véderő alkatát, szervezetét, berendezését, kiképezését, életfolyamát és harcztevékenységét ismertetik. E lapok szavaikkal a nagy közönséghez, a lakosság legtágabb köreihez, különösen a *védköteles korhoz közeledő ifjusághoz* fordulnak, mert ebben nyugodnak azon erkölcsi és anyagi *erők*, melyek a monarchia egyetemes véderejében *hatalommá* alakulnak.

A mi mai hadseregünk egy fény- és dicsőségben gazdag, sok százados multnak büszke örököse. Ott, hol éjszakon a zordon Belt tengerárjait a sirály kerülgeti, le egészen délig hol Sicilia halmain árnyas olajkertek illatoznak; és ott, hol a Szajna partjait zöldülve övezik a dús vetések, messze odáig hol az orosz sivatagot a szemfárasztó hómezők borítják: hadseregünk zászlói mindenütt győzedelmesen és diadalmasan lobogtanak! — És ha néha a hadi szerencse szeszélyes istennője fegyvereinktől elfordult és a balsors sötét szárnyai suhogtak a földre hajlott zászlók fölött: mindig akadtak erős karok, melyek tépett zászlóinkat föl-fölemelték és újra a dicsőség fényével övezték.

E monarchia évlapjaiban a történet muzsája nehéz küzdelmekről és sulyos megpróbáltatásokról tesz tanuságot. De a legnagyobb

szükség és a végromlás szélétől mindig ujra fölemelkedett, mindig ujra elfoglalta világtörténeti hatalmas helyét, melyet számára a Habsburgok dicső háza szerzett, mindig áldás követte a népek erőlködését, valahányszor szóval és szivvel, tettel és lélekkel követték dicső uralkodónk bölcs jelszavát: VIRIBUS UNITIS.

Azt kérdik tán elleneink: él-e még a vitéz szellem, mely egykor apáinkat hőstettekre ragadta? — feszülnek-e még a férfi karok, melyek az európai államélet egyik leghatalmasabb alkotását teremtették és évszázadokon át fentartották? — él-e még a hősi szellem, mely a népek kebelében az uralkodó ház örök hatalmában és magasztos hivatásában vetett csüggedetlen bizalmat szent hitté érlelte? — —

Bizalmam az ősi erényben!

Igen! e szellem még él! — Él és élni fog a hadseregben, hogy benne a nemzet virágát *királyért és hazáért* lelkesítse! — Még él és élni fog, mert a mostani hadsereg a *népből* leszen és a *népbe* tér vissza; a népből meríti erejét, erényét; és miután kebelében fejlesztette a király iránti hűséget, megszilárdította a honszeretetet, edzette a kötelességérzetet, fegyelmezte a szilaj erőket, szóval fokozta és iskolázta a nép mindazon erényeit, melyek az állam életfentartó tényezői: ez által a hadsereg a népek iskolájává lőn, melyből a belépő *ifjak*, gyarapodva észben, erőben, gazdagodva ismeretekben és ügyességekben, nemesedve erkölcsben és jellemben, mint *férfiak* térnek vissza a polgári tűzhelyhez, melytől a fegyverforgatás, fegyelem és kötelességérzet iskolájába távoztak.

Azonban, hogy a hadsereg iskolája eme népnevelő és erkölcsnemesítő hatása mellett *honvédelmi* hivatását is betölthesse, békében és háborúban tartós, megerőltető szellemi és testi munkára van szükség és nem ritkán az egyén önmegtagadó áldozatkészségét kivánja.

Hogy mikép végzik a hadseregnek egyes részei, melyek a monarchia véderejét alkotják, eme terhes és nehéz munkát, — mikép készítik elő békében a hadi sikert, — és mikép teljesítik egyidejűleg az említett nevelő és erkölcsnemesítő hatásukkal a rájuk

háramló *culturalis* feladatot, — végre mikép alkalmazzák az emberiség legnemesebb erőit a legnemesebb javak oltalmára: mindazt hadd mondják el irásban és képekben a következő lapok.

A nemes eszmék iránt fogékony keblek meg fogják érteni.....

Bizalmam az ősi erényben!

Osztrák és magyar fegyverek a 17. századból.
(Cs. és k. hadi muzeum.)

A VÉDERŐ FELADATAI
ÉS
ALKATRÉSZEINEK RENDELTETÉSE.

«A fegyveres hatalomnak magasztos hivatása az, hogy a monarchia biztonságát és tekintélyét megóvja és megvédelmezze.»

«A fegyveres hatalom tehát kifelé paizs és kard, az országon belül pedig a trón és a törvényes rend támasza legyen.»

A *Szolgálati Szabályzat* eme szavaiban az osztrák-magyar monarchia fegyveres hatalmának feladata világosan meg van jelölve; és ha ugyanott meg vagyon írva:

«Ő császári és apostoli királyi Felsége a monarchiának fölkent feje és az összes fegyveres hatalom Legfelsőbb hadura,» — ezzel világosan ki van fejezve, hogy a korona viselője az első harczos, ki alattvalóinak hatalmát és tekintélyét óvja, a trónt és a belrendet oltalmazza; végre, hogy minden állampolgár hivatva van, hogy ama «paizs és kard»-nak egyik alkatrészét képezze, mely a monarchia tekintélyét és biztonságát védelmezi.

«Szeretet az uralkodó és a hon iránt» — ez a tűz, melyben a népnek vasereje izzasztatik; «engedelmesség és hűség, állhatatosság és önmegtagadás, vitézség és becsvágy» — ezek a kovácsok, melyek a vasat fényes és éles fegyverré kovácsolják.

Istenfélelem és erkölcsösség ragyog a paizs tükrében; közszellem, egyetértés és vasfegyelem megóvják a kard élét.....

A férfi ifjuság, mely az élet, munka, ipar és polgári foglalkozásnak legváltozatosabb viszonyaiból, más-más nyelvvel, szokásokkal, vallással, müveltséggel és iskolázással lép a hadsereg soraiba és itt szép tehetségeinek vagy hajlamainak kifejlesztésére ösztönöztetik: a katonaszolgálat iskolájában nyeri amaz egységes átalakulást, mely benne az öntudatot ébreszti, hogy «egyetértésben rejlik a hatalom».

Rendszeretethez és pontossághoz szoktatva, sokféle ügyesség vagy mesterségben kitanítva, nyelv- és tájismeretekben meggazdagodva, testben és lélekben edzve, erősödve, szerényen tér vissza polgári körébe a *férfi*, melyet — a zászlóhoz szólíttatván — mint *ifju* elhagyott. Most saját erejének öntudatára ébredve, gyors elhatározáshoz és merész vállalkozásokhoz szokva, immár övéinek javára és boldogítására működik. És ezzel a hadsereg az előbb érintett általános feladatán kívül békében az egyénen a közmüveltséget és népnevelést előmozdító culturális feladatát is teljesíti.

Ha azonban a béke angyala tovaszállt, a *háború* kérlelhetlenül követeli jogait és czélja: az ellenfélnek teljes legyőzése és megtagadott igazságunknak kierőszakolása. Fegyverben áll nép nép ellen, és a győzelem azé lesz, mely *erőben*, *ügyességben* és *katonai erényekben* gazdagabb.

A *fegyveres hatalomnak feladata* tehát, hogy ez erőt előteremtse és a legmagasabb hatványig fokozza, hogy az ügyességet és katonaerényt fejleszsze és ápolja, végre hogy az így előkészített anyagi és szellemi erőket a kellő időben, a kellő helyen és a legjobb módon alkalmazza.

A véderő a hadviselés mozgó és mozdulatlan eszközeiből van összetéve.

Hazánkban *a hadviselés mozdulatlan eszközei*, t. i. földrajzi tagozása és művelődési állapota, — vagy katonai nyelven szólva — *a terep*, az ő domborzatával, födözetével, útjaival, vasútjaival és folyóival, továbbá *a várak*, már önmagukban hatalmas védelmi erőt képviselnek; mert az osztrák-magyar monarchiának nyugaton, éjszaknyugaton és keleten, Tirol, Csehország és Erdély hegyvidéki tartományokban három természetes nagy bástyája van, melyek hegylánczolatokkal és vízvonalakkal egybekötve, egy hatalmas vár

kiszögellő erődjeihez hasonlítanak, melynek belsejében a katonai tekintetben fontos magaslatok és folyók mindmegannyi jól alapított védelmi vonalakat alkotnak. A monarchia azonfelül kiterjedt közlekedési hálózattal, kielégítő körületi és sugárirányú út- és vasutakkal és különösen a Dunában oly víz- és közlekedési vonallal bír, melynek kiváló fontosságát eléggé igazolják ama számos csaták és küzdelmek, melyek partjain és völgyületében vívattak.

Nehány vár, — nem sok, de erős, — még kiegészíti azon országrészek katonai erejét, melyek ellenséges hadak betörésének különösen ki vannak téve. Ezek képezik sarkköveit a természet és bölcs békeszerződések által erős határokkal szegélyezett ama nagy területnek, melyen *a hadviselés mozgó eszközei*, a hadsereg, a Legfelsőbb hadúr és főhadvezérének utasításai szerint hozzák működésbe gigás-tagjaikat.

A békeiskolázás már az összes fegyverfogható lakosságot — akár a *hadsereg*ben, akár a *honvédség*ben vagy a *népfölkelés*ben — a hadiszolgálatra előkészítette. És habár e hatalomnak úgyszólván csak töredékei állhatnak «a zászlók alatt», mivel a harczosok nagy tömegének béke idején polgári foglalkozása után kell járnia, és mivel az állam pénzügyi ereje a hadsereg és honvédkeretek számerejének korlátozó határt szab: mégis Ő Felsége felhivása nehány nap alatt a harczosok tömegét bármely helyen egybegyűjti, a hol az állam akaratának erőt és nyomatékot adni szükséges.

Miután a *mozgósítás* és *felvonulás* a véderőt a jól átgondolt terv szerint a hadműveletek kiinduló pontjára vezette, most megkezdődhetnek a hadműveletek és ekkor fog hozzá a hadsereg *legnagyobb feladatának* megoldásához: megküzdeni a hasonlóan felkészült ellenféllel.

Mint két vívó fél, kik a fegyveres összecsapás előtt egymást tisztelegve köszöntik és aztán egymást éles szemmel tartva, mély elzárkozottsággal keresztezik pengéiket: akkép üzeni meg egymásnak a két felkészült hadsereg az ellenségeskedések megkezdését; de a kezdődő cselekvésre nézve fennálló elhatározását mindkét ellenfélnél a titok áthatatlan fátyola borítja.

Csak *a hadvezér szelleme* képes keresztülhatolni a homályos

fátyolon, csak ő emeli félre, vagy merész elhatározással széttépi a függönyt, melyet az ellenség hadseregünk szeme elé tart, és míg önmagának az elhatározás teljes szabadságát biztosítja, az ellenfélre ráerőszakolja a cselekvés törvényét.

Eleinte — mert ellenfelét meglepni, gyengéit kikémlelni akarja,— még titkolódzik, rendelkezéseit még fátyol mögé rejti, mely eltakar ugyan mások elől, de nekünk szabad kilátást nyujt,... a hadsereg arczvonala elé tolt *lovasság* mögött készíti elő a sújtó csapásokat. A lovasság, a milyen gyors, mozgékony és ügyes, nagy területek fölött képes uralkodni, képes azokat biztosítani és földeríteni; itt fenyeget, ott csalogat, — az ellent majd az erők kifejtésére kihívja, majd a habozásra csábítja; az egyik helyen eltünik, hogy máshol újra feltünjék, és így háborgatja a készületlen ellenfélt, megzavarja terveit, veszélyezteti, sőt helyenként megszakítja összeköttetéseit, és a mennyire csak lehet, neki erkölcsi és anyagi kárt okoz. De egyúttal fedezi saját hadseregének összpontosítását a hadműveletek megkezdéséhez, t. i. *a hadászati felvonulást;* és mihelyt a lehetőség megvan, hogy az ellenfélre döntő csapásokat mérjünk, elősegíti a csapatok összpontosítását a csatához, t. i. *a harczászati fejlődést.*

Ha egyszer az ellenséggel az érintkezést helyreállította, és mindazt kikémlelte, a mire a hadvezérnek szüksége van, akkor többé szem elől nem téveszti és csakis akkor vonúl félre, ha elérkezett az idő, hogy az ellenséget a nehéz fegyvernem — *a tüzérség* — hatásával fenyegessük és arra kényszerítsük, hogy a mély menetalakzataiból, vagy sűrű készültségi alakzataiból széles harczalakzatokba kényszerítsük. Ez alkalommal mindkét ellenfél arra kényszerül, hogy oldalt az utaktól a nehezebben járható terepre terjeszkedjék, hogy mozdulatait lassítsa, előnyomulását beszüntesse és tüzérségét elővonja. Ez pedig részint már súlyos veszteségek árán, részint észrevétlenül és az elrejtő terepfödözékek oltalma alatt, állásokat foglalt, melyek a megindúló harcznak különféle mozzanataiban a lövegek számára valószínűleg tartós hatást biztosítanak.

E közben *a gyalogság*, a hadsereg főfegyverneme is harczba lépett. A gyalog csapatok (a gyalogság és a vadászok) nemcsak tömegüknél, hanem rendkívüli simulékonyságuknál fogva is, mely

Előnyomuló gyalogság.

szerint minden terephez, domborzatának, födözetének és növényzetének minden alakjához alkalmazkodni képesek, leginkább vannak arra hivatva, hogy a térfoglaló és térmegtartó harczot keresztülvigyék. Azon pillanatban, mikor ők harczba lépnek, a küzdő felek helyzete némely részben már tisztúlt. Az egyik fél arra iparkodik, hogy ellenfelének *közelébe jusson*, hogy azt helyéről elszorítsa: ez által *támadóvá* lett; a másik egész erejével állását megtartani, az ellenfél szorító közeledését *magától távol tartani* akarná: ezzel a *védelmező* szerepet vállalta magára. Ez a terepet keret gyanánt használja, melybe csapatait beilleszti, csoportosítja, hogy ez által számukra támasztékot és erősítést szerezzen, szóval, hogy eleven erőinek a terep által nyujtott anyagi harczeszközökben nagyobb és ellenálló harczképességet kölcsönözzön. A másik minden terepalakzat felhasználása által *előnyomulását* akarja könnyíteni, hogy túlságos veszteségek nélkül még erőteljesen jusson ellenfelének közelébe, ki

viszont a talajban talált, vagy mesterségesen beillesztett védelmi eszközök eszélyes felhasználása folytán kevéssé lévén veszélyeztetve, biztos állásából a támadót heves löveg- és puskatűzzel árasztja el.

A támadás a védelmezőnek haláltszóró *arczvonalára* lehetetlenné vált; de azért itt lekötve tartatik, hogy a támadó azon csapatja számára idő nyeressék, mely kerülő utakon, terepfödözékek és álműveletek által a védelmezőnek szemei elől elrejtve, az erős állás *oldalába* és *hátába* vonúl.

És a védő ellenfél? ez sem maradt tétlen. Itt a talajt járhatlanná tette, ott hidakat rombolt, utakat eltorlaszolt, vizeket torlasztott, és valahány akadályt a védőnek *műszaki csapatai és fegyvernemei* teremtettek és útba gördítettek, mindazokat a támadó fél *utászainak* kell eltakarítani, a rombolásokat helyre kell állítani vagy tárgyaikat újra teremteni.

Ez alatt az arczirányban a harczosok heves küzdelmek közepette várják a jelt, mely hírül adja, hogy az ellenfél ellen indított *átkarolás* hatása érezhetővé kezd válni. Az *optikai távíró* szakadatlanúl működik.... Most több jel az ellenfél azon szándékára mutat, hogy ellenlökemet akar intézni a támadó ellen. Tüzelesi szünetek azt gyaníttatják, hogy a tüzérség czéljait változtatja, vagy lőszerben hiányt kezd szenvedni, valami válság készül: ott, — ott messze a szárny felé hatalmas porfellegek mutatják, hogy a lovas tömegek halálos tusába keveredtek; reng a föld az új meg újabb tömegek rohanása alatt; de nehány percz múlva a rengeteg porfelleg a védő ellenfél oldala felé mozog. Most már az előkészített ellenlökemet megtenni nem meri, mert lovasságának rohanása nem sokára a végveszély elhárítására czélzó utolsó erőlködésnek bizonyúl,... az átkarolás hatása érezhetővé válik és az ellenség ily hatásnak engedni kénytelen!

Ütegeinek oltalma alatt lassan kivonja csapatjait a harczból, hátra, vissza, azon fölvevő állás mögé, melyet visszavonulási vonalainak biztosítására, az üldözés elleni oltalomra berendezett és megszállott.

Hidak és szorosok még szívósan védelmeztetnek és a győző gyors lovassága tehetetlen a jól elhelyezett tüzérség és a terepbe be-befészkelődő gyalog csapatok tüzelésével szemben, mely a

legyőzött félnek rendezett visszavonulását fedezi. Majd a legyőzött fél lovas tömegeinek ellenlökemei által veszélyeztetve, megint csak a *tűzérséget* kell elővonni ama védő ütegek és tűzvonalak leküzdésére,... és csak a leszálló éj vet véget a csata zajának.

A lenyugvó nap végsugarai még egy-egy házra esnek, melynek födeléről a *vöröskeresztes fehér zászló* lobog. Ott az udvaron, bent a szobákban nyujtják a sebesülteknek az első segélyt. *Orvosok és az egészségügyi csapat* osztják fel egymás között a végtelennek látszó munkát. Az egészségügyi kocsik hosszú oszlopai lepik el a csatatér mögötti utakat és a segédkezés közegei fáradhatlanúl újra meg újra a csatatérre sietnek, hogy a sebesültek új meg újabb tömegeit biztos menedékhelyre hozzák. Velük mennek a tábori *lelkészek*, hogy a halál mezején a haldoklóknak a vallás utolsó vigaszát nyujtsák, hogy végső akaratukat följegyezzék és nyughelyeiket beszenteljék. El-eltünő fáklyafény és lámpavilág fáradhatlan buzgalmukról hírt ad a távoli magaslatokra, hol a gyorsan fellobogó főző és tábortüzek mellett a fáradt csapatok eleséget és meleget találnak.

Most a számtalan kocsi zörgése jelzi minden vonalon, hogy a vonatok előre mozognak, hogy a csapatokat a következő napokra mindennemű szükséglettel ellássák. Megérkezik a *lőszer*, az *eleség*, a *lótáp*, az elpusztult *hadianyag* és az elveszett *lovak pótlása*, hogy holnap korán reggel hozzá lehessen fogni a csapatoknak újra harczkész állapotba hozatalához. És a fölkelő nap valamennyi csapatokat és intézeteket már új munkánál találja, és az új nap új feladatokkal, új követelésekkel lép a csapatok elé.

Ha az események és föltételek gyors változása közben a véderő minden egyes tagja a maga szolgálatát helyesen, azonnal és hasznosan teljesíteni képes; ha a közös, czéltudatos nagy munkához mindenki közreműködőleg hozzájárulni képes: ez a *véderők* czélszerű és rendeltetésükhöz szigorúan alkalmazkodó *szervezésének* gyümölcse; ez az eredménye a gondos, a háború feladataihoz alkalmazott békés iskolázásnak, az összes anyagi és szellemi tehetségek lelkiismeretes kiképzésének, az igaz hazaszeretet és szigorú kötelességérzet hűséges ápolásának; vagy egy szóval: ez azon atyai gondoskodás műve, melyet a Legfelsőbb hadúr szünet nélkül az állam véderejére

fordít. Ez a gondoskodás, mely mindenek előtt az *egész* nagy műre irányúl, mégis a nagy szervezetnek minden egyes akár legkisebb tagját is egyenlő szigorral szemmel tartja és minden időben az igazi érdemet lélekemelő elismeréssel jutalmazza és a harczos minden szükséglete iránt meleg szívvel és nyílt kézzel viseltetik. E gondoskodás az, mely a derék katona mellét *emlékérmekkel* és *kitüntető jelvényekkel* diszíti, mely a kiváló vezérek neveit érczbe vésve megörökíti, mely a *betegek és rokkantak* számára ápolóházakat és menhelyeket épít, mely a rászorúlókat a honi gyógyforrások jótéteményében részesíti, mely a szolgálatban megöregedett harczosokról, ezek *özvegyeiről* és *árváiról* gondoskodik, és az öregek ifjú *sarjait* bőkezűleg fölszerelt és jelesen vezetett intézetekben az apák hivatására *kiképezteti*. E magasztos gondoskodás mellett az osztrák-magyar véderő növekedik, gyarapodik, évről-évre meg-megujúl és a lángoló hazaszeretet, a hű ragaszkodás legnemesebb őrévé, vagy egy szóval: a szó legnemesebb értelmében azzá lesz, a mivé hivatásszerűleg lennie kell: »*Kifelé paizs és kard, az országon belül a trón és a törvényes rend támasza.*«

A cs. és k. hadi muzeumból. — 18. század.

AZ

ÁLTALÁNOS VÉDKÖTELEZETTSÉG.

A háború czélja — a győzelem.

Az állam hatalmi tekintélye, — a fontosság, melyet neki más államok nemzetközi érintkezéseikben tulajdonítanak, első sorban az állam védképességétől függ, mert ez magában foglalja a népek összes anyagi, értelmi és erkölcsi erőinek összegét. Ez az oka, hogy a modern állam nem csak minden testileg és szellemileg ép férfit — a véderőről szóló törvény által megszabott életkoron belül — igénybe vesz, hanem katonai czéljainak szolgálatában adózóvá teszi az összes műszaki találmányokat és berendezéseket, a tudomány gyakorlati vívmányait és az emberiség ingó és ingatlan javainak jókora részét is. A telefon, mely az előretolt erődítvényt a vár magvával összeköti; a fényképészet, mely az ellenség állását léghajóról fölveszi; a czinkografia, vagy a szemlére küldött vezérkari tiszt által készített terepfölvételeknek egyéb sokszorosító módjai; a gazdának és nagyfuvarosnak lovai; a szállítható tábori vasút, a Mulaczek-féle sütőkemencze, a konzervgyárak víznyomású sajtói, a vércsillapító sebkötöző, a villanyos világítókészülék és számtalan más gépezetek: mind mind tervszerűleg a katonai szükségletek szolgálatába szegődtettek, és rendszeresen a hadsereg intézeteibe beillesztettek.

Az *általános védkötelezettség* tehát a szó legtágabb értelmében a jelenkor minden életkörét felöleli, még az irodalmat sem véve ki, mely az eszméket tisztázza és a hangulatot befolyásolja, — ki

nem véve a nőket sem, kik a fegyvergyárak műhelyeiben, a hadsereg ruházati és fölszerelési társulatainak gyáraiban, a sebesültek és betegek ápolása körül a tábori egészségügyi intézetekben munkálkodnak. A hazának háború általi védelme t. i., az állami társadalom legnagyszerűbb, legbehatóbb tevékenységét teszi szükségessé, és csak akkor vezethet sikeres eredményhez, a veszélyeztetett legbecsesebb javaink hatásos oltalmához, ha az állam minden hozzátartozói a legszélsőbb erőmegfeszítéssel egyetértőleg közreműködnek, és minden egyén, bármily szerény legyen is hatásköre, legjobb tudása és képessége szerint erélyesen segédkezik, hogy *az ellenséget legyőzzük és a győzelmet kierőszakoljuk.*

A háború czélja — a győzelem.

Arra, hogy az ellenséget legyőzzük, hogy fölötte diadalmaskodjunk, hogy saját államférfiainkat azon helyzetbe hozzuk, hogy az ellenséges államnak törvényt szabhassanak és akaratunkat ráerőszakolhassák: arra nézve nincs túlmagas ár, nincs túldrága áldozat, nincs túlnagy megerőltetés, nincs túlbecses élet. Háborúban a győzelemre való tekintet az egyetlen irányadó, az egyetlen üdvözítő; ez nyers erővel, parancsoló hangon minden más tekintetet az egészségre és családra, a vagyonra és vagyonszerzésre, messze háttérbe szorít. És háborúban azon állam győz, melyben több — testre, lélekre erős, szilárd akaratú — férfi van, kik a szélsőségig elszánva, mindenüket koczkára teszik, csak hogy az ellenséget legyőzzék. Mennél magasabb erkölcsi színvonalon áll egy nép, annál több nemeslelkű ifjú, annál több fenkölt gondolkodásu férfi akad, kik a veszély órájában egész lényüket a honvédelem kötelességeinek szentelik.

Eme nézetek, melyek a jelenkor társadalmát uralmuk alatt tartják, ezek képezik az *általános védkötelezettség* alapját. Ennek értelmében háborúban nem csak hogy minden fegyverfogható polgár a hadsereg szolgálatára — mely alatt itt a közös hadsereg, a honvédség és a népfölkelés is benfoglalva értetik, — köteles, hanem csekélyebb testi alkalmatosság mellett az állam kötelékébe tartozó minden egyén kötelezve van, hogy a műhelyekben, irodákban és egyéb munkakörökben az általános nagy czél

előmozdítására, a *siker kivívására* tehetsége szerint közreműködjék.

Ezen elvek az osztrák-magyar monarchiában a véderőről szóló törvény útján az életbe átvitettek. Annak alapján az *általános védkötelezettség*, mely egyszersmind *becsületjog*, minden védképes állampolgár részéről *személyesen* teljesítendő. A fegyveres hatalom négy nagy csoportra tagozódik: a *közös hadsereg*, a *hadtengerészet*, a *honvédség* és a *népfölkelés*. A közös hadseregnek és a honvédségnek kiegészítő része gyanánt külön *póttartaléka* is van. A fegyveres hatalomnak felsorolt *szárazföldi* részei — tehát a hadtengerészet kizárása mellett — katonai nyelven röviden *hadsereg*nek szoktak neveztetni.

A közös hadseregbe, a honvédségbe vagy ezek póttartalékába való belépésnek kötelezettsége azon naptári év január 1-ével kezdődik, melyben a védköteles egyén életének 21-dik évét betölti.

A *szolgálati kötelezettség* pedig tart:

1. A közös hadseregnél *három* évig a sorhadállományban és *hét* évig a tartalékban.

2. A közös hadsereg póttartalékában *tíz* évig.

3. A honvédségnél vagy ennek póttartalékában: *a)* azokra nézve, kik a közös hadseregben vagy ennek póttartalékában kitöltött szolgálati kötelezettségük után a honvédséghez jutnak, — *két* évig; *b)* azon védkötelesekre nézve, kik közvetlenül a honvédséghez soroztattak, — *tizenkét* évig.

4. A népfölkelésnél az életkor 42-ik évének betöltéséig. A nyugdíjas és «szolgálaton kívüli viszonyban» álló tisztek népfölkelési kötelezettsége azonban éltük 60-ik évéig tart. Oly egyéneknél, kik sem a közös hadsereg, sem a honvédség vagy ezek póttartalékainak kötelékében nem állanak, a népfölkelési kötelezettség azon év elején kezdődik, melyben életük 19-ik évét betöltik.

Mindazok, kik az ujonczállítás útján (akár fősorozás, akár utóállítás) január 1-től október 1-jéig soroztatnak be, a sorozó év október 1-ével vétetnek állományba, azaz a közös hadsereg vagy a honvédség kötelékébe. Mindazok, kik október 1-től deczember 31-ig soroztatnak be, nemkülönben minden önkéntes, és kik a

sors-szám rendén kívül soroztattak be, a besorozás napjával egyszersmind állományba vétetnek. Mozgósítás esetén az állományba-vétel Ő Felsége parancsára október 1-je előtt is foganatosítható.

A szolgálati idő — az egyévi önkéntesek egy részének kivételével — az állománybavétel napjával kezdődik és bármely szolgálati viszonyban — tekintet nélkül az állománybavétel napjára — azon év deczember 31-ével végződik, melyben az illető szolgálati kötelezettség letelt.

A sorhadi szolgálat kötelezettségében állók megszakítás nélkül tényleges szolgálatra vannak kötelezve. A tartalék, a hadsereg hadi létszámának teljes vagy részleges kiegészítésére csak Ő Felsége parancsára hívható be. A *póttartalék*, ép úgy a közös hadseregben, valamint a honvédségnél, csak *nyolcz héten* át katonailag kiképzendő és ezen kívül minden második — vagy a körülményekhez képest harmadik — évben csak nehány hétre az időszakos *fegyvergyakorlatokhoz* hivandó be. Ha azonban különös viszonyok szükségessé teszik, akkor a tartalék első évfolyambeli, valamint a póttartalék három legifjabb évfolyambeli legénysége békében is tényleges szolgálatra behívható.

A közös hadsereg és a hadtengerészet fentartására szükséges évi ujonczjutalék 103.100 emberben lőn megállapítva és a magyar korona országai között egyrészről, valamint a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és tartományok között másrészről, az utolsó népszámlálás eredménye alapján, a népesség számaránya szerint osztandó fel. E szerint jelenleg Magyarország 42.711, Ausztria pedig 60.389 főnyi évi ujonczjutalékot állít ki.

A magyar honvédség fentartására 12.500, az osztrák honvédség *(Landwehr)* fentartására pedig — kivéve Tirol és Vorarlberget, mely két tartomány a honvédelemre nézve egy önálló csoportot alkot, — évenként 10.000 főnyi ujonczjutalékot soroznak.

Az ujonczok beosztása a közös hadseregbe és a honvédségbe a korosztályok sorrendje szerint, és a korosztályokon belül a sors-szám szerint történik. Azok, kik a harmadik vagy még magasabb korosztályból a közös hadseregbez be nem soroztattak, a honvédséghez a sors-számon kívül is beoszthatók.

A közös hadsereg (hadtengerészet) és a honvédség ujonczjutalékának teljes födözése után még fenmaradó ujonczok mint «fölös számmal besorozottak» a póttartalékba osztatnak. A fölös számmal besorozottak a közös hadsereg és a honvédség között, ezek ujonczjutalékának számaránya és a sors-szám szerint akként osztatnak fel, hogy a legmagasabb sors-számok a honvédséghez jussanak; a közvetlenül a póttartalékba sorozottak azonban a szerint jutnak a közös hadseregbez vagy a honvédséghez, a mint az egyik vagy másiknak zárszámain belül esnek.

A közös hadseregbez jutott ujonczok és póttartalékosok elvileg azon csapattestekbe osztandók, melyek kiegészítésüket azon katonai területről nyerik, melyben honilletékesek.

A *póttartalékba* osztatnak: a papnövendékek és papjelöltek; a tanítójelöltek és tanítók; az öröklött mezei gazdaságok birtokosai; azon besorozottak, a kik családi körülményeik alapján a rendes tényleges szolgálati kötelezettség alól béke idején mentesek; a kevésbbé alkalmasok; és a fölös számmal besorozottak.

A testi alkalmatosság magassági mértéke a közös hadsereg számára 155, a honvédség számára 153 centimeter.

Az *egyévi tényleges szolgálat* kedvezményében akár a közös hadsereg, akár a honvédség katonaállományában, — tekintet nélkül arra, vajjon a besorozás önkéntes jelentkezés, a fősorozás vagy az igazolt utóállítás útján történt-e, — azon belföldiek részesülnek, kik: *a)* legkésőbb azon év márczius hava 1-én, mely évre nézve előállíttatnak, valamely nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott belföldi főgymnasiumot, ugyanilyen főreáliskolát, vagy valamely ezekkel egyenjogosított tanintézetet sikeresen bevégeztek; *b)* azon év márczius hava 1-én, a melyre nézve előállíttatnak, valamely nyolcz osztályu belföldi nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott középiskola utolsó évfolyamába tartoznak és azt legkésőbb ugyanazon év október 1-jéig sikeresen elvégezték; *c)* azon év márczius hava 1-jéig, melyben életük 21. évét betöltik, egy e czélra szervezett vegyes bizottság előtt kellő eredménynyel fölvételi vizsgát tettek.

Az egyévi tényleges szolgálat kedvezményére megszerzett jog a besorozás időpontjához kötve nincs, s ennélfogva a későbbi korosztályokban is biztosítva marad azon föltétel alatt, hogy a jogosúltság legkésőbb azon fősorozás alkalmával bejelentetik, melyhez az illető megjelenni tartozik. A ki ezen bejelentést elmulasztja, a kedvezményre való jogát ezen ujonczállításra nézve elveszti.

Azon egyévi önkéntesek, kik az ujonczállítás útján soroztatnak be, és az ujonczkivetésnek, illetőleg a hadjutalék végleges számbavételének eredményéhez képest korosztályuk és sors-számuk szerint a honvédséghez jutnak, a *honvédséghez* osztandók be és az egyévi tényleges szolgálatot is ennél kötelesek teljesíteni. Azon egyévi önkéntesek, kik sors-számuk szerint a póttartalékba jutnak, az egyévi tényleges szolgálatot beosztásukhoz képest vagy a közös hadseregben vagy a honvédségben kötelesek teljesíteni.

Az egyévi önkéntesek a csapattestet, s azok, kik tanulmányaikat valamely magasabb tanintézeten folytatják, az egyévi tényleges szolgálat évét is szabadon választhatják; azonban a tényleges szolgálatnak azon év október hava 1-én túl való elhalasztása, a melyben életük 24-ik évét töltik be, meg nem engedtetik.

Az egyévi tényleges szolgálat elvileg *saját költségen* teljesítendő, s ez alatt — a saját költségen való ruházkodáson, fölszerelésen és élelmezésen kívül — a lovasságnál még a ló megszerzése és eltartása is beleértetik. Ezen egyévi önkéntesek, ha önköltségükön magánszállást tartanak, a laktanyában való lakásra nem szoríthatók, ha csak különös katonaszolgálati, kiképzési vagy fegyelmi

Egyévi önkéntesek.

tekintetek ez alól kivételt nem igényelnek. Ha csapattestük helyőrséget változtat, ezen egyévi önkénteseknek — szolgálatilag figyelembe vehető és egyénileg méltányolást érdemlő viszonyok között — megengedhető, hogy eddigi állomáshelyükön folytathassák tényleges szolgálatukat, föltéve, hogy az különben is állandó lakóhelyük és hogy ott ugyanazon fegyvernembeli más csapat van.

Vagyontalan tanulók, kik jó erkölcsi magaviselet mellett, tudományos képzettségüket valamely belföldi középiskola által kiállított akár jeles osztályzatú, akár érettségi (zár- vagy vég-) bizonyítványokkal igazolják és kimutatni képesek, hogy az egyévi tényleges szolgálat ideje alatt eltartásukhoz elkerülhetetlenül szükséges, és időnként rendeleti úton megállapítandó költségeket sem képesek sajátjukból fedezni, a tényleges szolgálatot kivételesen *államköltségen* is teljesíthetik. Ezek állami költségen ruháztatnak, élelmeztetnek és elszállásoltatnak, de a közös hadseregnél *a lovassághoz be nem oszthatók*.

Az egyévi tényleges szolgálati idő *kizárólag* a katonai kiképezés czéljainak van fentartva.

A tényleges szolgálati év végén az egyévi önkéntesek a *tartalékos tiszté* való kinevezéshez megkivántató képzettséget, elméleti és gyakorlati tekintetben, egy *vizsga* letétele által *tartoznak* igazolni. Ezen vizsgára nézve a követelmények mértékét és a követendő eljárást, az erre nézve Ő Felsége által szentesített szabályok állapítják meg.

Azon egyévi önkéntesek, a kik a tényleges szolgálati év eltelte után a vizsgát sikerrel leteszik, és a tiszti rendfokozat elnyeréséhez megkivántató egyéb követelményeknek is megfelelnek, a hadrend szerinti szükséglet mérvéhez képest *tartalékos tisztekké*, — ha pedig ezen szükséglet már fedezve van, — hadapródokká neveztetnek ki. Azon egyévi önkéntesek, a kik ezen vizsgálatnál meg nem felelnek, kötelesek *még egy évet* csapattestük alosztályainál tényleg szolgálni s annak eltelte után szabadságukban áll a vizsgát ismételni, de ezután tekintet nélkül a vizsga eredményére, a tartalékba helyeztetnek át.

Azon egyévi önkéntesek szolgálati ideje, kik a hadköteles kor

elérése előtt avattatnak fel, azon esetben, ha az egyévi tényleges szolgálatot legkésőbb azon évben kezdik meg, melyben életkoruk 20-dik évét betöltik, besoroztatásuk évének október hava 1-jétől, különben pedig azon év október hava 1-jétől fogva számíttatik, a melyben életkoruk 21-dik évét töltik be.

Egyévi önkéntes *orvosnövendékek* egy félévet a katonaállományban (a gyalogságnál vagy a vadászoknál), egy második félévet pedig az orvostudori oklevél elnyerése után, segédorvos-helyettesi minőségben a katonai egészségügyi intézetekben tartoznak tényleges szolgálatban tölteni. A katonaállománybeli szolgálat mindenkor csak április 1-én, és pedig legkésőbb azon évben kezdendő meg, melyben a jelölt életkora 25-dik évét tölti be. Az orvosi minőségben teljesítendő szolgálat pedig vagy április 1-én vagy október 1-én, de legkésőbb azon év április 1-én kezdhető meg, melyben életkorának 28-dik évét betölti.

A tényleges szolgálat sikeres befejezése után ezen egyévi önkéntesek tartalékos segédorvosokká neveztetnek ki, különben pedig segédorvos-helyettesi minőségben helyeztetnek a tartalékba.

Azon egyévi önkéntesek, kik az orvosi tanulmányokat abbanhagyják, vagy a föntebb megállapított határidőig be nem fejezik, az egy — illetőleg két — évi tényleges szolgálatot, az eddig netán már teljesített tényleges szolgálat beszámításával, a katonaállományban kötelesek leróni. Ellenben az oly egyévi önkéntesek, kik az orvosi tanulmányokat befejezik, de a tudori oklevelet a föntebb kijelölt időpontig meg nem szerzik, a második évi tényleges szolgálatra nem kötelezhetők.

Hasonlóképen vannak szabályozva a *gyógyszerész-* és *állatorvosi* növendékekre, valamint a *katonai tisztviselőséghez* önként pályázó egyénekre vonatkozó határozványok is.

Béke idején *családi* viszonyaik tekintetbe vételével a rendes tényleges szolgálat alól besoroztatásuk esetén fölmentendők és a póttartalékba osztandók: 1. A keresetképtelen apának vagy özvegy anyának egyetlen fia, vagy ilyennek nem létében egyetlen veje, az utóbbi azon esetben, ha a viszonyok, melyek igényét megállapítják, nősülése idejében még fönn nem állottak; 2. az apa

Sorozás.

halála után keresetképtelen nagyapának vagy özvegy nagyanyának egyetlen unokája, ha azoknak fiuk nincsen; 3. teljes árvaságra jutott testvéreknek egy fitestvére vagy féltestvére, úgy szintén atyátlan testvéreknek egyetlen féltestvére.

A legközelebbi ujonczállításra felhivott korosztályokban álló mindegyik hadköteles tartozik a megelőző év november havában illetőségi községének, avagy állandó tartózkodási helyének elöljáróságánál beiratása végett akár irásban, akár személyesen és élőszóval *jelentkezni*. E jelentkezés elmulasztása kihágás gyanánt 5—100 forintnyi pénzbírsággal sujtatik.

A *fősorozás* a közös hadsereg és a honvédség részére minden évben rendszerint a márczius 1-től április 30-ig terjedő időszak alatt foganatosíttatik. Az *utóállítások* a szükséghez képest tartandók meg.

Minden hadköteles azon sorozó járásban tartozik előállani, a melyben *községi illetőséggel* bír. Az ugyanazon év januarius 1-je és deczember 31-ke között született összes ifjak egy *korosztályt* képeznek, a mely a születési év szerint neveztetik el. Az ujonczállítást minden sorozó járásban a korosztályok — és minden korosztályon belül a sorszám — szerint vegyes sorozó bizottságok eszközlik. Azon hadkötelesek, kik a közös hadsereg és honvédség szolgálatára *alkalmasok*nak találtatnak, úgy szintén a «kevésbbé alkalmasok» is, a kik kisebb fogyatkozások miatt csak a póttar-

talékba való besorozásra alkalmasok, felavatandók. Az ujonczállításnál hozott «*felavatandó!*» határozat ellen felfolyamodásnak helye nincs. Ha valamely hadköteles a fősorozásról elmaradt, annak utólagos elővezetése a törvényes eszközök alkalmazásával eszközlendő. Azon hadköteles, a ki a sorozásra vagy a felülvizsgálatra idejekorán meg nem jelenik, pénzbírsággal büntettetik. Még súlyosabban büntettetnek a hadköteles *szökevények;* legsúlyosabb elbánás alá esnek azonban az *öncsonkítók.*

A *nősülés* a hadköteles kor előtt és a 3-ik korosztályból való kilépés előtt nincs megengedve.

A sorhadból a közös hadsereg tartalékába, ebből a honvédségbe, és a közös hadsereg póttartalékából a honvédség póttartalékába való rendes áthelyezés a rendfokozatok megtartása mellett, nemkülönben a honvédségből a népfölkelési kötelezettség fentartása mellett való elbocsátás, a törvényszabta szolgálati kötelezettség eltelte után évenként deczember 31-ével eszközöltetik.

Az egyévi önkéntesekből lett tartalékos tisztek, közös hadseregbeli szolgálati kötelezettségük teljesítése után, a *honvédségbe* helyezendők át. Az ily tartalékos tisztek, ha a közös hadsereg létszámviszonyai megengedik, s a honvédségnél e tekintetben szükség forog fenn, békében már *9 évi* közös hadseregbeli szolgálat után is a honvédségbe áthelyezhetők. Másfelől, tartalékos tisztek és tisztviselők saját kérelmük folytán, a honvédelmi miniszter beleegyezésével közös hadseregbeli szolgálati kötelezettségük eltelte után is a közös hadsereg tartalékában meghagyhatók.

Végül megemlítendő, hogy azon tartalékos tisztek és hadapródok, kik tényleges szolgálatukat egyévi önkéntes minőségben teljesitették, ha a körülmények megkivánják, a *fegyvergyakorlathoz minden évben* behívhatók.

Évenként az aratás után *ellenőrzési szemlék* (tiszti bemutatások) tartatnak, melyek azonban egy napnál többet nem vehetnek igénybe. Ezen ellenőrzési szemléken mindazon tartósan szabadságoltak, továbbá a tartalékhoz, a honvédséghez és a póttartalékhoz tartozó mindazon egyének kötelesek megjelenni, kik az év folya-

mán sem tényleges szolgálat, sem katonai kiképzés alatt nem állottak, sem fegyvergyakorlaton részt nem vettek.

A *honvédség* minden ügyei a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartoznak. Háború idején az összes honvédség az Ő Felsége a király által kinevezett hadvezér alatt áll. A honvédelmi miniszter, illetőleg a honvédség főparancsnoka, az utóbbi a honvédelmi miniszter útján, köteles a honvédség létszámáról, fölszereléséről, elhelyezéséről, katonai kiképzéséről és fegyelmi magatartásáról a közös hadügyminiszternek folytonos tudomást nyujtani.

Osztrák Landwehr gyalogos.

A honvédtisztek minden rendfokozatban, épen úgy mint a közös hadseregbeli tisztek, Ő Felsége a király által neveztetnek ki. A rendfokozati és egyéb jelvények, a fölszerelés és fölfegyverzés, továbbá a szolgálati és gyakorlati szabályok a honvédségnél *azonosak* a közös hadseregbeliekkel. A magyar honvédség vezénylő és szolgálati nyelve a magyar, illetőleg a VII. (horvát-szlavon) kerületben a horvát.

Minden tiszt, ki ellen sem bünfenyitő, sem becsületügyi vizsgálat inditva nincs, tiszti állását önként leteheti; ez által azonban a törvényszerüen még ráháramló védkötelezettsége alól ép úgy nem mentesittetik, mint azon tiszt sem, a ki bünfenyitő vagy becsületügyi úton fosztatik meg tiszti állásától.

A tartósan szabadságoltak, a tartalék és a honvédség tényleges

szolgálatában nem álló tisztjei és legénysége, minden *polgári* viszonyaikra nézve, úgy szintén bűnvádi és rendőri ügyekben, polgári törvények és hatóságok alatt állanak és csak azon megszorításoknak vannak alávetve, melyek a nyilvántartás czéljából szükségesek. A közös hadseregnek és a honvédségnek tartósan vagy ideiglenesen tényleges szolgálatban álló egyénei a *katonai* büntetőtörvények és fegyelmi szabályok alatt állanak; *polgári* viszonyaik tekintetében, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak, mindazáltal a polgári törvényeknek és hatóságoknak vannak alávetve.

Minden *külföldön* tartózkodó közös hadseregbeli vagy honvédegyén, mihelyt köztudomásuvá válik, hogy a monarchia a háború eshetősége közelében áll, és ez okból a tartalék és a honvédség behívása megtörtént, a külön behívást be nem várva, haladéktalanúl hazájába visszatérni köteles.

A *kivándorlás* czéljából szükséges elbocsátást, a szolgálati kötelezettség teljesítése előtt a közös hadseregbeli egyének részére a közös hadügyminiszter, a honvédek részére a honvédelmi miniszter adhatja meg.

A LEGFELSŐBB HADÚR.

Az összes fegyveres hatalom fölötti főparancsnokságot, mint *legfelsőbb hadúr* Ő csász. és apost. kir. Felsége viseli. A legfelsőbb hadúr személyében, mint a monarchia fölkent fejében, van megtestesülve a hadsereg egysége; mert ő az, ki iránt a fegyveres hatalom különféle alkatrészeinek minden egyes tagja, ünnepélyesen hűséget és engedelmességet esküszik. A rendfokozat vagy szolgálati állás minden különbsége nélkül, legyen az tábornok, tiszt, közkatona vagy katonai tisztviselő, a hadúrnak mindegyik külön személyes fogadalmat tett. Ez az oka, hogy a hadúr a véderőhöz oly közvetlen viszonyban áll, miszerint nem csak hogy ő maga személyesen az összes katonai méltóságoknak, kitüntetéseknek és állásoknak tulajdonosa, hanem mindennemű adományozások, kinevezések, jutalmazások és fenyítések közvetlen az ő személye által vagy az ő nevében eszközöltetnek. Hasonlóképen az ő akarata dönt a hadsereg igazgatására és vezetésére vonatkozó minden ügyben. A császár és király a legfelsőbb hadúr, kinek névjegye dísziti a kardbojtot, a tábori övet és a többi katonai jelvényeket, ő az államfelség élő képviselője, a haza eszméjének első és legfelsőbb kifejezése. Ő felé dobog minden katonaszív; a katonának minden eszményképe az ő alakjában és az ő nevében bírja eredetét

és abból meríti lendületét. A császár és király a katona előtt a legmagasabb fogalom; mert a mindennapi munka egyformasága közben, a szolgálati óra örökké egyhangú ketyegése mellett, a hadjárat vészes küzdelmei között, és a csaták és a rohamok viharos haláltusái közepén, a haza üdve, a nép oltalma és jóléte ugyan a döntő végczél, de a haza védura és a népnek legfelsőbb képviselője — a császár és király. Ő Felsége neve ez okból a katonánál a lelkesedés teremtő rugója és egyenértékű az imával. A legfelsőbb hadúrra való gondolás aczélozza a katona erejét a nehéz küzdelem és a kemény munka idején; a legfelsőbb hadúrra való gondolat az, mely a katona lelkét egészen áthatja, benne a szent lelkesedést lángra gyujtja és a döntés végpillanatában a hazáért való teljes odaadásra és személyének önzetlen feláldozására ragadja.

A hadúrnak személyes viszonya a hadsereghez abban is látható kifejezést nyer, hogy Ő Felsége I. Ferencz József császár és király, csaknem minden alkalommal a katonai egyenruhát viseli; ilyenkor többnyire vagy tábornagyi egyenruhában, vagy azon ezredek egyikének ezredesi egyenruhájában jár, melyek a legfelsőbb hadúrban egyszersmind tulajdonosukat tisztelhetik. Hogy pedig mennyire élénk részt vesz Ő Felsége a hadsereg minden részének kiképezésében, tevékenységében és pezsgő életének minden ágazatában, annak kiemelésére még a következő lapokon elegendő alkalom lesz.

Azonban örökké emlékezetes és ékesszóló kifejezést adott a hadúr és haderő közötti viszonyra vonatkozólag, Ő Felsége maga és győzelmes hadvezére, Albrecht főherczeg tábornagy, midőn ez utóbbi az uralkodónak huszonötéves jubilæuma alkalmából 1873. deczember 2-ikán a hadsereg és hadtengerészet szerencsekivánatait tolmácsolta. Emez üdvözlő beszédében a babéros tábornagy egyebek között ekkép szólott:

«Méltóztassék Felségednek az ünnep és dicsőség mai napján, a monarchia összes fegyveres hatalmának hódoló szerencsekivánatát, — nemkülönben a Felséged iránti változatlan hűségnek és ragaszkodásnak, a legfelsőbb szolgálat iránti kötelességek buzgó

teljesítésének és minden körülmények között áldozatkész odaadásunknak biztosítását, — elfogadni. Mindegyikünknek folytonos gondja leszen, hogy ezen erényeket, melyek a cs. és k. haderőnek régi idők óta díszét és büszkeségét képezték, hazánk ifjúságára akként vigyük át, a mint azokat az ősöktől átvettük.»

És Ő Felségének köszönő válaszában a következő szavak foglaltatnak: «Azon bizalmamnak adok kifejezést, hogy a véderő jövőben is a trón és hazának legszilárdabb oszlopa lészen, — hogy ez lesz a szikla, melyen a vihar közepette megtörnek a hullámok, — hogy az Én Fiamhoz ugyanazon szeretettel és hűséggel fog viseltetni, melyet Én irántam mindig tanusított. Hadd mondjam el még önöknek, hogy mily melegen dobog szívem mindnyájukért; minekutána szavaimat e szív legbensőbb mélyéből fakadó azon kivánsággal végzem: Isten áldja, isten óvja hű csapataimat, — fűzze isten a győzelmet zászlóikhoz!»

A legfelsőbb fővezénylet és a közös hadügyminiszterium közötti közvetítés czéljára áll fenn *Ő Felsége katonairodája*, mely csak Ő Felségétől függ; ennek főnöke egy tábornok vagy ezredes, és személyzete több törzs- és főtisztből, valamint tisztviselőből áll. A katonairoda nem képez önálló hatóságot, hanem csak a beérkező fölterjesztéseket tárgyalja és ezekre nézve Ő Felsége parancsa szerint a legfelsőbb elhatározások tervezetét szerkeszti. Csak oly felvilágosításokat, melyek a közös hadügyminiszterium hatáskörén kivül eső kegyelmi tényre vonatkoznak, kérhet a katonairoda közvetlenül.

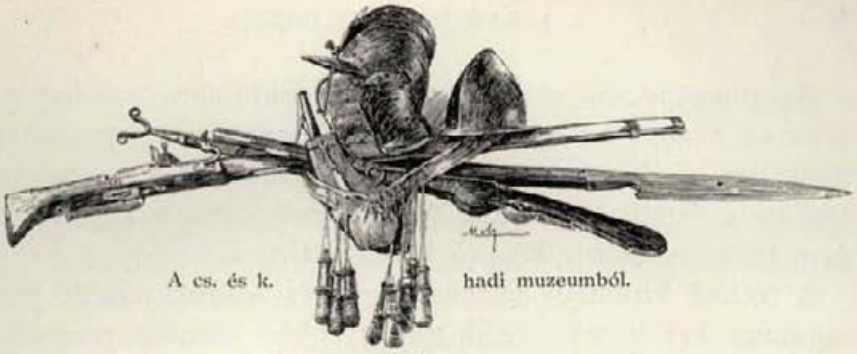

A cs. és k. hadi muzeumból.

17. század.

A KATONAI HIERARCHIA.

A katonaszolgálati működések pontos és czélirányos egybevágásának biztosítására, okvetlenül szükséges egy a hadsereg rendeltetésének és szervezetének megfelelő szabályzat, mely a fegyveres hatalomhoz tartozó személyek hatáskörét pontosan körülhatárolja, azoknak kölcsönös fölé- és alárendeltségét élesen megszabja, és a különböző szolgálati állásokkal velejáró *kötelességeket* és *jogokat* külső, világosan felismerhető jelvényekben kifejezéshez juttatja.

Ily értelemben a katonák különleges *hivatásszerű kötelességeik* szerint többféle állománycsoportokba osztatnak, és mint: katonaállományu egyének, katonalelkészek, hadbirák, katonaorvosok, csapatszámvivők és kezelőtisztek, végre mint a különféle ágazatokhoz tartozó katonai tisztviselők jelöltetnek.

A *jogkör* szerint, mely az egyént megilleti, a rangosztályok és rendfokozatok egy hosszú lépcsőfokozatot alkotnak a tábornagytól kezdve, le egész a legalsóbb zsoldosztályu katonáig, kinek következő elnevezéseivel: «gyalogos, vadász, dragonyos, huszár, ulánus, tüzér, árkász, utász, egészségügyi katona, vonatkatona, őrkatona, méneskatona, honvéd, Landwehr» egyúttal a fegyvernem és csapatnem is meg van jelölve, melyhez a katona tartozik.

Az állománycsoportok között a legfontosabb és a legtagozottabb «*a katonaállományu egyének*» csoportja; ez képviseli tulajdonképen a «legmagasabb polczhoz vezető lajtorját», és magába foglalja a tisztek és altisztek összes rendfokozatait, az őrvezetőket és a hadsereg zömét képező közkatonákat is.

A *tisztek* kitüntető jelvény és nemes állásuk jelképe gyanánt az arany kardbojtot viselik és egyébként mindig parancsnokló állást foglalnak el a hadvezértől kezdve, le egész a szakaszparancsnokig.

A hadsereg és seregtestek élén a *tábornokok* állanak, kik a «tábornagy», «táborszernagy (vagy lovassági tábornok)», «altábornagy» és «vezérőrnagy» czimeket viselik, és a hadsereg-, hadtest-, hadosztály- és dandárparancsnoki helyek betöltésére vannak hivatva. Ezen egész tábornoki kar különös jelvénye az arany tábori öv.

A tábornokokhoz legközelebb a *törzstisztek* állanak, t. i. az ezredes, alezredes és őrnagy. Ezek a csapattestek (ezredek, önálló ütegosztályok) vagy osztályok (zászlóaljak) parancsnokságára vannak hivatva és egyes katonai hivatalok vezetésével bizatnak meg. A törzstiszti kar közös jelvénye az arany (vagy ezüst) gallér; a csillagok száma ez arany galléron, ezredesnél három, alezredesnél kettő, őrnagynál egy, mutatja a tulajdonképeni rendfokozatot.

A törzstisztek után sorol a *százados* vagy *kapitány*, ki rendszerint mint alosztályparancsnok (század vagy ütegnél) működik, és a támogatására, vagy ideiglenes helyettesítésére hivatott *alantos tisztekkel* — főhadnagy és hadnagy — a *főtisztek* csoportját alkotja. E csoportból vétetik a közegek azon törzse is, mely távol ugyan a csapatszolgálattól, de vele mégis szoros kapcsolatban a katonai hivatalokban, hatóságoknál és intézeteknél magasabb tisztek vezetése alatt a végrehajtó szolgálatot teljesíti.

Hasonló rang- és szolgálati viszonyok, mint a katonaállományu tiszteknél, állanak fenn a többi állománycsoportoknál is, melyek közül a hadbirák, a katonaorvosok, a csapatszámvivők és kezelőtisztek, *tiszti* jelleggel birnak és a közös tiszti díszjelvényt, az

arany kardbojtot is viselik; a többi állománycsoportok közül e jelvényt csak a hadbiztossági tisztviselők viselik.

A különféle hitfelekezetek katonalelkészei, kik mivel oldalfegyvert nem hordanak, kardbojtot sem viselnek, aranyrojtos nyakravalót, tiszti tábori sapkát vagy diszben aranypaszományos kalapot, — de tollbokréta nélkül — viselnek.

A katonatisztviselők tiszti tábori sapkát, díszben aranypaszományos kalapot, a magyar honvédségnél kucsmát, és bojt nélküli egyenes vagy görbe kardot viselnek.

Az egyenruháról azonnal meg lehet ismerni, hogy ki melyik állományhoz tartozik, — a rendfokozati jelvényekről pedig a rangosztályt és jogkört, mely azok tulajdonosait megilleti. A ruhaczikkek, fövegek, hajtókák és gombok színéről vagy szabásáról továbbá nem csak a fegyvernemet, hanem a csapattestet is meg lehet különböztetni, melyhez a katonák tartoznak. E változatos ruhaszabás és színvegyülettel nyujtja a sokágu katonai hierarchia azt a pompás képet, mely annyiszor gyönyörködteti a nézők örömsugárzó szemeit.

Bármely állománycsoportbeli egyének a rangosztály szerint, melyhez tartoznak az egyenlőség — vagy a fölé- és alárendeltség viszonyában állanak egymáshoz.

Az, a ki rangban idősebb, a rangban ifjabbal szemben «*följebbvaló*», és viszont a rangban ifjabb az ő följebbvalójához képest «*alattos*». A följebbvaló az alattosnak «*előljáró*»-jává válik, ha azon csapattest szerves tagozása folytán, melyhez mindketten tartoznak, vagy a szolgálati szabályzat értelmében, vagy különös rendelkezés folytán, őt a *parancsadás* joga megilleti, vagy ha e jogot saját felelősségére átveszi; ez esetben az alattos a parancsoló joggal felruházott előljárónak «*alárendelt*»-je. Az előljáró és alárendelt közötti viszony legvilágosabban kifejezést nyer a «katonaállománynak» csoportjánál, melyet joggal neveznek *harczoló* állománynak is. E csoport élével fölér a parancsnokló hatalom legmagasabb fokáig, és végével az «altisztek»-ben, az «őrvezetők és közkatonák»-ban bírja sajátszerű alsóbb fokozatait, melyek az által, hogy a hadapród-tiszthelyettest és a különféle rendfokozatú

hadapródokat is magukba foglalják, az által, hogy minden tiszt előtt nyitva a pálya a legmagasabb helyig, és minden közvitéz, ki hadapróddá lett, tisztté is lehet: valóban «a legmagasabb polczhoz vezető lajtorjának legalsóbb lépcsőfokait» képviselik.

A ki altiszt, nagy úr már az,
Habár csak káplár is,
Nyitva az út, lehet még az
Akár generális.

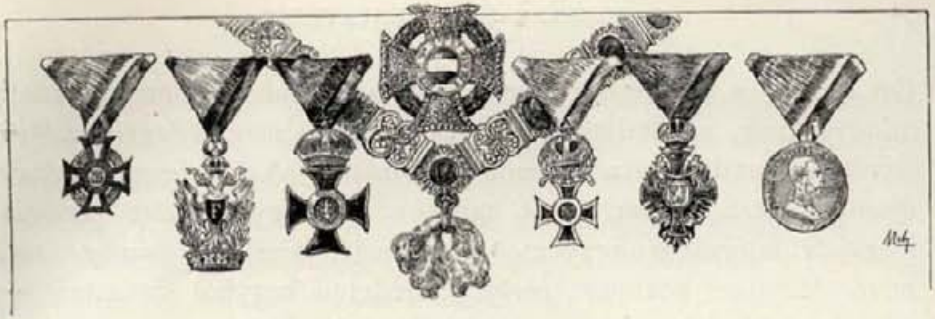

RENDJELEK ÉS KITÜNTETÉSEK.

Az emberi szívnek szép vonása az, hogy a jóknak dicsérete és tetszése után vágyódik; viszont nemes vonása nyilvánul abban, hogy az érdemesek iránt hálát és elismerést tanúsít. Mennél nagyobb távolságban állanak egymástól azok, kik egymás iránt ily érzületekkel viseltetnek, és ez érzelmeiket tettekkel is beigazolják: annál nemesebb egyfelől az ösztön, mely itt dicséret és tetszés után vágyódik, amott köszönettel és hálával adózik; annál magasztosabb a tett értéke, mely ily nemes érzületből fakad. Ily érzelmek minden időben szentül tekintettek; nemes fejedelmek minden időben gondoskodtak arról, hogy alattvalóik kiváló szolgálatait jóindulattal és kegyükkel jutalmazzák; és a nemes férfi minden időben legszebb jutalmául tekintette, ha azon tudata mellett, hogy a jót akarta és helyesen cselekedett, egyúttal urának tetszését és dicséretét vívta ki. Így ösztönözte nemes tettre a becsvágyó férfit, így fokozta az egyénnek kötelességérzetét a közjónak szolgálatában a fejedelmi elismerés, így jutalmazta a fejedelem a közügy nevében az igazi érdemet.

Tiszteletajándékok, rangemelések és jutalmazások változatos alakban voltak is, vannak is elég bőven; a kitüntetés legtisztább, legnemesebb alakja mégis a *rendjel*, a nagyrabecsülés látható jele.

Ott ragyog a férfi mellén, ott, hol a szív dobog; onnan hirdeti mindazoknak, a kik látják, hogy az uralkodó megmérlegelte a férfi szivét és jutalmazásra érdemesnek találta. Azzal, hogy tartósan diszíti a férfi mellét, arról tanúskodik, hogy viselője tartósan élvezi a fejedelem kegyét; — a díszjel viselőjét mindig azon bűvös fénynyel környezi, mely a fejedelmi kegyből kisugárzik, — mindig újabb jeles tettekre, újabb jutalmak kivívására serkenti, — és másokban is a csodálattal egyidejűleg a hasonló kitüntetés utáni vágyat ébreszti.

A rendjelek és diszítmények, melyeket Ő Felsége alattvalóinak adományozni szokott, habár különféle korúak, különféle alkalomból keletkeztek, habár változatos alakkal és jelentőséggel bírnak, mégis mindnyájan akár keletkezésük, akár adományozásuk szerint, mindannyiszor a kiváló érdemekért, vitéz tettekért és rendkívüli odaadásért nyujtott legfelsőbb elismerésnek látható jelei.

A legrégibb és legjelesebb rendjel, mely akár katonai, akár polgári érdemekért adományoztatik, az *arany gyapjas rend*. Nevével e rendjel a mesés «pogány» korszakba vezet vissza bennünket; alapítása azonban a legtisztább kereszténységnek hagyatéka. Az arany gyapjas rend 1429 január 10-én, a megváltónak, a szűz Máriának és szent Andrásnak dicséretére és dicsőségére, nem különben a keresztény hit és a szent egyház oltalmára és terjesztésére, valamint az erény és a jó erkölcsök gyarapítására Jó Fülöp burgundi herczegtől azon napon alapíttatott, melyen Brüggében Portugali Izabellával menyegzőjét ünnepelte. Nevét az ép akkor Syriába tervezett keresztes hadjáratra való utalással kapta, mert a herczeg e hadjáratot az argonauta hadjárathoz hasonlította.

Habsburgi I. Miksának Máriával, Burgundia örökösnőjével történt egybekelése folytán, a rend nagymesteri méltósága az alapszabályok értelmében a burgundi herczegnő férjére és ez által a *Habsburg-házra* szállt.

A rend jelvénye egy arany kos-irhából áll, mely egy kékre zománczolt, szikrát szóró kovakőben függ; ez utóbbi pedig egy arany lángsugár által tartatik (lángsugár és kovakő voltak Bur-

gundiának czimeres jelvényei), melynek kék zománczán e szavak vannak felírva: *Pretium non vile* «Nem olcsó jutalom.» Az arany láncz szemei csupa lángsugarakból és szikrát szóró kovakövekből állanak; e lánczot csak ünnepélyes alkalmaknál viselik, míg máskülönben egy piros szalag helyettesíti. A rend ünnepe évenként Bécsben Sz. András napján ünnepeltetik.

A rend főnöke az osztrák császár, ki szabad választása szerint *nevezi ki* a lovagokat, kik a rend főnökét háborúban és veszélyes alkalmaknál segíteni tartoznak. A lovagok száma nincs meghatározva; de mindannyinak nevezetes feddhetlen nemesnek, ősi nemességből származónak és katholikus vallásúnak kell lennie. A rendnek adományozása egy protestáns vallású nemesnek, csak pápai feloldás mellett lehetséges.

1757-ig monarchiánkban csak ez az egyetlen rendjel állott fenn, és ennek adományozása is, a mint említettük, a vallás és származás korlátozó feltételeihez volt kötve. Ez okból Mária Terézia császárné és királynő, ki a valódi érdemet ily korlátozó föltételek nélkül is el akarta ismerni, azon győzelem emlékére, melyet Daun 1757. évi junius 18-án, Kolin mellett, II. Frigyes porosz király fölött kivívott, a *katonai Mária-Terézia rendet* alapította «a katonaállás iránti különös vonzalomból, és az általa oly sokszorosan tanusított hűség, vitézség és eszélyességnek kitüntető jutalmazására».

Az 1758. deczember 12-én jóváhagyott alapszabályokban a nagy császárnő és királynő, valamint császári férje «szeghetlen törvénynyé tette, hogy senki, bárki legyen is, magas születése, hosszas szolgálata, az ellenség előtt kapott sebei, vagy megelőzőleg lett szolgálatai alapján, még kevésbé pedig csupa kegyelemből vagy mások szószólása alapján e rendbe föl ne vétessék, hanem *csakis egyedül és kizárólag azok, kik valamely különös bátor tett által kitüntek*, vagy okos és a mi katonaszolgálatunkra nézve üdvös tanácsokat nem csak adtak, hanem azokat jeles vitézséggel végrehajtani is segítettek». Azonfelül ki van mondva: «Azok alatt, kik ezen rendet megkaphatják, mi valamennyi főtisztjeinket értjük, a legmagasabbtól a legkisebbig, tehát beleértve a zászló-

sokat és hadapródokat is, a nélkül, hogy azok vallása, rangja vagy egyéb viszonyai csak legkisebb mértékben is tekintetbe vétetnének.»

A rend tagjai két osztályba soroltattak u. m.: nagykeresztesek és lovagok, és minden osztály számára egy külön életjáradék alapíttatott. József császár 1765-ben a rendet egy harmadik középosztálylyal szaporította, t. i. a középkeresztesek osztályával. Ferencz császár és király 1810-ben «tekintettel a megváltozott hadviselésre» az 1758. évi alapszabályokhoz egy magyarázó rendeletet adott ki; ez pedig 1878. október 21-én a dicsően uralkodó I. Ferencz József császár és király által az ujra megváltozott viszonyokhoz képest egy újabb rendelettel felvilágosíttatott. Ez utóbbi rendelet szószerint ismétli a felséges alapítónő eredeti szabályait, meghatározza azon föltételeket, melyek a rend elnyeresére mérvadók és támpontokat nyujt arra nézve, hogy mikép kelljen a pályázónak a rendjelre érdemes tettet leírni és vitézségi bizonyítványokkal beigazolni. Ezen rendelet értelmében a rend káptalanja a nagykeresztesek számára hat járadékhelylyel, egyenként 3000 forintjával —, a középkeresztesek osztálya számára 16 járadékhelylyel, egyenként 1500 forintjával —, a lovagok számára pedig száz 800 forintos és ötven 600 forintos helylyel rendelkezik. Az alapszabályok értelmében eme járadékhelyek kitűzött száma semmi vonatkozással nem bír magára a rend tagjainak számára.

A rend jelvénye egy nyolczszögű, széles végekkel és arany szegélylyel készült, fehér zománczos arany kereszt. Közepén egy kerek paizs az osztrák czímert és arany betűkkel e felírást viseli: *Fortitudini* (A vitézségnek!). A másik oldalt az M. T. F. betűkből (Mária Terézia és Ferencz) összefont, babérkoszorúval övezett és feketére zománczolt névjegy díszíti.

Van még egy rendjel, mely Mária Terézia uralkodására emlékeztet: ez a *Sz. István rendje*. Ez 1764-ben alapíttatott és a rend nagymesteri méltósága *a magyar szent koronával* kapcsoltatott egybe. A rend neve: «*magyar királyi Szent István-rend*» és a rend összes tagjai «a szent István apostoli király lovag-

jai»-nak neveztetnek, tekintet nélkül arra, hogy nagykeresztesek, középkeresztesek vagy lovagok-e. A rend jelszava: «Publicum Meritorum Præmium» értelmében «*az érdemek nyilvános jutalma*», és akár polgári, akár katonai szolgálatokért a *magyar király* részéről adományoztatik.

Az uralkodók, kik a nagy császárné és királynőt trónján követték, azon példáját is követni igyekeztek, hogy jeles tettek iránt elismeréssel viseltessenek; és fejedelmi kegyük ama többi rendjelek és díszítményekben nyert kifejezést, melyekkel Ő Felsége alattvalóinak érdemeit jutalmazza.

Valamint Mária Terézia, a nagy királynő különösen arról gondoskodott, hogy «hadseregének főtisztjei a legmagasabbtól a legalsóbbig, a kiváló vitéz tettért» megtalálja jutalmát: azonképen fia II. József császár kegyeit a *legénység* felé fordította. Jellemző is a császár gondolkodásmódjára, ki oly örömest szállott le népeinek alsó rétegeihez, hogy miután az 1788—89-ik évi háborúban hadserege vitéz tetteinek tanuja volt, indíttatva érezte magát 1789-dik évi julius 22-dikén udvari rendeletet adni, mely szerint «*az őrmestereknek és az ezeknél alsóbb rendű legénységnek* az ellenség előtt tanusított vitéz tettei nyilvános becsület-jelvénynyel és ezzel kapcsolatban pótdíjjal jutalmaztassanak és e czélból az *arany* és *ezüst vitézségi érem* alapíttassék». Hogy mily tettek alkalmasok a vitézségi érem elnyerésére, az az alapszabályokban a következő szavakkal van meghatározva: «Ily becsület-jelvény csak annak adományozható, ki személyesen oly vitéz cselekedetet hajtott végre, mely nem otromba vakmerőség vagy rablóvágyból eredt, hanem a hol az embernek az ellenség előtt alkalma nyílik, hogy a szolgálat javára, valamely vállalat kedvező kimenetére, valamely veszélyben forgó tisztnek vagy bajtársnak megmentésére, valamely hadi vagy diadaljelvénynek vagy valamely kincstári vagyonnak megtartására vagy visszahódítására közreműködjék.»

A jeles tett nagyobb vagy kisebb fontosságához képest, de az embernek rendfokozatára való tekintet nélkül, az *arany* vagy az *ezüst* érem adományoztatik.

A kitüntetési jelvény, akár aranyból akár ezüstből legyen, egyik felén az uralkodó császár és király mellképét viseli, fölötte a megfelelő névjegygyel; a másik oldalát hat egymást keresztező zászló, egy babérkoszorú és azon felírás díszíti: «*A vitézségnek*». Az érem egy két keskeny fehér csíkkal átszőtt piros szalagon viseltetik. A pótdíj az arany érem tulajdonosa számára életfogytiglan 10—40 krajczár; az ezüst érem tulajdonosa számára 5—20 krajczár, a szerint, a mint a kitüntetett vitéz az érmet mint közkatona, őrvezető, tizedes, szakaszvezető vagy őrmester (vagy ezekkel egyenrangú) kapta. A pótdíj pedig, tekintet nélkül a későbbi előléptetésre, változatlan marad.

Van még egy «másodosztályú ezüst vitézségi érem», vagy a mint nevezni szokták «*kis vitézségi érem*» is, mely I. Ferdinánd osztrák császár és Magyarországnak e néven V. királya 1848-ik évi augusztus 19-ikén «az őrmesterek és ezeknél alsóbb rendű legénység oly bátor és vitéz tetteinek jutalmazására» alapított, «melyekért a zsoldpótdíjjal járó vitézségi érem nem adományozható.» Különben hasonló alakú, bár kisebb kerülettel bír és ugyanoly szalagon viseltetik mint az azóta *első osztályúnak* nevezett ezüst vitézségi érem, csak hogy vele pótdíj nem jár.

II. Lipót császár-király emlékének van szentelve a «*Lipótrend*», melyet Ferencz császár 1808. julius 14-én oly szándékkal alapított, «hogy az osztrák alattvalóknak a legfelsőbb jóindulat és kegynek ismételt bizonyítékát adja, és mindazokat, kik a haza körül különös szolgálatok által kitünnek, kegyéről nyilvános jelvény által biztosítsa.»

A rendjel minden fokozatában, akár «nagykereszt, középkereszt vagy lovagkereszt» egy piros zománczú, fehérszegélyű, nyolczszögű, arany kereszt, melynek előllevő oldalán, kerek paizson az F. I. A. (Franciscus Imperator Austriæ) egybefont betük, a következő jelszóval körítve láthatók: *Integritati et Merito;* a paizs másik oldala II. Lipót császár és király következő jelszavát viseli: *Opes regum corda subditorum.* («A királyok hatalma az alattvalók szíveiben rejlik.») A kereszt négy ágának minden

párja között három cserfalevél és két makk van beillesztve, míg az egész kereszt fölött a szalag helyett az osztrák császári korona lebeg.

Ugyanez uralkodó még egy rendet alapított azon vas karika emlékére, melyet a monda szerint Theodolinda királynő Krisztusnak egyik keresztszögéből készíttetett, és melylyel mint «*vas koronával*» a longobárd királyok koronáztattak. Sokkal közelebb is áll e rendjel ama híres vas pánthoz, mint első pillanatra hihető volna. I. Napoleon császár ép emez ősi longobárd koronával koronáztatta magát Olaszország királyává, és ennek emlékére alapította 1805. junius 5-dikén a «*vaskorona rendet*». Ez ugyan I. Napoleon bukásával megszűnt, de 1816. január 1-én Ferencz császár által új életre támasztatott, «hogy a lombárd-velenczei királyságnak a csász. kir. örökös tartományokkal való újra egyesülésének emlékét megörökítse.» Jelszava: «*Avita et aucta.*»

Ezen rendet «minden polgári vagy katonai államhivatalnok elnyerheti, ha máskülömben az uralkodó és az állam iránti különös ragaszkodás által, vagy valamely fontos, az állam javára sikeresen végrehajtott vállalat által kitűnik; mi mellett azonban különösen a jeles tett fontosságát és közhasznos voltát veszik figyelembe». A rend minden tagja «*a vaskorona lovagjá*»-nak neveztetik, és pedig az érdemekhez képest adományozott rend *osztálya* szerint első-, másod- vagy harmadosztályú lovagnak. A Sz. István és a Sz. Lipótrend eme lovagrendnél akképen előbbvalók, hogy ugyanazon osztály mellett a Szent Istvánrend a Sz. Lipótnál, a Sz. Lipót pedig a vaskoronarendnél előbbvaló. Ha az utóbbi két rend az ellenség előtt szerzett érdemekért adományoztatott, 1860. óta a *hadi díszítménnyel* van egybekötve, mely egy arany babérkoszorúból és egy zöld zománczú babérgalyból áll.

I. Ferencz József, ki az 1848-dik évi forradalom viharai között lépett a trónra, és az 1848—49-dik évi hadjáratokban katonáinál annyi vitéz tettnek, annyi hű szolgálatnak és polgárainál annyi önfeláldozó tevékenységnek lőn szemtanúja, 1849. és 1850-ben

a *katonai érdemkeresztet*, a *katonai szolgálati jelvényt*, az *arany* és *ezüst érdemkeresztet*, és a *Ferencz-József rendet* alapította; ez utóbbit 1849. deczember 2-án, mint trónraléptének első évforduló napján. 1873-ban a 25 éves uralkodói jubilæum emlékéül a felsoroltakhoz még a *hadi érem* járult.

A *katonai érdemkereszt* az 1849-dik évi alapszabályok értelmében «Ő Felsége által csak oly valóságos tiszteknek adományaztatik, kik háborúban mélyebb belátás, bátorság és elhatározottság által vagy békében kiváló buzgóság és tetterő által különös üdvös szolgálatokat tettek és ez által különös kitüntetésre érdemesekké mutatkoztak.» Az ellenség előtt szerzett efféle érdemekért az érdemkereszt (1860. óta) *hadi díszítménynyel* adományoztatik, mely egy halványzöld zománczú arany babérkoszorúból áll.

A *hadi érem* 1873-ban a következő hadseregparancscsal alapíttatott: «Uralkodási időmnek egy negyed százada ma oly nyilvánulások között ér véget, melyek szivemnek nagyon jól esnek. Sok és nehéz küzdelem esik e korszakra, melyben hadseregem és hadtengerészetem hős vitézségének és rendíthetlen hűségének fényes bizonyitékait adta. Kivánságom, hogy mindazok, kik ez időszak háborúiban bármily rendfokozatban és bármily minőségben részt vettek, egy látható jel által megtisztelve kitüntessenek. Ez okból elhatároztam, hogy egy emlékérmet alapítok . . . .» Ez érem bronzból való, egy feketesárga szalagon viseltetik és egyfelől a császár és király képét nevének köriratával mutatja, másfelől csak egy babérkoszorún belül e felirat látható: «2. December 1873.»

A felséges alapító akaratához képest az érem azonnal mindazon katonáknak és polgári egyéneknek kiszolgáltatott, kik az 1848, 1849, 1859, 1864, 1866 és 1869-ik évi háborúkban a hadseregnél szolgáltak; az 1878. évi occupatiós háboru után, valamint az 1882-dik évi fölkelés legyőzése után eme harczok résztvevői között is kiosztatott.

Ez az érem különösen becses egy emlékjel; mert ezzel el van ismerve az egyesnek része a hadsereg fegyvertényeiben és pedig

tekintet nélkül a katonák rendfokozatára vagy rangosztályára, tekintet nélkül a szolgálat tartamára és nagyságára, hanem vele kizárólag a legfontosabb szolgálat, — *az ellenség előtti szolgálat* — van méltatva és világosan kifejezve, hogy a hadi szolgálat a hadsereg minden néven nevezendő összes tagjait *egy* testületté, *egy* családdá *egyesíti.*

A HADSEREG FŐFELÜGYELŐJE.

A császári és királyi hadsereg főfelügyelője kizárólag csakis Ő Felségének felelős; teendője a hadsereget kiképezése és harczszerű mozgékonysága tekintetében megszemlélni és azon nagyobb csapatgyakorlatokat, melyeknél jelen van, vezetni és keresztülvitelökre felügyelni. Hozzá két szárnysegéd, továbbá egy vezérkari ezredes és egy százados van beosztva.

Mióta a fegyveres hatalomnak eme legmagasabb méltósága rendszeresíttetett, azt mindig Ő csász. és kir. Fensége *Albrecht* főherczeg tábornagy viseli, kiben a nép és a hadsereg fegyverdicsőségünk megtestesülését, a *Mortarai* oroszlánt, a *Novarai* hőst, a *Custozzai* győzőt tiszteli.

A hadsereg főfelügyelője általános mozgósítás esetére egyszersmind a *hadsereg főparancsnokául* van kiszemelve. Ennélfogva az ő hivatásához tartozik, hogy a magasabb tábornokok tulajdonságait már békében kiismerje és méltányolja, hogy annak idején a *hadsereg-* és *hadtestparancsnokok* kinevezésére nézve Ő Felségének javaslatokat tehessen. Ama lelkiismeretesség és magasztos felfogás, melyet Albrecht főherczeg tábornagy hadsereg-főfelügyelői hivatásának teljesítésében tanúsít, valamint történeti múltja őt a katonai erények tündöklő mintaképévé, az önzetlen hazafias odaadás fenkölt példájává, a hadi vitézség és hadvezéri nagyság csodálatra méltó megszemélyesítőjévé tették. Ezenkívül lelkületének nemes jellemvonásai, valamint a hadsereg jóléteért való folytonos gondoskodása e· főherczeg képét és nevét minden

ALBRECHT FŐHERCZEG TÁBORNAGY, A HADSEREG FŐFELÜGYELŐJE.

M. N. M.
Múzeum
Gr. Apponyi Sándor
Könyvtára.

katonának, a tiszttől az utolsó közlegényig annyira szívébe véste, hogy az egész hadsereg bizalomteljesen tekint fel győzelmes hadvezéréhez és a lelkes főherczeg, a hol csak hadseregünk zászlói lobognak, mindenütt az általános tisztelet és szeretet tárgyává lőn.

A CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI TESTŐRSÉGEK.

A császári és királyi testőrségek többfélék; és pedig:

a cs. k. első *arcier*-testőrség;
a *magyar kir.* testőrség;
a cs. k. *trabantok* testőrsége;
a cs. k. *testőr-lovasszázad*;
a cs. k. *testőr-gyalogszázad.*

Ő csász. és kir. testőrségek Ő *Felsége, a császár és királynak katonai udvartartásához tartozó katonai osztagokat* képeznek; ezek közül azonban a testőr-lovasszázad egyúttal a közös hadseregnek, illetőleg a hadrakelt seregnek kiegészítő alkatrésze is.

Valamennyi testőröknek első sorban az a rendeltetése, hogy Ő Felségeiknek és a felséges uralkodó-ház tagjainak személyeit őrizzék, — hogy különösen ünnepélyes alkalmakkor Ő Felségeik környezetében és kíséretében legyenek, — továbbá, hogy a császári és királyi udvari palotákban, valamint egyéb udvarlaki helyeken a biztonság és rend fentartása fölött őrködjenek.

A testőr-lovasszázadnak különösen az a rendeltetése, hogy az udvari épületek területén és közelében a biztonsági szolgálatot kezelje, — hogy nagyobb ünnepélyes felvonulásoknál a rend fentartásáról gondoskodjék és a legfelsőbb udvartartás helyén a küldönczszolgálatot teljesítse. Hadjárat esetén a testőr-lovasszázad egyik osztaga a főhadiszálláson való alkalmazás végett a hadseregparancsnoknak rendelkezésére bocsáttatik.

A cs. k. testőr-gyalogszázad Ő Felségeik udvari palotáiban és udvari nyaralóiban végzi a biztonsági és rendfentartó szolgálatot; a legénység futár-utazásokra és küldöncz-szolgálatra is alkalmaztatik.

Valamennyi testőrségek, a mennyiben az udvari szolgálatról, a szolgálati személyügyekről, a gazdászatkezelésről és ellátásról van szó, — Ő császári és királyi Felsége első udvarmesterének, mint az *összes testőrségek ezredesének*, vannak alárendelve.

Magyar testőr.

A cs. és k. testőrségeknél fogyatékba jövő tábornokok, törzs- és főtisztek rendszerint a közös hadseregből, a hadtengerészetből és a honvédség tettleges állományából pótoltatnak.

Az *első arcier-testőrségnél* és a *magyar királyi testőrségnél* az egyes testőrök (gárdisták) csupa lovas-századosok.

Azon századosoktól, kik az arcier-testőrségbe vagy a magyar testőrségbe való áthelyezés után törekednek, megkívántatik, hogy az ellenség előtt vagy békében kitüntetéssel szolgáltak legyen. Azonkívül a magyar királyi testőrségbe való fölvételnek előfeltétele, hogy a pályázó a magyar korona országaiban, — míg az arcier-testőrségbe pályázónál, hogy a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokban, állampolgársággal bírjon. Különösen figyelembe veendők a pályázónak kiváló erkölcsössége, műveltsége és egyéb szerzett érdemei. Egyenlő viszonyok között oly pályázók, kik az ellenség

előtt megsebesültek, — föltéve, hogy e sebesülés a testőr-szolgálatban nem akadály — előnyben részesíttetnek.

A *trabant-testőrség* gárdistái a közös hadseregnek e czélra önkéntes jelentkezés folytán előjegyzett őrmestereiből (fővadász, tűzmester), illetőleg a hadtengerészet ily rendfokozatú altiszteiből vétetnek.

A *testőr-lovasszázadnál* beálló legénységi fogyaték a közös hadsereg összes lovasított csapataiból önkéntes jelentkezés folytán előjegyzett altisztek közül pótoltatik; ezek azonban csak mint testőr-lovasok (gárdalovas) léphetnek be.

Trabant-testőr.

A *testőr-gyalogszázad* a közös hadsereg állományából gyalogosok (vadászok), őrvezetők (járőrvezetők, lövegirányzók), tizedesek (alvadászok) és szakaszvezetők vagy törzsvezetők által, illetőleg a hadtengerészetnek hasonló rendfokozatú legénysége által egészíttetik ki; a dobosok szintén a közös hadseregből kerülnek ki.

A testőr-lovasszázad, mint már említettük, a hadrakelt seregnek alkatrészét képezi, a rendszeresített legújabb lovassági gyakorlati szabályzat szerint van kiképezve és többnyire ősi nemességből származó tisztek által vezényeltetik, kik több évi testőrszolgálat után ismét valamely lovasezredhez visszatérnek. A többi gárdák fegyverzetük, ruházatuk és szabályzatukban sajátságos vonzó képet nyújtanak, melyben a régi osztrák és magyar katonaságnak, valamint az udvari pompának ősi vonásai vannak egyesülve.

Az arcier-testőrség díszben ezüst sisakot visel, melyről fehér bivalyszőr-csokor omlik alá; a kabát ponceau-vörös, fekete bársony gallérral, ép ily hajtókával és aranyozott gombokkal; ehhez tartozik még a fehér szarvasbőr nadrág és a magasszárú lovagcsizma.

A magyar testőrség zöld posztóhajtókás és kócsagtollas kal-

pagot, világos-vörös attillát, ép ily színű fehérzsinóros nadrágot, sárga csizmát és párducz-kaczagányt visel.

A trabant-testőrség ruházata: fehér bivalyszőrrel díszített sisak; ponceau-vörös kabát arany paszománynyal, fekete hajtókával, fekete gallérral, aranyozott gombokkal; fehér szarvasbőr szűk nadrág; magasszárú lovagcsizma; német kard és alabárd.

A testőr-lovasszázadnak díszegyenruhája: sisak fekete lószőrcsokorral; sötétzöld kabát, skarlátvörös gallérral és hajtókával, aranyozott vállzsinórral, pikkelyes vállemezzel és sárga gombokkal; szűk fehér szarvasbőr-nadrág; magasszárú lovagcsizma.

Végre a testőr-gyalogszázad fekete lószőrcsokros sisakot, sötétzöld kabátot és hasonló színű pantallót visel; a hajtóka és a gallér skarlátpiros, a vállakról aranyozott zsinórfűzér omlik alá és a pikkelyes vállemezek kiegészítik a díszes viseletet.

Ha a gárdák a császári és királyi udvarnak kíséretében, különösen nagy ünnepélyek alkalmával, — pl. Úrnapján, az uralkodó ház tagjainak menyegző ünnepélyein vagy egyéb hasonló alkalmakkor, midőn az teljes pompát akar kifejteni, — zárt osztagokban vonúlnak ki, akkor menetükben, trombita- és dobszóban, fegyverhordozásuk és fegyverforgatásaikban stb. még mindig a rég letűnt időszak «regulamentum»-át követik.

Testőr-lovas.

A KÖZÖS HADÜGYMINISZTERIUM ÉS SEGÉDKÖZEGEI.

Hogy mivé kell a hadseregnek válnia és mit kell teljesítenie, azt már előbb előadtuk; megismertük immár a véderőről szóló törvényt, mely a monarchiának valamennyi polgárait a fegyveres szolgálatra kötelezi és ez által a haderőt a néperőre alapítja. Hadd lássuk im a következőkben, miképen lesz e véderő azzá, a mivé lennie kell, t. i. meg kell ismernünk az eszközöket és erőket, melyek által a véderő nagy szervezete előteremtetik, melyek által folytonosan megmegifjodó életerőben tartatik és a kornak mindig növekedő követelményeihez képest fejlesztetik és tökéletesíttetik; szóval látni akarjuk, miként alakíttatik át a monarchia népeiben rejlő nyers erő véderővé.

E kérdésre egyszerűen azt lehetne felelni: a hadsereg maga a műhely, a melyben a néperőnek előteremtése, megtisztítása, átalakítása és véderővé való feldolgozása történik; a hadsereg egyidejűleg *teremtő* és *teremtmény*. Hogy azonban e csodálatos munkát áttekinthessük és műhelyeibe bepillanthassunk, okvetlen szükséges előbb legfontosabb tagjait megismernünk azon szervezetnek, mely a hadseregben bírván gyökerét, a hadsereget teremti, fentartja és alkalmazására hivatva van.

A legfelsőbb hadúr a *közös hadügyminiszterben* választja ki magának első katonai tanácsadóját s ezt felhatalmazza, hogy a szentesített törvények alapján a törvényhozástól azon eszközöket kérje, melyekre neki feladata megoldásához szüksége van, — és azon rendeleteket kiadja, melyek a haderőnek a legmagasabb fokra való emelésére alkalmasak. A tökély eme magas foka akkor éretik el, ha a hadviselés mozgó és mozdulatlan eszközei a lehető legtökéletesebbek; vagy más szóval: a hadsereg nemcsak harczosainak száma szerint, hanem leginkább az által emelendő a lehető legmagasabb fokra, hogy ép úgy physikai, mint szellemi erői lehető legjobban edződnek és műszaki harczeszközei szakadatlanúl tökéletesíttetnek.

E végre első sorban szükséges, hogy a haderőhöz tartozó minden egyes egyén a legalsóbb fokútól a legmagasabb hadvezérig, kipróbált szabályzatok, pontos szolgálati rend által szabályozva és egy derék tisztikar által vezetve, hivatására *kiképeztessék*; de azonfelül gondoskodni kell a legjobb fegyverzetről, a csapatok legjobb fölszereléséről és ruházatáról, a szigorú kötelességteljesítésre, becsületre és becsületességre való nevelésről; gondoskodni kell az ember és lónak jó és elégséges élelmezéséről és elhelyezéséről, — a betegek és sebesültek gyógyításáról, — a rokkantak, katonaözvegyek és árváknak, valamint a vagyontalan katonák gyermekeinek méltányos ellátásáról; nem szabad megfeledkezni a különös szolgálatok és érdemek kiemeléséről és méltó jutalmazásáról, a haderőhöz tartozó egyének személyes jogainak és érdekeinek megóvásáról; folytonosan szem előtt kell tartani (a menynyiben a hadviselés mozdulatlan eszközeiről lehet szó) a lehető hadszínhelyek megerősítését, a közlekedési hálózat és várépítkezés tökéletesítését, — de mindezt csak a rendelkezésére álló anyagi eszközök keretében; végre elmellőzhetlen a legszigorúbb gondoskodás arról, hogy a hadviselés összes eszközei békében zavartalanúl kiegészíttessenek és nyilván tartassanak háborúban pedig czélszerűen feállíttassanak és alkalmaztassanak.

A közös hadügyminiszterium ez előgondoskodásból eredő minden munkának és minden szolgálatnak *legfőbb vezetésére* van

hivatva. E czélból megfelelő szervezettel bír; egy *elnöki* osztályba és *tizenöt ügyosztályba* tagozódik és azonfelül *segédközegeiben*, — részint személyek, részint katonai hatóságok által képviselve — a segédeszközök egész sorozatával rendelkezik, melyek tevékenységét, — részint javaslatok, vélemények és tanácsok által, részint az alárendelt hatóságok, intézetek és csapatoknak, a szolgálati szabályok kezelésében való ellenőrzése és utasítása által — hathatósan támogatják.

Mivel a miniszter e terjedelmes szolgálat legfőbb vezetésénél, az anyag rendkívüli halmaza miatt, önmaga csak a legfontosabb tárgyakat intézheti el: oly ügyek elintézésére, melyek a fennálló szabályok keretében minduntalan ismétlődnek, tehát külön elhatározásra nem szorúlnak, a neki közvetlenül alárendelt csoportfőnököket oly meghatalmazással ruházza fel, melyekre ezeknek a miniszter képviselése végett kifelé szükségük van. Ily értelemben négy csoportfőnök működik, mint egy-egy — három-négy osztályból álló — ügycsoportnak vezetője. A rangban legidősebb csoportfőnök a «*miniszterhelyettes*» czímét viseli; a «gazdászati csoport főnöke» egyúttal a «*hadbiztosság főnöke*» is.

A közös hadügyminniszter segédközegei közül az első csoport *egyes személyek* által képeztetik; ilyenek: a vezérkar főnöke, a gyalogsági főfelügyelő, a lovassági főfelügyelő, a tüzérségi főfelügyelő, a hadmérnök főfelügyelő, a vonat-főfelügyelő, a pótlovazás főfelügyelője és a katonaorvosi tisztikar főnöke. A másik csoport bizonyos *hivatalokból* áll; ilyenek: a műszaki és közigazgatási katonai bizottság, a katonai egészségügyi bizottság, az apostoli tábori püspökség és a szakszámvevőség.

A segédközegek első csoportjából a *vezérkar főnöke* a vezérkarnak, az utász-, vasúti és távirda-ezrednek vezetésével, továbbá a hadiiskola, a hadilevéltár és a katonaföldrajzi intézet vezetésével van megbízva.

A *főfelügyelők* teendője: a különös gondoskodásukra bízott fegyvernemeket megszemlélni, az egyöntetű kiképezés fölött őrködni, a fennálló szabályzatok és utasítások pontos betartására felügyelni és — javaslatok vagy véleményadások által — az illető

fegyvernemek lényegében haladásokat és javításokat megindítani. Ezenfelül kötelesek azon képzőintézeteket, melyekben csapatjuk tiszti és hadapródi sarjadéka neveltetik és képeztetik, megszemlélni, sőt figyelmüket még azon intézetekre is kiterjeszteni, melyek az ő fegyvernemükkel némi összefüggésben állanak; így például a tüzér- és vonat-szerintézetekre, a várakra és erődített helyekre és pedig akár építészeti, akár erődítészeti vagy tüzérségi szempontból.

Hasonló viszonyban állanak, kiki az ő ügykörében, az egészségügyi csapat parancsnoka, mint a katonaorvosi tisztikar főnöke, és az apostoli tábori vicarius. — A *szakszámvevőség* az összes szakszerű számvitelnek ellenőrzésére van hivatva. A magasabb katonabírói hatóságok között a *katonai felső bíróság* képviseli a második és a *legfőbb katonai törvényszék* a harmadik fölebbezési hatóságot.

Az említett két *bizottság* oly intézetek, melyekben a tudomány és technikának minden haladása, tekintettel a hadi célokra általában, különösen pedig a tüzérségnél, a hadmérnök, utász, élelmezés és egészségügynél leendő alkalmazhatósága tekintetében figyelemmel kísértetik és idevágó kísérletek és tanúlmányok tétetnek. A hadügy említett ágaira vonatkozó minden újítás és módosítás javaslata, mielőtt életbe léptetnék, itt beható tanúlmányozás által megvizsgáltatik, fontolóra vétetik és ha csak lehet, gyakorlatilag kipróbáltatik.

Hogy a közös hadügyminiszterium különféle osztályainak és segédközegeinek összeműködését egy példában bemutassuk és ügykörüknek czélját és terjedelmét megvilágítsuk, e helyt azon munkálatok egy részére akarunk utalni, mely egy konkrét eset: az *ismétlőfegyver rendszeresítése* folytán szükségessé válhatott.

E fegyver rendszeresítésére vonatkozó határozatot nem lehetett előbb hozni, mielőtt szükséges volta ki nem mutattatott, mielőtt műszaki és pénzügyi keresztülvihetősége, valamint katonai hasznossága minden kételyen felül bebizonyíttatott, szóval mielőtt ezen újításnak minden képzelhető körülményei és következményei alaposan fontolóra nem vétettek és kedvező eredményhez nem

jutottak. Ez új fegyverzet szükséges és hasznos voltát csak a *vezérkar* indokolhatta, miután beható tanúlmányok és kísérletek után még a csapatvezetők véleményét is meghallgatta. Az újítás *műszaki* és *pénzügyi* keresztülvihetősége csak azután volt megállapítható, miután egy mérsékelt árú, egy jövendő fegyverhez intézhető minden követelménynek megfelelő kész fegyverminta rendelkezésre állott és miután az új fegyverzettel velejáró egyéb újítások a legénység fölszerelésében és kiképzésében, valamint a tartalékintézetek tagozásában felismertettek. Ennélfogva először egy ily fegyvernek katonai és műszaki szempontból eszményileg legtökéletesebb tulajdonságait kellett megállapítani; ez a vezérkarnak és a hadügyminiszterium azon osztályának feladata, mely a hadsereg fegyverügyeivel foglalkozik. Azután a már ismeretes mintákat használhatóságuk és annak szempontjából kellett megvizsgálni, hogy mennyiben közelítik meg a felállított ideális követelményeket; ezt a műszaki és közigazgatási bizottság végezte. Végre biztosítani kellett a fegyver beszerzésére szükséges pénzösszeget; ez a gazdászati csoport ügyosztályait illeti.

Midőn (a vezérkar által) felismertetett annak szüksége, hogy a gyorsabban tüzelő puskát több lőszerrel is kell ellátni, a nélkül azonban, hogy az ember az eddiginél nagyobb súlylyal terheltetnék és a nélkül, hogy a járművek mozgékonysága csökkentetnék: előtérbe lépett a *kis kaliber* elfogadása, továbbá a legénység és járművek terheinek egyéb kisebbítése. Ez (a műszaki és közigazgatási katonai bizottságnál) újabb tanulmányokat és kisérleteket tett szükségessé, maga után vonta a század-lőszerkocsiknak rendszeresítését az eddigi zászlóalj-lőszerkocsik helyébe és a tartalékintézetek új csoportosítását; ez ismét maga után vonta a vonatügynek változásait, valamint újabb gondoskodásokat a nagyobb számú tüzér- és vonatlegénységnek biztosításáról és ellátásáról. A járművek nagyobb számának elhelyezéséhez több új raktár kellett. Ezeket vagy bérlet, vagy új épitkezés folytán lehet beszerezni. A tartalékintézeteknél beállott változásokkal vele járnak a mozgósítás, fölszerelés, elhelyezési tervezetekre vonatkozó változások.

A kis kaliber kérdésével összefüggött a tölténykérdés, ezzel a lőpor és a lövedék kérdése, mert a lőfegyver ismétlő szerkezetének berendezésével egyidejűleg laposabb lövedékpályát és a lövedék nagyobb átcsapó erejét is el akarták érni. Most még a rendszeresített új fegyver használatának viszonyai is megváltoztak; ebből kifolyólag meg kellett változtatni a kiképezést, helyesbíteni kellett a szabályzatokat, új lőútasítást kellett kiadni, őrködni kellett az új szabályzatok egyöntetű és helyes alkalmazása fölött, módosítani kellett a lőterek terveit és berendezését stb. stb.

Az új lőfegyver megváltozott hatásképessége folytán a futólagos erődítvények mintáit is módosítani kellett; a várakban a nagyobb lőszerkészletek számára a raktárak bővítése vagy szaporítása vált szükségessé stb. stb.

Valamennyi csapatiskolák és képzőintézetek számára az idevágó taneszközöket, mintákat, fali táblákat, könyveket stb. ki kellett cserélni vagy egészíteni. Az egészségügyi bizottság az új fegyverhez tartozó lövedék által okozott sebesülések új természetét és gyógykezelését tanulmányozza.

A felsorolt adatokkal az új fegyver által előidézett új intézkedések sora még korán sincs kimerítve; nem is érintettük például a fegyver gyors beszerzésére vonatkozó intézkedéseket, a lőszer gyártásához szükséges pénz előteremtését, a hadseregnek az új fegyverrel való fölszerelésének keresztülvitelét, az öregebb legénységnek az új fegyver használatában való beoktatását stb. stb. De az adott rövid utalásaink talán elégségesek lesznek annak megvilágítására, hogy a központi hadügyi hatóságnak tagjai és közegei mikép állanak folytonos összműködésben, és mennyiben vannak rászorúlva amaz alsóbb hatóságok előkészítő és végrehajtó közreműködésére, melyek mint parancsnokságok és intézetek a csapatokkal közvetlen érintkezésben állanak.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

A KATONAI TERÜLETI PARANCSNOKSÁGOK.

Ezek a közös hadügyminiszteriumnak közvetlenül alárendelt katonai hatóságok és amahhoz közel oly viszonyban állanak, mint nálunk a megyei hatóságok a belügyminiszteriumhoz, vagy Ausztriában a helytartóságok és tartományi kormányok a politikai kormányzat központjához. E hasonlatosság még abban is kifejezést talál, hogy pld. a *zárai katonaparancsnok* egyúttal Dalmatia helytartója és a *15. hadtest parancsnoka Sarajevóban* egyszersmind a Bosznia és Herczegovinában fennálló tartományi kormánynak főnöke.

Az utóbb említett két területi hatóságon kívül a monarchiában még 14 *hadtestparancsnokság* van. Minden ily hadtestnek katonai területe több hadkiegészítő kerületet foglal magában, úgy azonban hogy akár a hadtestek, akár a kiegészítő kerületek határai a megfelelő megyék — vagy Ausztriában a kerületek (Bezirk) — határaival egybeesnek.

E hadtestparancsnokságok székhelyei a következők:

a 2. hadtesté, Alsó-Ausztria, Felső-Ausztria és Salzburg számára, *Bécs;*

a 3. hadtesté, Stiria, Karinthia, Krajna, Triest, Istria, Görz és Gradiska számára, *Gráz;*

a 8. és 9. hadtesté, Csehország számára, *Prága* és *Josefstadt;*

a 10. hadtesté, Morvaország és Szilézia számára, *Brünn;*

a 11. és 1. hadtesté, Galiczia és Bukovina számára, *Lemberg* és *Krakó;*

a 14. hadtesté, Tirol és Vorarlberg számára, *Innsbruck;*

a 4., 5., 6., 7., 12. és 13. hadtest a magyar korona országai számára, *Budapest*, *Pozsony*, *Kassa*, *Temesvár*, *Nagy-Szeben* és *Zágráb*. A magyar korona területén levő területi parancsnokságok közigazgatási ügyekben a magyar kormányhoz, illetőleg a horvát-szlavon kormányhoz vannak utalva.

A katonaterületi parancsnokságok belső szervezete lényegében hasonló a közös hadügyminiszteriuméhoz és ennek segédközegeihez, csakhogy a területi parancsnokságok kisebb hatásköréhez képest a szervezés kisebb arányokat ölt. A hadtestparancsnokságoknál mint területi hatóságoknál szintén képviselve vannak a katonai közigazgatás minden ágazatai, csakhogy itt az összes hivatalos ügyködés két csoportba van egyesítve: az egyik a *katonai osztály*, a másik a *hadbiztosság*. A magasabb személyi ügyek, valamint valamennyi titkosan kezelendő ügyek számára fennáll az *elnöki iroda;* mindazon katonai ügyek pedig, melyek a csapatok behívására, kiképzésére, elhelyezésére és alkalmazására, az ellátásra és a mozgósításra vonatkoznak, a *katonai osztály* ügykörébe tartoznak, melynek élén a hadtest vezérkari főnöke áll.

A tüzérségi ügyek számára a hadtestparancsnoksághoz egy *tüzérdandárnok*, — erődítészeti és katonaépítkezési ügyek számára egy *hadmérnöki főnök*, — igazságszolgáltatási ügyek számára az *igazságügyi előadó*,— egészségügyek számára az *egészségügyi főnök*,— egyházi ügyek katonai közigazgatására a *katonaplébános* — van beosztva; a vonatügy pedig a hadtest kötelékében álló, rangban legidősebb *vonattisztre* van bízva.

A gazdászatkezelési szolgálat, melynek körébe tartozik az elszállásolás, élelmezés, illetékkiszabás és az összes számvitel ellenőrzése, a hadtest *hadbiztossága* által végeztetik. A különféle osztályok és szolgálati ágak főnökeinek kötelességei közé tartozik az is, hogy a hadtest körletébe tartozó csapatokat és intézeteket megfelelő szolgálati tevékenységükben megszemléljék, tehát kor-

látozott mértékben hasonlóképen működjenek, mint a hadügyminiszteriumbeli főfelügyelők.

A hadseregnek területi testekbe való tagozása fölötte megkönnyíti és gyorsítja a mozgósítást és a hadsereg összevonását a hadműveletek területén; azonfelül e szervezetnek megvan azon előnye is, hogy legjobban megfelel a két honvédség hasonló területi szervezetének is.

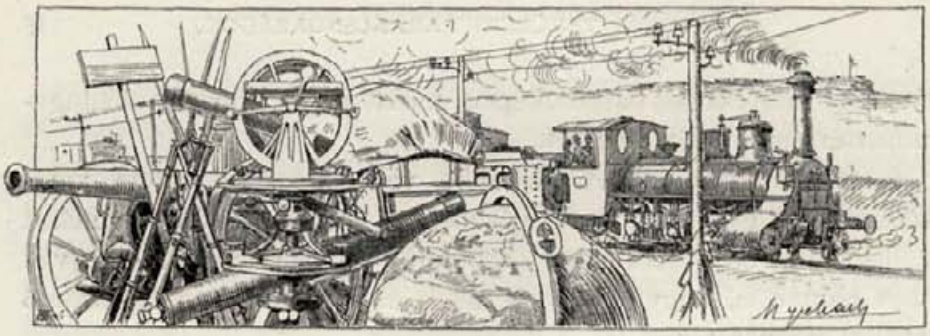

A VEZÉRKAR.

FOGALOM, RENDELTETÉS, FEJLŐDÉS ÉS JELENLEGI SZERVEZET.

Ez a szó «*vezérkar*» (Generalstab), mely nálunk nem ritkán még most is hol «*törzskar*»-nak, hol «*táborkar*»-nak neveztetik, az utolsó 100 év alatt egészen új fogalmat nyert. Régente e kifejezéssel mindazon katonaszemélyeket jelölték, kik nem voltak az ezredek és «*külön csapattestek*» (extracorps) kötelékeibe sorolva; mint ilyeneket mindenek előtt a tábornokokat és ezek segédtisztjeit vagyis «hadsegéd»-jeit. Ma a vezérkar első sorban egy zárt testület, azaz, egy magasabb tábornok mint «*a vezérkar főnöke*» alatt álló, oly tisztek egyetemes csoportja, kik a tábornokok és magasabb parancsnokok mellé, különösen a hadműveletek vezetése körül segédközegül vannak beosztva, és azonkívül a háború előkészítésére vonatkozó több rendbeli munkálatok végzésére vannak rendelve. Eme segédközegek fölötte szükségesek; mindig szükség volt rájuk, de leginkább azóta, mióta a háború gépezete oly nagyszerűen fejlődött, és mióta az egy kötelékbe vont csapategységek sokkal nagyobbak lettek, mint bármikor ennek előtte. Ma egy gyalog hadosztályban több katona van, mint a 16. századbeli úgynevezett «hadseregek»-ben; a mai hadtest erősebb, mint a 17. századnak nem egy hadserege volt; és a történeti idők óta még soha sem vonult ki valóságban oly rendezett hadsereg, mely

számra nézve a mai osztrák-magyar hadsereg létszámát, melyre a legénység és fölszerelés készen áll, csak megközelítette volna.

Mennél nagyobbak az egy kézben egyesített haderők, látszólag annál egyszerűbb a parancsadás, mivel a részletek természetszerűleg az alparancsnokok hatáskörébe esnek; de valóságban annál nehézkesebbé válnak azon *ügyködések*, melyek minden parancs kiadását megelőzik, vele járnak, és melyeket minden parancs maga után von. A hadtestparancsnoknak például minden időben ismernie kell az ő 35.000 emberének erkölcsi, physikai és anyagi állapotát, ruházatának és fölszerelésének minőségét, a lőszer- és élelmi készletek mennyiségét és elosztását; mert csak ebből merítheti elhatározásának legfontosabb alapját: saját erőinek ismeretét és elosztását. Már pedig mind ez adatokról csak a vezérkari munkálatok egész halmaza nyujthat a parancsnoknak idejekorán megbízható áttekintést. A hadvezér továbbá elhatározásait nem csak arra alapítja, a mit maga akar, és a mire maga képes, hanem természetszerűleg arra is, a mit az ellenfélről föltételez. E föltevések végett leginkább azt kell fontolóra venni, a mit az ellenfélről tud; és ismét a vezérkar feladata, hogy az ellenfélről lehető sokat tudjon meg, és mindazt, a mit megtudott, czélszerűen rendezve, de egyéni véleményei és saját gyanításai nélkül, a parancsnok elé terjeszsze. Mennél ügyesebben és lelkiismeretesebben hordatnak össze szemenként a különféle hírek és jelek, annál szilárdabb alapra jutnak a föltevések, annál biztosabbá válik a hadviselés, annál csekélyebbé válik annak veszélye, hogy czéltalan menetet rendelünk, hogy fárasztó erőlködésünkkel «az üresbe» csapunk, hogy a végzetteljes «*késő!*» fölött kelljen sopánkodnunk. És ha végre a parancsnok elhatározásra jutott és elhatározását kinyilvánította, csak ekkor kezdődik a vezérkarnak legfontosabb és legnehezebb munkája: a parancsnoktól vett általános utasítást rendszeres parancscsá, világos intézkedéssé kell kidolgozni és ez által a parancsnok akaratát a csapatokkal közvetíteni.

A vezérkari tiszt, — főnökének hol a szeme, hol a hírnöke; százféle zavaró apróságot távol kell tőle tartania, hogy az elhatározások

legfontosabb pillanataiban az elhatározáshoz szükséges lelki erő aprólékos gondok által ne csökkentessék; minden közbeeső munkát magának kell végeznie és csak kész munkát szabad parancsnokának itélete és aláirása elé terjeszteni.

A mit itt rövid vonásokban tájékozás végett jeleztünk, az a vezérkari szolgálatnak csak csekély része; de már ennyiből is megismerhető, hogy a vezérkari tiszt szolgálata fáradságos, bár nem mindig hálás tevékenységet követel, hogy hivatása betöltéséhez bizonyos ügyességeken kívül kiváló jellemszilárdság és a jó vezérkari tisztnek főtulajdonsága kivántatik: az önmegtagadás és az önzetlenség. Mert nagy önmegtagadás kell ahhoz, hogy a kimondhatlan fáradozást nem saját eszméinknek, hanem máséinak, a parancsnok eszméinek megvalósítására fordítsuk, még akkor is, ha azok egyik vagy másik esetben saját meggyőződésünkkel ellentétben állanának is.

«A mozgató erő a parancsnok akarata legyen; az ő szigora és kitartása a hadsereg gépezetének lendítő kereke. A vezérkari tiszteknek hatáskörei ez esetben azon számos kisebb-nagyobb kerekeket képviselik, melyek a mozgató erőt mindenfelé szétosztják és közvetítik. Mennél zajtalanabbúl forognak és mennél pontosabban, egybevágóbban működnek, annál egészségesebb a mű és annál szabályosabb a gép járása.» Egy magas tábornoktól eredő eme hasonlatban van jelezve a viszony, melyben a vezérkari tisztnek főnökéhez, melyben az egész vezérkari szolgálatnak a parancsnokhoz állni kell, és melyben az osztrák-magyar hadseregnél áll is. A vezérkari tisztnek eme szükségképeni és kötelességszerű önkorlátozása azonban nem zárja ki azt, hogy a parancsnok az ő vezérkari tisztjét, a mennyiben személyében és tehetségeiben bízik, magasabb érvényre is juttassa. A korosabb, talán ovatosságra hajló főnöknél talán jó lesz, ha a fiatalabb, vérmesebb és döntő elhatározásokra hajló segédjét meghallgatja; a parancsnok, kinek lelke a rá nehezedő felelősség terhe által könnyen tartózkodóvá lenne, szívesen fog vezérkari főnökének is szót engedni, ki a felelősség fékező, nyűgöző akadályától menten, könnyebben, úgyszólván egykedvűbben, elfogulatlan friss szellemmel fog itélni

és határozni. Végre néha a közös megfontolás mindkét fél számára a nézetek jobb tisztulását eredményezi, melyhez talán az egyén egymaga nem jutott volna. Így történik, hogy gyakran a főnök és segédközege között oly örvendetes és nemes viszony fejlődik, mely csak a személyek szerint módosúl, melyet semmiféle szabályzat által előírni nem lehet, és az eredményt mégis hathatósan elősegíti; ily viszonyban, mely bizonyára mindkét félnek díszére válik, állott *Radetzky — Schwarzenberghez*, *Gneisenau — Blücherhez*, *Hess — Radetzkyhez*.

Fontos a vezérkarnak azon feladata, mely szerint *közvetítő* a vezér és a csapat között. A vezérkari tiszt a csapatnak természetes ügyvédje a parancsnok előtt. Ő rá bízzák az alparancsnokok ohajaikat; vele közlik a felsőbb helyen talán nem is sejtett nehézségeket, melyet valamely felsőbb utasítás az alsóbb körökben előidézett; vele közlik javaslataikat, hogy mikép volnának e nehézségek elháríthatók, ha ez gyakran csak egyetlen szónak a parancsból való kihagyása, vagy közbeiktatása által elérhető. Mint főnökének hűséges segédközege, mint csapatjának szerény és jóakaró barátja végre a vezérkari tiszt irigylésre méltó álláshoz jut, tekintélyt és nagyrabecsülést vív ki magának fölfelé és lefelé, úgy hogy a hadsereg eme válogatott testület nem egy tagjának nevét szeretetteljes tisztelettel emlegeti.

Miután az eddigiek a vezérkari tisztnek csak azon tevékenységére vonatkoznak, melyet békében és háborúban oly viszonyban fejt ki, midőn a magasabb parancsnokhoz személyes érintkezésbe lép, hátra van még, hogy előlegesen ama terjedelmes munkálatokról is megemlékezzünk, melyeket békében a háborúnak legtágabb értelemben vett előkészítésére, tehát a véderő emelésének érdekében a «*vezérkari irodák*»-ban végez.

Ilyen általában a mai vezérkarnak állása és rendeltetése.

Az 1815—1848-ig tartó hosszú béke okozta, hogy az akkori «*főszállásmesteri törzs*» (General-Quartiermeisterstab) leginkább megmaradt a térképészet és topographia általános irányában; kivételt csak azon férfiak képeztek, kik Radetzkynek olasz hadseregében szolgáltak és ennek katonai föllendülésében részt vettek, vagy

nehány kiváló tehetséggel megáldott férfi, kik erősebbek voltak az uralkodó rendszernél. Ez állapoton a *katonaföldrajzi intézet*nek alapítása (1839) semmit sem változtatott. A vezérkari szolgálatban hiányzott a csapattal való összeköttetés, a *csapatgyakorlat* és az igazi harczias kiképezés, melyhez egyébiránt alkalmas tanerők sem állottak rendelkezésre.

Valamennyi katonai hatalmaknak vezérkarainál egy dogmatikus, elméleti rendszer uralkodott, mely azt hitte, hogy eleget tett, ha az ifjabb nemzedéket megtanította, mikép kell a különféle harczászati és hadászati kérdésekről tudós értekezéseket tartani és írni; mely azonban elfelejtette, hogy a vezérkari tisztnek hadi alkalmazásához nem csak tudásra és biráló tehetségre, hanem biró képességre és műszaki ügyességre is szüksége van. E helyett mindenütt folytonos tereptanulmányok és az ezekkel összefüggő csaknem játékszerű foglalkozások voltak napirenden; és az akkori cs. k. hadsereg sem volt ment ez általános betegségtől.

Azonban mintegy 25 év óta óriási szellemi átalakulás keletkezett. A vezérkarnak kiváló tagjai e reformot a harczászat, csapatvezetés, tábori élelmezésre vonatkozó úttörő, és más hadseregek által is felhasznált munkák által, és az addig alig művelt szervezéstannak tanulmányozása és irodalmi mívelése által, kezdeményezték. Csaknem úgy látszott, mintha a vezérkari tisztek nagy tömege a tanulmányoknak megnyílt új forrásait mohón lepné el, hogy a tanulás szomját a végre megtalált tananyaggal leoltsa. Ehhez járúltak a vezérkari utazások (1871 óta) és a hadi játék; mindig jobban-jobban külön választották a terepfölvétel (térképszerkesztés) művészetét a vezérkari tisztnek legfontosabb és legdöntőbb tulajdonságaitól; mindinkább szorosabbá vált az érintkezés a csapattal, és a magasabb segédtiszti szolgálat bevonása által a munka is mindig változatosabb és behatóbb lett; úgy hogy ma a hadsereg vezérkara *egynek* érzi magát a hadsereggel, és maga a hadsereg, látva és méltányolva az egyes vezérkari tisztnek gondos kiképezését és az összes vezérkarnak jeles előmunkálatait, a legközelebbi háború eshetőségére a legszebb bizalommal tekint a vezérkarra.

A vezérkarnak meglepő szellemi emelkedése legkönnyebben észlelhető újabb művein. A hadseregnek újabb harczászati *szabályzatai* és *utasításai*, a legjobbaknak tartatnak, melyek e nemben léteznek. A hivatalos *hadtörténetirás* 1808—1862-ig csak apróbb, bár igen értékes külön műveket adott ki, azóta azonban

A vezérkarhoz beosztott főhadnagy.

a nagyszabású és jelentékeny munkák egész sorozatát létesítette. A régi térkép 1810-től 1867-ig, tehát 57 év alatt befejezetlen maradt; az új fölvétel azonban a vezérkar vezetése és közreműködése alatt 1867—1886-ig, tehát 19 év alatt befejeztetett, habár ez az occupált tartományokra, melyek területe nagyobb, mint

Csehországé, is kiterjesztetett. Az *országleirás*, bár 60 éven át valamennyi vezérkarnak kedvencz foglalkozását képezte, 1866-ig kevés hasznot nyujtott; az összefüggés nélküli irományok ott porladoznak a titkos irattárakban, a nélkül, hogy valaki olvasta vagy felhasználta volna. Azóta a vezérkar a közép-európai országokról *katonaföldrajzi* müveket szerkesztett, melyek önmagukban mesterművek és a hadseregnek mind meg annyi becses tanulmányforrás gyanánt rendelkezésére állanak. Szóval a vezérkar e téren élénk tanuságot tett arról, hogy körében új hatalmas szellem működik, hogy ő is ugyanazon mértékben haladt előre, mint ugyanazon időszakban maga a hadsereg.

A cs. és k. vezérkar békében — a «*vezérkar főnökén*» kivül, kinek hatáskörét egy külön fejezetben fogjuk tárgyalni — 2 tábornok, 32 ezredes, 41 alezredes, 47 őrnagy és 145 századosból, tehát összesen 267 tagból áll, kik — a tábornokok kivételével — külsőleg az ismeretes sötétzöld egyenruháról és a világoszöld tollbokrétával diszített kalapról ismerhetők meg. Van azonkívül 175 «*beosztott*» tiszt; ezek mindenféle fegyvernembeli főhadnagyok, kik legalább három évet szolgáltak a csapatnál, azután vagy a hadiiskolát vagy a magasabb tüzér-, illetőleg hadmérnök-tanfolyamot eredménynyel végezték; ezek még illető csapattesteikhez tartoznak, ezek egyenruháját viselik és mintegy a vezérkar növendékei gyanánt tekinthetők. Ha kötelességérzetükre, a gyakorlati vezérkari szolgálatban tanúsított ügyességükre kipróbáltattak, ha feddhetlen gondolkodásmódjukat minden alkalommal, és gyakorlati érettségüket nehány sikerült «*thema*» (harczászati és hadműveleti zárdolgozatok) által bebizonyították, a vezérkar főnöke a «beosztottak» köréből választja ki — és pedig tekintet nélkül a rangra és szolgálati időre — a vezérkari testületbe (a *corps*-ba) kinevezendő századosokat. Oh ez fontos lépés! Ez egy hatalmas ugrás, mely az alantos szolgálati évek egész sorát átugorja és az igyekvő, jól képzett tisztet azzal kecsegteti, hogy pályája végén épen annyi évvel tovább működhetik a magasabb parancsnoki állásokban. A «*beosztott*» tiszt szolgálatban egy a jobb vállról a bal csipő felé futó széles szalagalakú fekete-sárga selyem tábori vállövet

visel és szolgálaton kívül a jobboldali arany vállzsinórról ismerhető meg, mely a vállöv tartására van rendelve.

Az őrnagyi rendfokozat a vezérkarban csak újabb vizsga útján érhető el, mely körülbelül a katonai tudományok minden szakát és a vezérkari szolgálat minden ágazatát felöleli. A vezérkari századosok e vizsgát letenni kötelesek, mihelyt rangsorozatuknak felső negyedébe jutnak; a csapatbeli igyekvő századosok e vizsgát akkor tehetik, a mikor maguk akarják.

Az eddig mondottakból világos, hogy a vezérkar útja nem épen sima és kényelmes, hogy a követelmények egész sorozatának kell megfelelni, hogy nem egy nehézséget kell leküzdenie, melylyel csak kitartó akarat, éles ész és alapos előképzettség képes megmérkőzni. A fiatal tisztnek mindenek előtt már csapatszolgálata alatt a középszerűség színvonalán fölül kell emelkednie, mert különben már a hadiiskolába való pályázata eredménytelen marad. Ezután igen sok bajtársával kell versenyre kelni, és ha a hadiiskolába akar jutni, azon 50 szemen-szedett pályázó közé kell jutnia, kik a 120 vagy még több pályázó közül a hadiiskolába való fölvételre kiválasztatnak. Ha most a hadiiskola küszöbét mint hallgató átlépte, itt szorgalma és értelmi tehetsége két éven át kemény próbára tétetik; és ha mindezt kiállotta, ha a testületbe (»*Corps*«-ba) fölvétetett, folytonos éles megfigyelés alatt kipróbáltatott, gyakran megerőltető munka közben a vezérkarban több évet kitöltött, újra elő kell lépnie, újra tanúságot kell tennie, hogy a mindennapi szolgálat gyakorlatában szellemileg el nem puhult, hogy tudományos továbbképzését el nem hanyagolta, hogy szabad idejét az élvezetek helyett a tanulmányokra fordította. Bizonyos, hogy emez ifjúkorbeli folytonos törekvés és küzdelem a jellemet megszilárdítja, a munkaerőt növeli és igazságosnak tünteti fel azon más természetű előnyöket, melyek a vezérkari pályafutással kapcsolatosak.

A vezérkari szolgálatnak nem egy foglalkozása veszélyezteti a tiszt testi és lelki feszerejét, mozgékonyságát és üdeségét, de a czélirányos változatosság megóvja az egyoldalúságtól; ideiglenes beosztása a csapathoz — mindig két évre azon fegyvernemhez,

melyhez előbb tartozott, — érdeklődését a csapatszolgálat iránt ébren tartja, a katona szükségleteit minduntalan emlékezetébe hozza, a későbbi parancsnoki állásra előkészíti és mindez elejét veszi annak, hogy egy testület, mely a saját érdekében és a szolgálat érdekében a csapattal szoros bajtársi viszony ápolására van utalva, elszigetelésbe ne jusson.

A vezérkar szolgálata első sorban az «*irodák*»-ban (Bureaux) végeztetik. Ezek alatt nem egy «irószobát» kell érteni, hanem külön hivatalokat, a hol a háborúnak különféle előmunkálatai készülnek; ezen kívül a vezérkari szolgálat helye a katonai hatóságoknál és magasabb parancsnokságoknál van és végre különféle hadtudományi alkalmazásokra vétetik igénybe.

A VEZÉRKARI IRODÁK ÉS A HADI LEVÉLTÁR.

A vezérkarnak Bécsben külön épülete még nincs; csak úgy van elszállásolva az «Am Hof» téren, az ősi «Kriegsgebäude» 3. és 4. emeletén, a hadügyminiszterium egyes osztályaival együtt. És valamint maga a hadügyminiszterium két ügyosztálya számára az épületen kívül volt kénytelen szállást bérelni, mivel a régi jezsuita-kolostor épülete a mindinkább fokozódó igényeknek immár helyet nem adhat, ép úgy a vezérkarnak egyik irodája is, az országleíró iroda, kiköltözött a Votiv-templom közelébe, a hadtestparancsnokság palotájának díszes termeibe. A «Kriegsgebäude»-nak irodái kétségkívül igen szorosak, komorságukkal részben előbbi rendeltetésükre emlékeztetnek, és ridegnek mondható egyformaságukkal a látogatót meglepik. Külsőleg e helyiségek mindenesetre el nem árulják azon munkák jelentőségét és fontosságát, melyek bennük végeztetnek és melyeket, — a mennyiben olvasóinkat érdekelhetik, — a következőkben röviden ismertetni akarunk.

A vezérkar «*irodái*» a következők: az országleíró iroda, a nyilvántartó iroda, a vasúti iroda, a táviró iroda, a hadműveleti iroda

és az igazgatósági iroda; a régebben fennállott hadtörténeti iroda, most hadtörténelmi *osztálylyá* van átalakítva és a hadi levéltárral egyesítve.

Az *országleíró iroda* feladata, hogy adatokat gyűjtsön és értékesítsen mindazon hadszínhelyekről, melyeken hadseregünk vagy egyes részei működni hivatva lehetnek. Itt egészíttetnek ki a térképek graphikai adatai; itt lehet felvilágosítást kapni az utak és hidak állapotáról, a folyók viszonyairól, a hadműveleti vonalakról, az éghajlatról, a földmívelés terményeiről, a helységeknek férőhelyéről, melyet az elszállásolandó csapatok számára nyujthatnak; itt tartanak számot arról, hogy helyenként és vidékenként hány kocsira, lóra, vagy más járműre és vonó állatra lehet számítani; itt van előjegyezve a lakosság nemzetisége, sűrűsége, ipara és minden egyéb tulajdonsága, mely a működő hadsereg czéljait előmozdíthatja vagy hátráltathatja. Ez irodában tanulmányozzák a talajalakzatnak és födözetének befolyását a harczra; tanulmány tárgyává tétetnek a várak; szóval itt az országok összes földrajzi, statisztikai és katonai adatai a lehető legszűkebb alakban a hadsereg számára csaknem mind meg annyi *utazó kézikönyvben* egyesíttetnek. A hadvezér, ki a haditervet készíti, e katonaföldrajzi útmutatókban minden tekintetben alapos útmutatást talál. Az utak mennyisége és sűrűsége befolyással lesz a csapatok elosztására; az utak minősége befolyással lesz a vonatok összeállítására, az egyes járművek nagyságára és súlyára; a vásárok és piaczok forgalmából kiszámítható, hogy mennyi élelmi szert kell a hadseregnek magával vinni, mennyit kell utána szállítani és mennyit lehet a helyszínén beszerezni; az éghajlat minősége befolyással lehet a hadműveletek megkezdésére, a csapatok ruházatára és táplálkozására stb. stb. A csapat pedig a hadműveletek alatt mindez adatokat olykép használja fel, mint egy turista a «*Baedecker*»-t.

A feldolgozandó adatok tömegesen gyűlnek egybe. A kereskedelmi kamrák értesítései, a statisztikai évkönyvek, a napisajtó hírei, az ország fölmérésével és fölvételével megbízott tisztek statisztikai kimutatásai mind értékesíttetnek, a terepszemlére küldött vezérkari tisztek dolgozatai különösen harczászati szempont-

ból figyelembe vétetnek. Ez utóbbi dolgozatok a culturában elmaradt országok leirásának egyetlen forrásai.

Midőn occupáló csapataink 1878-ban Bosnia területére léptek, e tartomány térképével fölszereltettek, bár ez ország még soha fölmérés alá nem vétetett; igaz, hogy e térképek némi tekintetben hézagosak vagy hibásak voltak, de czéljuknak mégis eléggé megfeleltek. Pedig e térképek a terepszemlére küldött tisztek jegyzetei nyomán szerkesztettek; de az országleiró irodában összeállíttatván, mégis igen érdemes munkát képviseltek.

Az országleiró irodában a munka bizonyos körülhatárolások szerint van elosztva, melyek a különféle hadszínhelyeket foglalják magukban.

Több mint 20 évi fáradhatlan munka által sikerült a túlságos részletekbe terjeszkedő régibb munkálatokat áttekinthetőbbekké és rövidebbekké összevonni, az elavult adatokat helyesbíteni, és a leirást a mai hadsereg igényeihez alkalmazni, úgy hogy az országleiró irodával összefüggésben álló «országleiró levéltár» immár csaknem históriai értékre szállt alá. Iratcsomói és füzetei nem fogják többé a főhadiszállás podgyászát terhelni, de tartalma immár átszivárgott, a fönt említett átszűrt katonaföldrajzi munkálatokba, melyek a jövendő háborúkban megbecsülhetlen hasznot fognak nyujtani. E könyvek a közös hadsereg és a honvédségek minden tisztjének rendelkezésére állanak, egyeseknek tanulmányozás végett hivatalból kiadatnak, de máskülönben titokban tartandók.

Míg az épen leírt iroda azon talajjal foglalkozik, melyen egykoron a háború véres koczkái el fognak dőlni, addig a *nyilvántartó iroda* az ellenséges erőkkel, vagyis inkább azon erőkkel foglalkozik, melyek ellen egykor hadseregünknek síkra kellend szállnia. E mellett ne gondoljon senki valami regényes titokszerű intézetre, hol tán az elburkolt kémek ki- és bejárnak; mert ha valamely idegen hadseregnek nyilvántartása a hírszerzés *ezen* nemétől függne, ez bizony szánalmas eredményre vezetne. A kém hasznos, sőt esetenként szükséges lehet, midőn arról van szó, hogy a háború alatt itt egy menetelő ezredet, ott egy táborozó hadtestet fedezzen

föl, hogy híreivel a lovasságunk ellenmondásos és sokszor nehezen érthető jelentéseit kiegészítse vagy összhangzatba hozza; azonban békében, az idegen hadseregről, mely országszerte szét van osztva, ennek létszámáról, állapotáról, szervezetéről és harczkészültségéről a kém hírt nem adhat. Nem is kérdez ily dolgokat a kémtől senki.

Manapság a hadseregek nem folytathatnak titkos életmódot, mint hajdan a toborzás idejében. A jelenkori hadsereg az állam nagy népcsaládjának alkatrésze, és habár az egészséges szellemtől áthatott hadsereg nem törődik a politikai élet küzdelmeivel, de az egészséges szellemű politikai élet annál inkább törődik a hadsereggel. Ez az oka, hogy az idegen hadseregek nyilvántartására a források mindenfelé, lépten-nyomon kínálkoznak. Az alkotmányos államok törvényhozó testületeinek jelentései, a mindenki számára hozzáférhető névkönyvek, schematismusok, rendeleti közlönyök, hivatalos lapok, statisztikai kimutatások, a szervezések és szolgálati ügyködések tan- és segédkönyvei stb. mind meg annyi hivatalos és félhivatalos könyvek és közlemények, már maguk is elég módot nyujtanak arra, hogy valamely idegen hadseregről közelítőleg ép oly alapos tájékozást szerezzünk, mint a magunkéról.

De ehhez járulnak még a szakfolyóiratok és közlemények egész özöne, melyek az idegen hadseregek nyilvántartásához valóságos bőségszaruja gyanánt hozzák a híreket. Itt egy figyelmes szemlélő ráutal mindarra, a mi még a katonai intézményekben javításra szorulna, ott egy pessimista kritikus kétségbeesve megkondítja a vészharangot mindazon berendezések fölött, melyek szerinte rosszak; most előlép az optimista félhivatalos és diadalmasan czáfolja pontról pontra a bírálónak sötét képeit; és azon hiszemben, hogy most napnál világosabban bebizonyította, hogy mégis csak minden jól van és így van legjobban, a mint épen van, a legjobb szolgálatot teszi az idegen hadseregek nyilvántartó irodáinak; mert ezek az efféle dolgozatokból merítik a legtöbb részletet és a legiellemzőbb adatokat az illető hadsereg merev és schematikus leírásának kidomborításához. A dolog t. i. úgy áll, hogy valóságban egyik hadsereg sem olyan, vagy legalább nem

egészen olyan, a mint azt a szervezeti szabályok előírják. Itt például összevág a tartalékosok száma a hadi szükséglettel, csakhogy ezek nem szoktak mind *bevonúlni*, ha őket a mozgósítás hívja; ott a szervezetszerű hadilétszám egy *jól kiképzett* tartalékról szól, — csak az a baj, hogy nincs «jól kiképezve»; hisz a szervezeti szabályok gyönyörű szabatossággal előírják, hogy a másod- és harmadrendű csapatalakulások számára *hány tiszt* kell, — csak az a bibi, hogy nincsenek meg; máshol meg nagy hiány mutatkozik altisztekben, itt fegyverkészletben, ott ruházatban, lovakban stb. stb.; és a hol csak valami hiányt fölfedeznek, valahol és valamiképen egyszer mégis csak *írnak* róla. És a nyilvántartó iroda, olvassa, olvassa, jegyzi, vizsgálja, összehasonlítja, ellenőrzi —, és ha jónak bizonyúl, feldolgozza és felhasználja.

Hát még a napi sajtó! — A ki mindezeknek katonai természetű híreit értelmesen átvizsgálja, csodálkozik, hogy mi mindent nem árulnak el a legártatlanabb naivsággal; persze olvasni és érteni kell tudni a többnyire soronként szétszórt apró híreket, napi ujdonságokat, személyi híreket; sőt igen gyakran a humoros tárczák és útleirások is igen becses anyagot nyujtanak, különösen ott, a hol a sorok között is tudnak olvasni.

Az ily források nyitva állanak az egész világ számára; csak meríteni és gyüjteni kell belőlük, csak meg kell rostálni, csak külön kell válogatni a tisztát a tisztátalantól, csak át kell szűrni a zavarost, csak félre kell dobni a rosszat; de mind e munka fölötte fáradságos. Csak ott, hol a vezérkarnak sok nyelveket értő tagja van; hol a férfiak szívós kitartó szorgalommal dolgoznak és lelkiismeretesen gyüjtögetnek; ott, hol a tiszt nem hagyja magát egyhamar elkedvetleníteni száz eredménytelen fogás által a jegyzetek zűrzavaros tömkelegében; hol nem sajnálnak sokszor egy-egy havi megerőltető munkát, csak hogy néha egyetlen egy hasznavehető lapot hozzanak létre; és ott, hol a vezérkari tisztek elég szilárd jellemmel bírnak, hogy a munkák legunalmasabbikát mindig egyenlően feszült figyelemmel végezzék: csak ott lesz a «*nyilvántartásnak*» igazi eredménye. E nélkül a gyüjtögetés önámításra, téves számításra vezet, és a'netán kiküldött «ispionok»

egész serege, és részletes híreiknek egész özöne nem képes pótolni a fönt vázolt lelkiismeretes nyilvántartó munka eredményét.

Már-már nemzetközi szokássá vált, hogy nagyobb csapatgyakorlatokhoz az idegen hadseregek tagjait nézők gyanánt meghívják, vagy legalább oda bocsátják. Hogy is ne? — hisz saját hadseregünkről a legjobb véleménynyel vagyunk; hisz nincsenek mindig takargatásra szorult gyengéi; hiszen arra is szükségünk van, hogy erejét, ügyességét és egyéb állapotát a világnak bemutassuk és ez által a szomszéd hatalmaknál tekintélyt szerezzünk. Ily nézőknek jelentései csak egygyel szaporítják a nyilvántartó iroda forrásait és igen fontosak, mert oly benyomásokról hoznak szakértő tudósításokat, melyek az idegen hadseregnek a harctéren való működésére vonatkoznak. Végül a diplomatiai követségek «*katonai attaché*»-i, kik az illető állam katonai mozgalmainak közvetlen közelében élnek, a nyilvántartó irodának nem egy kérdésére adják meg a kivánt feleletet.

A legfontosabb kérdések, melyeket a hadügyi kormányzat nyilvántartó irodájához intézhet, körülbelől ezek lehetnek: Mennyi csapatot és mennyi idő alatt állíthat ki ellenünk ez vagy amaz állam? — Mily állapotban lehetnek e csapatok, a legtágabb értelemben véve? — Mily csoportosulásban léphetnek azok előrelátható lag a háborúba? — bizony mind meg annyi nyomós kérdés, melyeknek helyes felvilágosítása nélkül sem logikai határozathoz nem juthatni, sem általános, sem részletes haditerv meg nem állapítható.

A nyilvántartó iroda természetszerűen feladatát csak a munkamegosztás elvén oldhatja meg. Minden nyilvántartandó idegen hadseregnek megvan az ő állandó előadója, ki éveken át mással behatóan nem foglalkozik, mint «*az ő hadseregével*». Ha szükséges, az egyik-másikhoz még segédmunkások is beosztatnak.

A nyilvántartó iroda munkálatai tulajdonképen kétféle irányban haladnak: Az egyik tulajdonképen *adatokat* szolgáltat a többi irodák és a közös hadügyminiszterium számára számos oly kérdésekre nézve, melyeknél más hadseregeknek megfelelő berendezéseit ismerni kivánatos lehet; a másik irány úgyszólván *vezér-*

fonalakat szerkeszt az idegen hadseregekről és ezeket saját hadseregünk összes tisztjei számára hozzáférhetőkké teszi. A mi nyilvántartó irodánk alapos működésére megtisztelő, bár némileg komikus világot vet azon körülmény, hogy azon *idegen* hadseregnek egyik tisztje, mely épen ily vezérfonalban le volt írva, e vezérfonalat megszerezte, szóról szóra *lefordította*, és otthon *saját* hadseregének katonai iskoláiban *tankönyv* gyanánt használatba hozatta.

Háború idején a nyilvántartó iroda a hírszerző és kémszolgálatnak mintegy központja működik; mert onnan közvetíttetnek a hadseregparancsnokságokkal mindazon hírek, melyek a nyilvántartó iroda felsorolt forrásaiból megszerezhetők, azonban a hadseregek hírszerző közegei által beszerezhetők nem volnának.

A vasutaknak hadi célokra való felhasználása a legújabb kor vívmánya. Nagyobb csapattömegeknek első tervszerű és nagyszabású vasúti szállítása 1859-ben és pedig a cs. és k. vezérkar tervezete szerint foganatosíttatott, úgy hogy büszkeségünkre szolgálhat, hogy a hadászatnak egyik nem is képzelt fontosságú segédeszköze a mi vezérkarunk «*vasúti irodájából*» indult nemzetközi fejlődésnek. A szolgálat, melyet az osztrák katonai vasútügy az 1866-iki kettős háborúban tett, felejthetlen marad, és minden elfogulatlan itélet szerint, tekintettel vasutainknak akkori fejletlen állapotára, felülmúlhatlannak tekinthető. Azóta ezen szorgalmas iroda csendes igénytelen munkájával a katonai szállítást tovább fejlesztette és mindig lépést tudott tartani vasúti hálózatunk rohamos fejlődésével.

A *vasúti iroda* feladata nagyon egyszerűen szól: «*A szétszórt seregrészek mozgósítási állomáshelyeikről vasúttal és gőzhajóval akként szállítandók a megfelelő hadszínhelyre, hogy sem a legkisebb időrészecske, sem egy rendelkezésre álló jármű, sem egy vasúti vagy hajózási vonal felhasználatlan ne maradjon.*» De a megoldás sokkal nehezebb. Mindenek előtt pontosan kell ismerni az összes osztrák-magyar szállítóvonalakat, ezek szállítóképességét, megbízhatóságát, kocsimennyiségét, hajólétszámát és a szállítóképességre még befolyással bíró minden más tényezőt;

ezután minden vasútvonal számára ki kell dolgozni egy az összes erők kihasználására alapított menettervet, vagyis az említett tényezők figyelembe vétele mellett egy *maximalis* menettervet. Végre részletes tervben meg kell állapítani a legczélszerűbb módot, mely szerint a készen álló csapattömegek a kiszámított szállítóeszközökkel tovaszállíthatók, vagyis, a mint rendesen mondani szokták, a «*felvonulás*» keresztülvitelét. Világos, hogy minden ujonnan megnyiló vasútvonal e számítást megzavarja és a számokat megmegváltoztatja. De maga a csapatelosztás változása is mindannyiszor újabb átvizsgálást és helyesbítéseket tesz szükségessé a már békében készen tartott «*menettervezetben*». Ez örökös változások folytán, hol a szállítóerőkben, hol a szállítandó terhekben, a vasúti iroda munkája oly ásómunkához hasonlít, mely az utána omló homok folytán soha megállapodáshoz nem jut. Végre a vasúti irodában nyerik szakszerű kiképezésüket azon vezérkari tisztek, kik a hadrakelt seregnél a vasúti szállítóhatóságokhoz lesznek rendelve.

1872 óta a vasúti iroda több nevezetes munkát adott át a nyilvánosságnak, melyek közül itt csak az «*Utasítás a vasúti csapatszállításra nézve*» és hasonló utasítás a *hajószállításra* nézve említtetnek, melyek a katonai vasútszállításnak műszaki, fegyelmi, közigazgatási szabályait úgyszólván kimerítik; «*a vasútügy vezérfonala*» műszaki munkája pedig a megfelelő szakkörökben is méltó figyelemre talált.

A vasúti irodával rokon, de mégis önálló irodát képez a «*táviró iroda*», mely általában a távirdaügygyel foglalkozik, a mennyiben t. i. ez a katonai czélokkal összefügg, különösen pedig a hadsereg tábori távirdájával. Ez utóbbit részletesen ott fogjuk leírni, a hol majd a «*hadrakelt sereg*» szervezetével és életével foglalkozunk; ugyanott majd a vasútügy is egész nagyszerűségében világosabban fog szemünk elé tárúlni.

Az eddig említett országleiró iroda, a nyilvántartó iroda, a vasúti és táviró irodák mindnyájan úgyszólván csak nyers anyagot szolgáltatnak a legfontosabb irodának: a *hadműveleti irodának*. Az előbbi irodák tényeket ismertetnek, alapot teremtenek a vég-

leges itélet, valamint nem egy terv és nem egy fontos elhatározás számára; de csak a hadműveleti irodában illesztgetik össze mindez adatokat, csak ott alakúlnak az elemek egy egységes hadműveleti tervvé a háború egyik vagy másik esetére; itt állítják össze a «*hadrendet*» (ordre de bataille), t. i. saját hadseregünk egyes részeinek szerves csoportosítását; itt jelöltetnek ki a területek, melyeken gyülekezni és a végzetteljes döntésre készen állni fognak; mindegyiknek meg-megszabják az első feladatát, legközelebbi czélját, melynek meghatározásánál természetesen mindazon ellenséges rendszabályok is számításba vétetnek, melyek az ellenséges sereg ismeretes viszonyaiból (nyilvántartó iroda), a terepviszonyokból, a vasúti és úthálózatból (országleiró iroda) következtethetők.

Munkamegosztás és rendszeres előmunkálat, melyeket a vezérkar főnöke a legfelsőbb helyről nyert utasításokkal összhangzatban, felügyelete alatt a különféle vezérkari irodákban kidolgoztat, — ezek a mai hadsereg haditerveinek jellemvonásai és azon ismertető jelei, melyek által az előbbi korszak haditerveitől különböznek. Mekkora különbség a mai haditerv és az udvari haditanácsnak 17. és 18. századbeli tárgyalásai közt, melyekben az idei «campagná»-hoz a «planumok» sokszor akkép vitattak meg, hogy a bölcs tanácsok, a végnélküli vélemények és bizottsági határozatok, éretlen ötletek és lehetetlen javaslatok többnyire már az ágyúdörgés zajába és a hadjárat rohamosan fejlődő eseményeibe fuladtak; a hadjárat pedig többnyire oly irányban fejlődött, melyet a bölcs tanács épen *nem* látott előre, vagy legalább legkevésbbé várt vala. Efféle hevenyészett hadviselés, melynek eredménye végül egészen a lángeszű hadvezér fel-felvillanó szellemétől függött, az akkori hadviselés viszonyainak megfelelhetett. Ma a hadviselő nagyhatalom jólétét, gazdagságát, jövőjét és fennállását veti latba a végeldöntésért; ma az összes fegyverfogható népnek vére van koczkára téve, és e következményeiben szörnyű komoly megfontolás indította a hadviselő hatalmakat első sorban a harcznak lelkiismeretes, úgy anyagi mint szellemi *előkészítésére*. Ez az előkészítés bizonyos határok között lehetséges is és hasznos is, mert a csaknem kimeríthetlen néphadseregnek tömegeivel való

A lovasság kocsibaszállítása.

hadviselés, műszaki keresztülvitelében sokkal nehezebb ugyan, mint a régi toborzott hadsereg csekély erőivel, de a hadviselés alapelvei egyszerűbbekké váltak. A talaj, a meglevő vasútvonalak, az útvonalak iránya megszabják a keretet, melyen még a lángész sem teheti magát túl szeszélyesen vagy könnyelműen. Sok mindenféle, a mi az előbbi háborúkban a hadvezér teremtő elméjének hatáskörébe tartozott, ma a hidegen *számító* rendszer hatalma alá került. A seregvezetés technikája ma fontosságában messze felülmúlja a strategiai feltalálást; és ez az oka, hogy ma a részletmunkák jól egybeillesztett rendszere magát a hadjáratot megelőzi és a jövendőbeli hadvezér számára oly kiinduló alapot teremt, melyet a döntés utolsó pillanatában maga meg nem szerezhetne.

Mivel a váraknak és egyéb erődítéseknek csak annyiban lehet jelentőségük és hasznuk, a mennyiben a lehetséges vagy valószínű hadműveletekkel összefüggésbe hozhatók, természetszerűen annak tanulmányozása, vajjon ily erődítések egyáltalában emelendők-e, megerősítendők és fölfegyverzendők-e, a hadi előmunkálatokkal foglalkozó tényezőknek, és ezek legfontosabb közegének — a hadműveleti irodának — feladatai közé tartozik.

Azonfelül minden szervezeti kérdés, minden harczászati szabályzat javaslattétel vagy átdolgozás végett *ezen* irodának adatik át. Nagyobb seregtestek gyakorlataira szolgáló tervezetek rendszerint szintén ez irodában dolgoztatnak ki.

Az eddig tárgyalt irodák mindegyike egy-egy ezredes vezetése alatt áll; csak a táviró irodát egy alezredes vagy őrnagy vezeti, és előbb időnként egy magasabb távirda-tisztviselő vezette. Az «*igazgatósági irodá*»-ról majd később leend szó.

***

A «*hadtörténelmi osztály*», a mint 1874 óta a «*hadtörténelmi iroda*» neveztetik, egy vezérkari ezredes vagy tábornok vezetése alatt áll, ki egyszersmind az összes hadi levéltárnak «*igazgatója*».

E hadi levéltárnak egyéb alosztályai a «kézirattár», a «térképtár» és a «hadi könyvtár», melyek mindegyike egy-egy helyi

alkalmazásra osztályzott törzstiszt által vezettetik és a szükséghez képest még több helyi alkalmazású és nyugállományú munkaerővel van ellátva.

A *hadi levéltárnak* ilyetén alárendelése a hadtörténelmi osztály alá tulajdonképen csak 14 év óta áll fenn; azonban igen czélszerűnek bizonyúlt oly levéltárnál, mely alapítása óta első sorban a *hadtörténelem* szolgálatára volt rendelve és ennél fogva csakis attól vehet helyes irányadó utasításokat, kinek egyúttal a hadtörténelmi munka is feladatához tartozik.

A «*kézirattár*» ügydarabjai 1801. óta részint az «udvari hadi tanács irattárából» különíttettek ki, részint lassanként egyes tábornokok hagyatékából szereztettek meg, kik előbbi időkben a parancsnoklásukra vonatkozó irományokat a hivatalból magukkal szokták vinni. Fontos ügyiratok, mint péld. Waldsteinnak tábori ügyiratai 1629—1632-ből, valamint Montecuccoli, Piccolomini stb.-től eredő iratok különféle helyeken véletlenül fedeztettek föl és a hadi levéltárba bekebeleztettek.

Miután az egy milliónál több darabot tartalmazó hadi levéltár mellett mindig az «*udvari haditanács irattára*» (most a cs. és k. közös hadügyminiszterium irattára) is fennállott és több millió iratdarabbal, melyek legrégibb darabjai a 16. század utolsó tizedeibe visszanyúlnak, mai napig is fennáll; mivel ez irattár sok oly ügyiratokat is tartalmaz, melyeket előbbi nézetek szerint történetileg nem fontosaknak tartottak, újabb felfogás szerint azonban történetileg fontosaknak tekintendők: ez okból a hadi levéltár *egységes* teljes levéltárnak nem nevezhető. A hadtörténelmi kutató most kénytelen mind a kettőt, t. i. a hadi levéltárt és a hadügyminiszterium (udvari haditanács) irattárát használni; de előreláthatólag be fog következni az idő, midőn a hadügyminiszteri irattárnak régibb irományai a hadi levéltárba át fognak tétetni és ez által véget ér az a sajátságos és sok tekintetben meglepő állapot, hogy a közös hadügyminiszteriumnak tulajdonképen *két* levéltára van.

A hadi levéltár gyüjteménye könnyen használhatólag van összeállítva és egyáltalában kiváló gonddal feldolgozva. E tekintetben

nincs párja az osztrák-magyar monarchiában, sőt más országban is alig lehetséges. Minden fontosabb nehezen olvasható darabhoz másolata már mellékelve van; minden csoport tárgy és szak szerint külön lajstromozva van; minden ügydarab már keltezése szerint is nehány percz alatt kivehető. Azonkívül pontos név- és tárgymutatók könnyítik a keresést.

A kézirattár főnöke vezeti egyúttal az *ezredek történetirását* is, melyek e végből egyik tisztjüket a levéltárba vezénylik; a levéltár személyzetének kötelessége a hadtörténelmi osztály által követelt forrásokat kiadni, azonkívül hivatalos vagy kivételesen magánkérdezősködések folytán egyes hadi eseményekről, az ezekben szereplő személyekről, ezeknek érdemeiről, tetteiről és életviszonyairól stb. felvilágosításokat összeállítani.

A *térképtár* a régi s új térképek és tervek igen becses gyűjteményét tartalmazza, a hadtörténelmi osztály vagy a vezérkari irodák szükségleteihez képest időnként kiegészíttetik, a térképészet újabb műveit beszerzi és a kiadandó hadtörténelmi munkákhoz tartozó térkép- és tervmellékleteket kidolgozza.

A *hadi könyvtár* 1801-ben alapíttatott, már több mint 40.000 kötete van többnyire katonai, de nagy számmal oly munkákból is, melyek a katonai tudományokkal csak távolabbi összefüggésben állanak. Magától értetődik, hogy részint a vezérkari irodák vagy más hivatalok követelményei szerint, részint a hadi levéltárból vett utasítások szerint, az irodalom új és régibb becses műveivel kiegészíttetik.

A hadi levéltárt sok tudós veszi igénybe. A használati engedélyt a levéltár igazgatója adja. — A hadi könyvtár egyes művei a Bécsben vagy a vidéken lakó tiszteknek és államtisztviselőknek bizonyos föltételek alatt kikölcsönöztetnek.

A CSAPAT-VEZÉRKAR.

A vezérkari irodákon és az ezekhez tartozó központi helyeken kívül a csapatok *magasabb parancsnokságainál* is működnek vezérkari tisztek, kik ugyan az «irodákban» alkalmazottakkal egy és ugyanazon testülethez tartoznak, de — ha nem is hivatalosan, de közszokás szerint — a központban dolgozó bajtársaiktól megkülönböztetőleg «*csapat-vezérkar*» névvel is jelöltetnek.

A legalsóbb parancsnokságok, melyeknél a vezérkari szolgálatnak még helye van, a *dandárparancsnokságok;* ezeknél a «*beosztott főhadnagyok*» a «*dandár-vezérkari tiszt*» elnevezés alatt segédtiszti szolgálatot teljesítenek.

A *hadosztály-* és *hadtestparancsnokságoknál* már külön «*vezérkari osztályok*» állanak fenn, melyekben a dandár-vezérkari tisztek is benfoglaltatnak, és melyeknél a rangban legidősebb vezérkari tiszt — a hadosztályoknál őrnagy vagy alezredes, a hadtesteknél ezredes — «*a ...-dik gyalog (vagy lovas) hadosztály vezérkari főnöke*», illetőleg a hadtesteknél «*a ...-dik hadtest vezérkari főnöke*» címet viseli. A vezérkari osztályok egymáshoz hasonló viszonyban állanak, mint a hatóságok; a belső vezérkari szolgálat és tudományos munkálatok ügyeiben a vezérkar főnökének —, minden más szolgálati ügyben azon parancsnokságnak vannak alárendelve, a melyhez be vannak osztva.

A dandároknál és hadosztályoknál a vezérkari tiszt szorosabb érintkezésbe lép a csapattal és alkalma nyilik a csapatszolgálatot irányadó magasabb parancsnokok kiséretében, tehát magasabb és helyes szempontokból megismerni. A hadtestparancsnokságoknál ez előnyön kívül még beható iskolázást nyer a vezérkari tiszt egy terjedelmes ügyforgalomnak módszeres, rendezett és pontos kezelésében. A «*fogalmazók*»-úl beosztott tisztek az egyes katonai és katona-közigazgatási ügyek kezelését tanulják; a vezérkari főnök pedig fokozott mértékben sajátíthatja el magának ama tehetséget, mikép lehet az összes ügyvitel forgalmát gyors szemmel áttekinteni,

mikép kelljen kikerülni és számûzni az álmunkálkodást, és mikép lehet alárendeltjeinek munkaerejét nyugodt erélylyel és a lényeges dolgok iránti helyes érzékkel akként alkalmazni és szabályozni, hogy kitartással, megbízhatóan és gyorsan működjenek. A békében jól vezetett iroda a személyzetet a hadrakelt sereg fő- és törzshadi szállásai számára is iskolázza.

A hadtest vezérkari főnöke a hadtestparancsnokság összes szolgálati ügymeneteleért általában, de különösen a «*katonai osztály*» ügyviteleért felelős, miért is a szolgálat minden ágazatát jól kell ismernie. Azonban nem minden szolgálati ág elintézésére alkalmaztatnak vezérkari tisztek; az utóbbiak különösen a csapatok kiképzésére, meneteire, elosztására stb. vonatkozó ügyeket végzik, míg oly ügyek, melyek tisztán közigazgatási természetűek, vagy alapos értésükhöz különösen hosszú gyakorlatot igényelnek, mint például a hadkiegészítés ügyköre, külön szakemberekre bizatnak.

Az ügykörök czélszerű változtatása a vezérkari osztályon belül hathatósan előmozdítja a vezérkari tisztek kiképezését a közigazgatási szolgálatban és bővíti az annyira szükséges jártasságot a rendeletek ismeretében; az által, hogy a vezérkari tiszt ily helyen soká nem hagyatik, elejét veszik a szellemi ellustulásnak és az egyoldalú korlátoltságnak; végre tudományos munkálatok, szorgalmas lovaglások és egyéb tanulságos foglalkozások a vezérkari harczost folytonosan testileg és szellemileg friss élénkségben tartják és nem engedik, hogy amolyan «irodamolylyá» fajuljon, mely a katonák réme és sokszor a csapatok szerencsétlensége.

A HADIJÁTÉK ÉS A VEZÉRKAR GYAKORLÓ UTAZÁSA.

Ha két egymáshoz épen *nem hasonlító* dologra példát akarunk felhozni, bátran azt lehet mondani: hasonló, mint a háborús hadművelet a csapat békegyakorlatához.

Először is a csapattestek béke-létszáma alig teszi ki a hadilétszám egy harmadrészét; azután a békegyakorlat után nincs szó

Vezérkari tiszt tábori öltözetben.

A M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

«halottak és sebesültek» számáról; békében nem is huzódnak a csapatok nyomában a végnélküli vonatoszlopok; nehéz is volna hamarjában befogni, mert hiányoznak a lovak; ezért nehéz is a tapasztalatlan számára magának tiszta képet alkotni a csapatok és vonataik hosszáról. Ha például a bécsi helyőrség egy úton egy békegyakorlathoz egészen kivonúlna, hossza így is közel 6 kilometer volna; ha azonban hadi lábon állana és a hozzá tartozó összes járművek is mögötte állanának, egy 30—35 kilometer hosszú oszlopot alkotna.

Ez okból, ha valaki békében folytonosan csak kis létszámú csapatokkal dolgozott és azután egyszerre a hadi alakulás belátlan tömegeivel kell rendelkeznie, úgy jár, mint a ki mindig csak a kézi tőrrel bánt és hirtelen egy óriási pallost kellene kezelnie. Azt se fogja tudni, mihez fogjon ez idomtalan fegyverrel. Ép úgy elhatározás nélkül és zavarodottan állana a csapatvezér az ő 14.000—16.000 főnyi hadosztályával, vagy az ő 45 kilometer hosszú hadtestével szemben, és hasonló zavarban volna a vezérkari tiszt is, ha mind a ketten nem ismernék azon műfogások alkalmazását, melyeket a tapasztalat és az elmélet a seregtestek vezetésére felállítottak. Igaz, hogy a csapatvezetés iskolázására a legjobb mód az volna, ha időnkint már békében gyakorlati czélból hadi kötelékben álló seregtesteket állítanának fel. Mivel azonban ez eljárás a velejáró milliónyi költség miatt lehetetlen, oly gyakorló és oktató segédeszközöket kellett alkalmazni, melyek semmi vagy csak kevés költségbe kerülnek, és mégis legalább részben a háborúban alkalmazásba jövő erőkről helyes képeket alkotnak, a számba jövő nagy területek és hosszú vonalak iránti érzéket élesítik és a tiszteket a helyes és tökéletes parancsadásra szoktatják. A harczászati itélet élesítése, — a képesség, harcz- és hadi helyzeteket gyorsan felfogni és áttekinteni, — a gyors elhatározás és az abban való szívós kitartás, mind oly czélok, melyek a csapatgyakorlatoknál is elérhetők, melyeknek előmozdítása azonban más taneszközök segélyével is igen hálás iskolát nyujt.

A vezérkar e czélok elősegítésére két módot alkalmaz; ezek a *hadijáték* és a *gyakorló utazások*.

A *hadijáték* jelen alakjában Reiszwitz porosz főhadnagytól 1824-ben találtatott fel és még IV. Frigyes Vilmos király által a porosz hadseregnél nagy buzgósággal terjesztetett.* A mi hadseregünkben 1867. óta míveltetik és azóta részint német (Meckel és Verdy), részint osztrák-magyar iróktól (Sterneck, Marneggi Mayer, Bilimek és mások) lényegesen javíttatott és jelenleg akár nagy mértékarányban ábrázolt terveken az *ütközet* gyakorlására, akár térképeken nagyobb seregtestek *hadműveleteinek* gyakorlására (menetek, előőrsök, táborozások, harczászati fejlődések) használható.

Minden ily játéknak van egy *vezetője*, ki valamely hadihelyzetet kigondol vagy valamely tényleg lefolyt hadjáratból vesz egyet alapúl; most a játszókat *két csoportba* osztja, mindegyiknek megmondja, hogy mely csapatok (hadrend) állanak rendelkezésére, hol állanak ezek a játék kezdetén és mit tud kiki ellenfeléről. A két hadakozó fél vezetője mindketten beleképzelik magukat szerepeikbe, megszerkesztik az első hadműveleti napra vonatkozó parancsokat és most egyik a másik után megbeszéli pontról pontra, mi történik az ő főhadiszállásán, mikép küldetnek szét a parancsok, mikép pótoltatik vagy szállíttatik csapatai után az eleség, hová lovagol maga a parancsnok, mit parancsol szóval, mit irásban, mit szóbeli üzenettel stb. Erre minden alparancsnok előadja, hogy mikép fogná fel a parancsot és mikép közvetítené a csapatokhoz. Mind e megbeszélések közben számtalan alkalom fordul elő a szabályzatoknak a föltételezett esetre való alkalmazására; megfontoltatik, mikép kell egy hadosztályt az éjjeli táborozásra szétosztani a szabad ég alatt vagy helységekben stb.; s így lassanként át kell gondolni mindazt, a mi csak a rendhez, az ember és ló fentartásához szükséges, és fokozatosan játszva bizonyos ügyességet lehet szerezni a gyors rendelkezésben, a mint épen a pillanatnyi helyzet megkivánja. Mind e műveletek alatt az eleven csapatok helyett *csapatjelző* alakok mozgattatnak a térképen. Ezek oly papir- vagy fémlemezkék, melyek a térkép mértékarányához képest a menet-

* A régi Venturini-féle hadijáték (1795) a mostanihoz képest haszontalan igazi játék volt.

ben ábrázolt oszlop *hosszát*, vagy a táborozó csapat *kiterjedését*, vagy a harczhoz fejlődött csapat terjedelmét tüntetik elő. A mit az egyik fél a másikról komoly esetben meg nem tudhatna, ott az papirlemezekkel letakartatik. Azonkívül az egyik fél, mihelyt feladatának egy-egy mozzanatát megoldotta, kimegy a szobából, és helyet ad a másiknak, hogy egyik sem tudjon meg ellenfeléről valamit, a mit a játékvezető vele közölni jónak nem lát.

Az első feladat immár az ellenség «kiderítése». Mindkét félnek lovas osztályai egymás ellenében kiindulnak; czirkáló járőrök fölkeresik az ellenséges álláshoz vezető legjobb utakat; nagyobb lovas osztagok nyomulnak előre, elkergetik az ellenségéit, és az így szétszakított ellenséges fátyol mögött akarják kitudni az ellenséges oszlopoknak vagy táborozó csoportjaiknak szétosztását. A térkép helyettesíti a vidéket, külön jelek ábrázolják a lovasokat, a járőröket és a századokat. A vezető a hallott és látott rendelkezéseknek, a körülményeknek és a kölcsönös erőviszonyoknak megfontolása után döntő határozatot hoz az illető lovasosztagok győzelme vagy veresége iránt és tudtul adja az egyes hadfelek parancsnokainak, hogy valamelyik lovas parancsnok az egyik vagy másik magaslatról a valóságban mit láthatott és mit jelentett volna; csakhogy ezt nem mondja meg előbb, mint a mely időben azt a parancsnok a hozzá menesztett lovasküldöncz által valóban megtudhatta volna. Így aztán, a ki lovasságát legczélszerűbben osztotta szét és helyesebb irányokba indította, az jobb, több és gyorsabb híreket is kap; épen úgy, mint a valóságban.

Most a parancsnokok a hadművelet további folytatása iránt határoznak és kiadják «intézkedéseiket». Ezeket az alparancsnokok végrehajtják; és pedig addig, míg az ellenséges erők egymástól nagy területek által vannak elválasztva, nagyobb időközökben; és oly arányban, a mint egymáshoz közelednek, mindig kisebb időközökben. A végrehajtás abban áll, hogy a rendelkezés tárgyát képező csapatjelek a térképen annyival előbbre vagy hátrább tolatnak, a mennyire a föltételezett időközben, a kiadott parancs szerint valósággal haladhattak volna. Minden ily időben korlátozott csapatmozgás egy-egy *huzás*, mint a sakkozásnál, csak hogy

a hadijátéknál minden huzás bizonyos *időt* is képvisel. Mennél kisebb időközökben következnek egymás után e huzások, annál nehezebbé lesz a vezető állása, de annál tanulságosabb is a megoldás, mely minden résztvevőre valóságos szellemi gymnastikát képez. A vezetőnek mindkét félnél a viszonyokat helyesen kell megitélnie; majd részleteket, majd ismét az egész helyzetet nagyban kell fontolóra vennie és végre, ha az oszlopok a döntő harczhoz fejlődtek — «felvonultak» — döntenie kell, azaz meggyőzőleg ki kell fejtenie, hogy az erők gyorsabb összpontosítása, felkészülése és czélszerű csoportosítása folytán, melyik félhez hajolnék a győzelem valószínűsége.

A hadijátéknak érdekes, tanulságos és vonzó természete abban rejlik, hogy a helytelen elhatározás, a habozás és a híreknek téves értelmezése mindjárt a játékasztalon meg-megbosszúlja magát; miért is az, a ki tévedt, még mielőtt a vezető döntő itéletét hallja, már tévedésének következményeit látja és hibáját elismerni kénytelen. Így senki sem távozik tanulság nélkül a játszóteremből; és maga a vezető, nem csak hogy ügyes, körültekintő és oktató felügyelete által nehány rövid óra alatt fiatalabb tiszttársainak katonai ismereteit és katonai itéletét bővítheti, hanem még maga is gyakorolva élesíti harczászati itéletét és fokozza azon képességét, mikép kell bonyolódott csapat-felállításokat éles szemmel áttekinteni és a megitélés czéljából huzamosan szem előtt tartani. A hadijátéknak csak egy hibája van: a *neve*. A harczászati iskolázásnak alig van ily komoly, a játéktól annyira távol álló eszköze, mely a szellemi erők oly megfeszítését igénybe venné, mint a hadijáték. Ez okból nem kellene «*játék*»-nak nevezni.

Kisebb csapategységek harczát a «kis hadijáték»-on tüntetik elő és gyakorolják; e czélra a térkép helyett nagymérlejű terveket és megfelelő arányban nagyobb csapatjelző idomokat használnak. Míg a «nagy hadijáték» többnyire a vezérkari tisztek és magasabb csapatparancsnokok által miveltetik, addig a kis hadijáték a csapatoknál is kötelezőleg el van rendelve és fontos eszköz a fiatalabb tisztek képezésére, valamint a tapasztaltabbak gyakorlására. Különösen kisebb helyőrségeknél, hol nagyobb csapatösszpontosí-

Hadijáték.

tások csak ritkán fordulhatnak elő, a hadijáték bizonyos fokig a nagyobb gyakorlatokat pótolja. E mellett a harcz színhelyét a rendelkezésre álló tervek korlátain belül kényünk-kedvünk szerint választhatjuk és változtathatjuk; a szembeállítandó csapatok számereje pedig csak a meglevő csapatjelekben bírja határát. Így aztán lehet összpontosításokat rendezni az egész éven át, minden költség nélkül, és lehet a parancsnokoknak változatos gyakorlatot nyujtani, mely nélkül a csapatszolgálat részleteiben talán egyoldalúak és szűk látkörűek maradtak volna.

A vezérkar iskolázásának másik nevezetes eszköze a *vezérkari utazások*, melyek hadseregünkben csak 1871. óta vannak rendszeresítve. Ezeknél a hadijáték oktató és hasznos hatásához hozzájárul még az, hogy a feladott hadmíveleteket nem a térképen, hanem a *terepen* kell megfontolni és végrehajtani; azonkívül a résztvevőknek fárasztó lovaglásokat, megerőltető dolgozatokat kell végezni, mely alkalommal a testi és szellemi erők a hadi fáradalmakat megközelítő fokig próbára tétetnek. A hadijátékkal az a közös természetük, hogy mindkettőnél a háború *csapatok nélkül* viseltetik; külsőleg abban különböznek, hogy a vezérkari utazásoknál csapatjelek nem jönnek használatba, hanem az intézkedések tárgyául szolgáló csapatok *rajzban* ábrázoltatnak. A vezérkari utazásoknál is lehetőleg híven utánozzák a hadtesteknél valóban előforduló ügyforgalmat és az oszlophosszak, a táborozó vagy harczra fejlődő hadtestek és hadosztályok kiterjedései itt annál világosabban lépnek előtérbe, mivel a résztvevők a szóban forgó vonalakat és területeket valóban belovagolják, tehát nem csak a térképen körzővel le-leméregetik, hanem tényleg észlelik és érezik. Mindenben az ellenség előtti szolgálat képe tárúl az utazók elé; a következő napra szóló parancsok és intézkedések az illetőknek ép úgy mint a háborúban, irásban, hol küldönczczel, hol távirattal vagy postával, majd este, majd késő éjjel küldetnek meg.

A két hadfél lovagolva, rendesen két egymástól jó távol eső pontról indúl egymás ellen és valóban azon utakon lovagolnak, azon helyeken szállanak éjjelre, melyeken ezt komoly esetben a parancsnokságuk alatt álló csapatok tették volna. Az első

intézkedések tárgyai természetszerűleg oly menetek, melyek még az ellenféltől biztos távolban végezhetők; később a menetek már a lovasság földerítő szolgálatával hozatnak kapcsolatba, míg végül ütközetmenetek és támadó menetek válnak szükségessé. Az utolsó mozzanat rendesen az, midőn a két fél egymásra bukkan, mind a kettő csatára fejlődik és a harcz — a föltételezett csapatok elosztásának és csoportosításának rajzolása mellett — befejeztetik. A menetnapok többnyire egy-egy napon be is fejeztetnek; az ütközetnapok azonban sokszor 2—4 naptári napot vesznek igénybe, miért is az egész hadművelet «működési napok» szerint számíttatik. Egyik fél sem tud ellenfelének intézkedéseiről vagy hadműveleti helyzetéről többet, mint a mennyit háború esetén a saját hírszerző intézkedései által is megtudott volna. E híreket a csoportvezető közvetíti, kihez mindkét fél minden hadműveleti rendelkezését írásban beterjeszti.

Minden évben egy 10—12 napig tartó «kisebb vezérkari utazás» rendeztetik, melyben váltakozva a hadtestek vezérkari osztályainak minden tisztje részt vesz. Az utazó csoport vezetője rendszerint valamely hadtest vezérkari főnöke, míg az egymás ellen működő hadfelek parancsnokai többnyire a hadosztályok vezérkari főnökeiből vétetnek. Eme kisebb vezérkari utazáson kívül évenként még egy «nagy vezérkari utazás» rendeztetik; ezt többnyire maga a vezérkar főnöke vezeti, és benne váltakozva az egész hadseregbeli vezérkari tisztek, azonkívül hadmérnöktisztek és hadbiztosok is részt vesznek.

Mind a kisebb, mind a nagy vezérkari utazásban oly honvédtisztek is részt vesznek, kik a hadiiskolát végezték és a honvédségnél vezérkari szolgálatra vannak kiszemelve.

Eme vezérkari utazásokon kívül minden hadosztálynál évenkint egy vezérkari tiszt vezetése alatt egy nyolcz napig tartó «gyakorló utazás» rendeztetik, melyen váltakozva a csapatszolgálatban levő (nem vezérkari) századosok vesznek részt.

Azonfelül minden nagyobb helyőrség évenkint 3—4 gyakorló lovaglást rendez a csapatok és törzsek törzstisztjeivel. Ily lovaglások rendszerint 5—12 órai folytonos lóháton-maradással járnak

és körülbelől ugyanazon módszer szerint, mint az előbb említett gyakorló utazásoknál, egyes hadműveletek vagy harczmozzanatok kidolgozásával hozatnak kapcsolatba.

A *magyar honvédségnél* azon utazásokon kívül, melyeket az arra minősített honvédtisztek a közös hadseregbeli vezérkar kötelékében végeznek, a csapatvezetők és segédközegeik gyakorlati képzésére időközönként «*keretgyakorlatok*» tartatnak. Ezek annyiban hasonlítanak a vezérkari utazásokhoz, hogy itt is csapat nélkül történik a gyakorlat, itt is lóháton történnek a mozgadozások, itt is egy gyakorlatvezető felügyelete alatt két hadfél irásban és rajzban, de a valóságos terepen működik egymás ellen egy-egy kitűzött feladattal; de különböznek tőlük az által, hogy a keretgyakorlatnál a parancsnokságok és közegeik, közelítőleg ugyanazon rendfokozatú vagy állású tisztekkel vannak betöltve, mint a minők háború esetén az illető helyekre szervezetileg ki vannak szemelve.

Mind e gyakorlatok legfőbb oktató czélja az, hogy a tisztikar köreiben a harczászati ügyesség mindinkább fokoztassék és a határozott, helyes parancsadás egyöntetű technikája gyakorlatilag terjesztessék. Nem is tagadható, hogy a parancs, az intézkedés — a parancsadó vezér itéletének, elhatározottságának, logikájának, ismereteinek és jellemének legbiztosabb próbaköve. Ha elgondoljuk, hogy a parancsadónak saját helyzetét tisztán át kell látnia, az ellenség helyzetét számos jelből következtetve maga elé kell képzelnie; hogy ebből a saját helyzetének szükségképeni változását, azaz a legczélszerűbb vállalatot logikai biztossággal kell következtetnie; hogy a czélra vezető eszközöket mind birálat alá kell vennie és ezek közül a legjobbat kell választania; s hogy végre mind e szellemi és jellemi működéseit intézkedésében akként kell kifejezésre juttatnia, hogy a parancs átvevője a parancsadónak akaratát és lelki képzeteit ép úgy átvegye, és másként ne is vehesse, mint mikép a parancsadó értette és szándékolta: könnyen be fogjuk látni, hogy a jó, világos harczászati parancs maga egy szellemi mű, mely beható iskolázó gyakorlatra szorúl.

A VEZÉRKAR FŐNÖKE.

Eddigelé figyelemmel kisértük a vezérkart úgyszólván műhelyeiben, és megismertük munkájának sokféleségét, valamint fontosságát és nagy horderejét. Kiegészítésül számítsuk még hozzá, hogy a vezérkari tisztek még a közös hadügyminiszterium több osztályaiban is vannak alkalmazva, hogy többen közülök a hadiiskolán, a katonai akadémiákon, a törzstiszti tanfolyamban, a hadbiztossági tanfolyamban tanárokúl működnek, hogy a terepfölvételnél mint térképrajzolók és aligazgatók szolgálnak, hogy egy vezérkari ezredesnek, mint térképészeti igazgatónak, a vezérkari térkép szerkesztésénél és új kiadásánál kiváló része van, hogy a műszaki és közigazgatási katonai bizottságban némely helyek kizárólag vezérkari tisztek számára vannak fentartva, hogy végre a berlini, párisi, pétervári, római, konstantinápolyi, belgrádi és bukaresti nagykövetségekhez, illetőleg követségekhez beosztott tisztek többnyire a vezérkarból valók, sőt Cetinjeben maga a diplomatiai képviselőség egy vezérkari tiszt által van betöltve: akkor mind e tevékenységek sokféleségéből közelítőleg fogalmat szerezhetünk arról, mily rendkívüli és sokoldalú igényekkel lép fel a szolgálat a vezérkari testület iránt. Mind e tevékenységeket jól, alaposan és lelkiismeretesen kell teljesíteni; némely foglalkozás, mint például az irodabeliek, egy egész hadjárat sikerével vagy sikertelenségével hozhatók kapcsolatba; más munkálkodások, mint például a tanári működés, döntő befolyást gyakorolnak a vezérkari tisztek, törzstisztek és általában az egész tisztikar sarjadékára.

Hogy ily körülmények között minden helyre és minden szakszerű foglalkozásra a legalkalmasabb munkaerőnek kiválasztása és javaslatba hozatala, az egyéneknek a vezérkari szolgálat e három ágazatában való kiképezése: a vezérkari irodaszolgálatban, a vezérkari csapatszolgálatban és a különleges alkalmazásokban, — végre a vezérkari sarjadéknak kiválogatása nem könnyű feladatok, —

könnyen belátható; pedig e súlyos erkölcsi felelősséggel járó működések képezik a *vezérkar főnökének* legnehezebb, legfontosabb és következményeiben leghatásosabb feladatait. Az előkészítő kiképezésre van rendelve a hadiiskola, melynek tanfolyamai elméleti és gyakorlati tekintetben a vezérkar főnökének vannak alárendelve, és melyről tüzetesebben még később fogunk megemlékezni. A kiválasztásra a vezérkari szolgálat említett három kategóriájához, fontos eszközt nyujt a már említett törzstiszti vizsga; különösen áll ez oly századosokra, kiknek eddig nem volt alkalmuk egyéni tulajdonságaikat vagy valamely különös szakbeli képességüket bemutatni és ezért elöljáróik részéről elég behatóan megismerhetők és jellemezhetők nem voltak. A nagy vezérkari utazás is alkalmat nyujt, hogy a résztvevők szellemi képességük, testi szivósságuk szerint, gondolkodásmódjuk és egyéb sajátságaik tekintetében kiismertessenek; mert a hosszabban tartó szoros együttlét, a közös munka, a váltakozó fáradalmak és kellemes szórakozások közben, a mint mindez e lovaglások közben előfordul, a személyek egyénisége előbb-utóbb kinyilvánúl. Mindazáltal csak átható emberismeret, előkelő és részrehajlatlan gondolkodásmód, az ügy iránti buzgó odaadás, szóval a döntő személynek kiváló jellemtulajdonságai biztosíthatják a helyes választást.

Habár természetszerűleg a vezérkari irodavezetők a munkabeosztás és a kivitel módját illetőleg nagy önállósággal vannak felruházva, mégis elmellőzhetlen, hogy az irodák részleges munkái egy szerves egészszé össze ne illesztessenek; az eredményeket nem lehet a néha szétágazó véleményekre, esetleg minden egyes irodavezetőnek egyéni külön felfogására bizni. A vezérkar főnöke az, kinél a különféle irodák dolgozatai egységre jutnak; ő adja a vezérfonalat minden iroda számára; tulajdonképen az ő szelleme az, mely az irodákban a feldolgozásoknál érvényesül; ő az, ki a munkát gyors áttekintéssel megitéli, helyesli vagy elutasítja és a lényeges vagy lényegtelen iránti helyes érzékkel folytonosan az egészre gondol. A vezérkar főnökének ez okból a vezérkari munka összes ágazatait szellemi uralma alatt kell tartania.

Mivel pedig a vezérkar főnöke az irodák munkáira nem csak

mint formaszerű passiv biráló, hanem mint azok szellemi vezetője gyakorolja befolyását, és képzelhetlen, hogy ő csak alárendeltjeinek eszméi után kullogjon, neki teremtő erővel és gyakorlati képességgel kell bírnia.

Hogy mennyi és hányféle műszaki ismeretre van szüksége a vezérkar főnökének, belátható abból, hogy az ő irányadó felügyeletére van bízva műszaki, szolgálati és tudományos tekintetben a katonaföldrajzi intézet, az egész térképszerkesztés, az utászezred, a vasút- és távirdaezred, a hadihíd-készülék anyagának szerkesztése, alkalmazása és személyzetének kiképezése, stb. stb.

Legfontosabb hivatása mind a mellett a vezérkar főnökének az, hogy háborúban mint a *hadsereg főparancsnokságának vezérkari főnöke* működik, mely állás a hadvezéri tehetségen kivül a hadseregvezetés technikájának beható ismerete nélkül el sem képzelhető.

Valamely állásnak méltósága és magas rangja leghelyesebben abból itélhető meg, hogy betöltéséhez mily tulajdonságok, mennyi ismeretek, mily szellemi tehetségek kivántatnak, és vele mekkora erkölcsi felelősség, mekkora hatáskör és mily fontos és sokféle kötelességek vannak összekapcsolva. Ily szempontból tekintve, a vezérkar főnöke kiváló magas állást foglal el, és a szervezet szerint állásának megfelelő jogkörrel is van felruházva. Személyére nézve közvetlenül Ő Felségének a császár és királynak van alárendelve; jogában áll, hogy hivatalából eredő minden ügyben a közös hadügyminiszter által Ő Felségéhez fölterjesztéseket és javaslatokat intézhessen; hatalmas befolyása van számára biztosítva a hadsereg hadviselő képességére, a háború előkészítésére, a hadi anyagra, szóval minden oly tárgyra vonatkozó ügyben, mely nem tisztán közigazgatási vagy gazdászatkezelési természetű.

A vezérkar főnöke a közös hadügyminiszterrel szemben *segédközeg* gyanánt működik, míg viszont ő magához egy altábornagy «*helyettes*» gyanánt van beosztva, kinek kötelmei a belső szolgálati rend által vannak szabályozva. A vezérkar főnökének egyenruhája csakis egyedül őt illeti meg, és az a többi tábornok egyenruhájától a sötétzöld kabát által különbözik.

A hivatalos érintkezés közvetítésére, mely egyrészről a vezérkar főnöke, másrészről a vezérkari irodák és osztályok, valamint a vezérkar főnökének alárendelt csapatok és intézetek, továbbá a közös hadügyminiszterium között fentartandó, szükség van egy közegre, mely a vezérkar főnöke mellett magasabb értelemben segédtiszti szolgálatot teljesít. A vezérkar főnökének e közege: az *igazgatósági iroda*. Az említett ügyködésen kívül itt vezettetik átnézetes nyilvántartása a vezérkari szolgálatban kiképezett közös hadseregbeli és honvédtiszteknek, és itt intéztetnek azon tisztek személyi ügyei, kik az utászcsapathoz, a vasút- és távirdaezredhez tartoznak, valamint azokéi, kik a katonaföldrajzi intézetben, a hadiiskolában és a hadi levéltárban vannak alkalmazva.

A HONVÉDELMI MINISZTERIUMOK
ÉS
A HONVÉD FŐPARANCSNOKSÁGOK.

A véderőről szóló 1868. évi törvény tette először kötelezővé az osztrák-magyar monarchiában az általános védkötelezettséget, mely még manapság is összes katonai intézményeink alapját képezi; és ugyane törvény hozta létre a közös hadsereg mellett a *honvédségeket* is. — A közös hadsereg létszámát t. i. nem lehetett határtalanná tenni; mihelyt azonban egy bizonyos számra korlátozták, okvetlenül gondoskodni kellett egy intézményről, melynek keretében az általános védkötetezettség elvét gyakorlatilag is meg lehessen valósítani, melybe tehát mindazon védképes és védköteles állampolgárok fölvehetők legyenek, kik a törvény végrehajtása mellett a közös hadsereg kötelékébe nem jutottak. Ez intézmény, melynek eredeti rendeltetése tehát az volt, hogy a közös hadsereg létszámán felül még fenmaradó, fegyveres szolgálatra alkalmas védköteles egyének, az általános védkötelezettség elve alapján, a honvédelem érdekében megfelelőleg értékesíttessenek: a *honvédség* (Ausztriában: *Landwehr*). Eredeti feladata — *nomen et omen* — a *honvédelem* volt a szó szűkebb értelmében. Míg t. i. a közös hadsereg mint a tulajdonképeni hadmiveletekre szánt tábori hadsereg volna, addig a honvédség e tábori hadsereg *támogatására* szolgálna, tehát úgyszólván egy «másodrendű hadsereg»-et képezne. Ez teljesítené a hadrakelt sereg mögött mindazon feladatokat, melyek rendszerint az országban visszamaradó helyőrségi csapatokra, a várőrségekre, a hadtápvonalak, tábori

kórházak, tábori élelmező és ruharaktárak stb. stb. biztosításához kellő csapatokra szoktak hárulni. E feladatok inkább a szűkebb értelemben vett honvédelemnek, mint a nagyszabású hadviselésnek körébe esvén, czélszerűnek mutatkozott, hogy a honvédségek a monarchia mindkét államában mint *külön önálló intézmény* szerveztessenek, annyival inkább, mivel e módozat mellett a honvédelmi intézmény az illető állam történeti fejlődésével és egyéb nemzeti sajátságaival kapcsolatba hozhatóvá vált. Igy történt, hogy a honvédségek vezetése és közigazgatása nem a közös hadügyminiszteriumra, nem ama *közös* központi hatóságra ruháztatott, mely a monarchia mindkét államában a közös hadsereg legfőbb vezetésével és igazgatásával van megbízva, hanem mindkét államban a honvédségek közigazgatási vezetésére *különálló* hatóságok létesíttettek. Hisz a régebbi időkben is előfordult, hogy ép úgy a magyar korona országai, valamint az osztrák örökös tartományok, azonkivül hogy Ő Felségének a hadviselésre ujonczjutalékot és pénzt szolgáltattak, saját országukban is külön katonai, védelmi és biztosító intézkedéseket tettek. Mivel azonban újabb időben a régi kicsinyes felfogások és szűk térviszonyok értéküket elvesztették, a hajdani országos és tartományi intézmények az illető államok szerint egyesíttettek, úgyszólván államosíttattak és ehhez képest egyrészről *Budapesten a magyar* kormánynál, másrészről *Bécsben* az *osztrák* kormány kebelében a katonai közigazgatás czéljából központi hatóságok állíttattak fel; ezek: a *honvédelmi miniszteriumok* és a *honvéd főparancsnokságok.*

A honvédelmi miniszterium az illető államterületen az összes honvédség (Landwehr) és népfölkelés legfőbb hatósága, miért is ezek minden ügye az ő hatáskörébe tartozik. E hatáskör alá tartoznak *békében*: a létszám nyilvántartása; a honvédtisztek személyi ügyei beleértve az előléptetési fölterjesztéseket a honvéd főparancsnokság javaslata alapján; a honvéd legénység összes személyi ügyei; a ruházat, fölszerelés és fölfegyverzés; az élelmezés, elhelyezés és szállítás; az időszakos fegyvergyakorlatok előkészítése; esetleg a honvédség egyes részeinek alkalmazása

a közrend és biztonság fentartására, stb. *Háború idején* vagy annak veszélye alatt: a honvédségi erők gyors felhívása; a harczkész állapot folytonos fentartása; végre közreműködés azon esetben, ha netán a hadvezér az országnak hadszínhelylyé való előkészítését kívánná.

A *honvéd főparancsnokság* Budapesten és Bécsben a honvédség, illetőleg Landwehr fölötti katonai fővezénylettel van megbízva. Hatásköre: a katonai kiképezés vezetése, a behívott honvédegyének fegyelmi ellenőrzése; a békekeretek és a hadikészletek megszemlélése; a fegyelmi hatalom gyakorlása a tettleges szolgálatban álló tisztek és legénység fölött; a honvédkerületi parancsnokságoktól (Landwehrparancsnokságoktól) vagy a honvéd csapattestek parancsnokságaitól fölterjesztett előléptetési javaslatoknak, vagy a honvédtisztek személyi ügyeire vonatkozó egyéb javaslatoknak véleményezése.

A honvéd főparancsnokságok a felsorolt ügyekben az alárendelt hatóságoknál és csapatoknál nem csak ellenőrző, hanem folytonos irányadó befolyást gyakorolnak és a szabályszerű kiképzésről, a szolgálati rend és fegyelem kezeléséről maguknak alapos meggyőződést szerezni kötelesek.

A honvédség főparancsnoka, a neki alárendelt honvédcsapatok katonaképzettségi fokáról valamint fegyelmi állapotáról, rendes viszonyok között évenként deczember végén tájékoztató jelentést küld a honvédelmi miniszterium útján, a közös hadügyminiszternek.

Háborúban a honvédségek főparancsnokai, valamint maguk a honvédségek az Ő Felsége által kinevezett *főhadvezér*nek vannak alárendelve.

Már az eddigiekből kivehető, hogy az osztrák-magyar monarchia hadierejének legfőbb vezetése és közigazgatása tulajdonképen három ágú: a közös hadügyminiszterium alá tartozik a közös hadsereg és hadtengerészet; míg a honvédelmi miniszteriumoknak van alárendelve az illető államterület honvédsége, népfölkelése és — katonai tekintetben — csendőrsége. E háromágú kormányzat mellett a *Tirol* és *Vorarlberg* osztrák tartományok Landwehr-intézménye oly berendezést nyert, mely ez alpesi tartomá-

nyok történeti hagyományainak megfelel, de a többi osztrák tartományok Landwehr-szervezetétől némileg eltér.

A különbségek között, melyekben a magyar honvédség az osztrák Landwehrtől eltér, leginkább a következők érdemelnek említést. A Landwehr szolgálati *esküje* azonos a közös hadseregbeli katonáéval; a magyar honvéd esküje abban különbözik az előbbitől, hogy míg amaz csak «Ő Felségének a császárnak és királynak» — a magyar honvéd «*hazánk szentesített törvényeinek*» is hűséget és hódolatot esküszik. Az osztrák Landwehr hadi jelvényein ugyanazon czímert, ugyanazon zászlót, ugyanazon színeket használja mint a közös hadsereg; a magyar honvédség hadi jelvényeit az egységes magyar államczímer és e jelszó díszíti: «*Királyért és Hazáért*». A zászló az állam czímerét fehér mezőn mutatja, mely a magyar (első hat) honvédkerületeknél piros-fehér-zöld színekkel, míg a VII. (horvát-szlavon) kerületnél piros-fehér-kék színekkel van szegélyezve, és mindenütt Ő Felsége névjegyével van díszítve. A Landwehr szolgálati és vezénylő nyelve — német; a magyar honvédségnél az első hat kerületben magyar, a VII. (horvát-szlavon) kerületben horvát.

A Landwehrnél békében önálló *magasabb* harczászati egységek és parancsnokságok nem állanak fenn, úgy hogy rendszerint a zászlóaljnál magasabb kötelék és parancsnokság szervezve nincs; a magyar honvédségnél a szervezés rendszeresen keresztül van vive egészen a *hadosztályig*, a mennyiben a zászlóaljak féldandárokba (ezredekbe), a féldandárok dandárokba, és a dandárok hadosztályokba vannak összevonva és már békében is megfelelő parancsnokokkal és egyéb közegekkel szervezve. A Landwehrnél a *területi beosztás* tökéletesen egyezik a közös hadsereg hadtest-területi beosztásával, úgy hogy a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok területén levő *hadtestparancsnokok* Krakó, Bécs, Grácz, Prága, Josefstadt, Brünn, Lembergben, valamint a katonaparancsnok Zárában egyszersmind a hadtest-területtel egybeeső Landwehrterületnek *Landwehrparancsnokai* is; e minőségükben ott minden hadtestparancsnok mellé a Landwehr részéről egy vezérőrnagy vagy ezredes van beosztva, ki

Landwehrügyekben a hadtestparancsnoknak segédközege és körülbelül oly hatáskörrel bir, mint egy közös hadseregbeli dandárnok. Azonfelül Tirol és Vorarlberg számára egy külön *honvédelmi főhatóság* áll fenn, melynek élén a helytartó áll, és melynél

A magy. kir. honvédség zászlója.

a honvédelmi ügyek vezetésével a *tartományi kapitány (Landeshauptmann)* van megbízva; mindazáltal a 14. *hadtest* parancsnoka Innsbruckban egyszersmind *honvédelmi parancsnok* és mint ilyen a tartományi kapitány mellett a honvédelmi főhatóságnak is tagja.

A magyar honvédségnél a parancsnokságnak a közös seregbeliekkel való eme közössége nem létezik. Itt a honvéd *területi* beosztás és a honvéd területi parancsnokságok a közös hadseregbeliektől el vannak különítve és önálló hatáskörrel bírnak. A magyar korona országainak területe *hét honvédkerületre* van beosztva, melyeknek székhelyei: I. Budapest; II. Szeged; III. Kassa; IV. Pozsony; V. Székes-Fehérvár; VI. Kolosvár; VII. Zágráb; a kerületek a számozás mellett egyúttal a székhely nevéről is neveztetnek, míg a VI. honvédkerület az «*Erdélyi*» a VII. a «*Horvát-szlavon*» nevet is viseli. Minden kerület élén egy altábornagy vagy vezérőrnagy áll mint «*honvédkerületi parancsnok*»; a kerületi parancsnok háborúban a megfelelő honvédkerületből kiállított *honvéd-hadosztálynak parancsnoka*.

Amaz aggályok, melyek eleinte e különbségek folytán keletkeztek, a honvédségek fejlődési iránya által csakhamar alaposan szétoszlottak. Ez eredményben kétségkívül nagy része van a két honvédség főparancsnokának, nálunk *József főherczeg* lovassági tábornoknak és a Landwehrnél *Rainer főherczeg* táborszernagynak, kik saját hatáskörükben nem csak a honvédségi intézmény szerves megszilárdítására, hanem a hazafias katonai szellem fejlesztésére is döntő befolyást gyakorolnak. A főparancsnok befolyása mellett a főérdem a *honvédelmi miniszteréé*, kik igazi államférfiui szellemmel oda törekedtek, hogy a jelzett eltérésekben és különbségekben rejlő szétválasztó elem túlságosan lábra ne kapjon, — kik hazafias gondoskodásukkal a honvédség szerves kötelékét, valamint belső katonai értékét tervszerűleg akkép erősítették, gyarapították és tökéletesítették, hogy a honvédség már néhány év óta eredeti rendeltetésének *keretén túl* fejlődött. Hogy a haladás jelei szembetűnőbbek a magyar honvédségnél mint a Landwehrnél, részint a magyar törvényhozás áldozatkészségének, részint azon körülménynek tulajdonítható, hogy a magyar nemzet a honvédség intézményében nemzeti és állami önállóságának hatalmas vívmányát látja.

A jelzett különbségek és eltérések mellett azonban a honvédségek szervezetében számos rendelkezés van, mely az alkatrészeket

a közös védelmi czél elérésére egyesíti és a véderő *egységes* voltát biztosítja. Ez egység első és legfontosabb kapcsa a *legfelsőbb hadúr* azonossága; ehhez járul még: a közös szolgálati, gyakorlati és egyéb harczászati szabályzat, közös illetékszabályzat; egyenlő elvekre fektetett előléptetési szabályzat; egyenlő fegyverzet és fölszerelés; — mind megannyi anyagi és eszményi kapcsok, melyek a honvédségeket, mint a fegyveres hatalom alkatrészeit egy közös véderővé fűzik és elég biztosítékot nyujtanak arra, hogy a közös hadműveleteknél semmiféle súrlódás vagy akadály előfordúlni nem fog.

A honvédelemnek nemzeti alapra való fektetése, mely a honvédségek szervezetében kifejezést nyer, a gyakorlati szolgálatban, valamint a bajtársi érintkezésben annál kevésbbé érezhető, mivel a katonai hierarchia *rendfokozatai* és e rendfokozatok külső jelvényei a honvédségnél ugyanazok mint a közös hadseregnél. Az egyenruházat ugyan általában eltér a közös hadseregbelitől, mégis az egység symbolikus kifejezést talál abban, hogy a honvédtisztek is ugyanazon *kardbojtot* (porteépé), ugyanazon tábori sapkát viselik, mint a közös hadseregbeliek és mint maga a legfelsőbb közös hadúr. A magyar honvédtisztek ugyan a lapos szalagból és hosszú feketesárga oldalbojtból álló közös hadseregbeli deréköv helyett, szolgálati jelvény gyanánt magyar tábori derékövet viselnek, mely aranyszálakból átszőtt, sárga ispahán gyapotból, és jobb oldalt félkörben lelógó két arany zsinórból áll. De a parancsőrtisztek, a dandársegédtisztek, kerületi és főparancsnoksági segédtisztek, valamint háborúban a vezérkari szolgálatra alkalmazott magyar honvédtisztek is ugyanazon tábori vállövet viselik, mint a hasonló alkalmazású közös hadseregbeliek.

A Ludovika Akadémiában, a honvédtiszti sarjadék képző intézetében a német nyelv, mint a véderő összes alkatrészeinek közös érintkezési nyelve, nem csak kötelező tantárgy gyanánt taníttatik, hanem a felsőbb tan- és évfolyamokban néhány tantárgy német nyelven adatik elő. A magasabb állások betöltésére kiszemelt honvédtisztektől, kik akár a csapatok közös működésénél, akár

a tábori és helyőrségi élet egyéb szolgálati és társas érintkezéseinél gyakrabban jutnak azon helyzetbe, hogy közös hadseregbeli tisztekkel kell érintkezésbe lépniök, megköveteltetik, hogy a német nyelvet szóban és írásban elég folyékonyan használhassák. A közös kapocs és egység öntudatának fentartására hathatós eszköz rejlik abban, hogy a honvédség évenkint néhány jelesebb tisztet küld a közös hadsereg szakintézeteibe, hol mint a hadiiskolában, a hadbiztossági tanfolyamban, lovagló-tanári intézetben Bécsben, a vivó- és tornatanári tanfolyamban Bécsujhelyen, a katonaföldrajzi intézetben, a brucki lövésziskolában stb. közös hadseregbeli bajtársaikkal együtt egyöntetű magasabb kiképzésben részesülnek, és arra képesíttetnek, hogy a megfelelő szolgálati ágakat egységes irányban a honvédség körében is átültessék és terjeszszék.

Az előadottakból világos, hogy a honvédségek és a közös hadsereg között annyi szolgálati és személyi érintkező pont van, hogy a bajtársias szellem és az összetartozás öntudata mindkét félnél immár mély gyökeret vert és nem egy alkalommal a közös katonai gondolkodásmód, a hazafias érzület és testületi szellem nyilvánulásában élénk kifejezést is nyert.

Az osztrák-magyar monarchiának mindkét honvédsége eddig felsorolt szervezeti tulajdonságain kívül, még különös figyelemre méltó mindkettőnek sajátságos összeállítása és *kiegészítése;* mert e tekintetben lényegesen különböznek más államok hasonló intézményeitől, akár a németországi Landwehrtől, akár a franczia territoriális hadseregtől vagy az olasz mozgó milicziától; és épen e különbség tette lehetővé, hogy a honvédség nálunk a hadrendbe beilleszthetővé vált és alkalmazását a működő tábori hadseregnél megkönnyítette. Más államokban t. i. a honvédség vagy az efféle intézmény csak oly legénységből áll, mely már tettleges és tartalékkötelezettségét a sorhadnál kiszolgálta, mely tehát immár oly viszonyba jutott, hogy csak háború idején szólíttatik fegyverre és ekkor a második vonalban alkalmaztatik. Nálunk ez másképen van. Nálunk a honvédség nem csak azokból alakul, kik a 3 évi sorhadi és 7 évi tartalékszolgálatukat, illetőleg 10 évi póttartalék-szolgálatukat a közös hadseregben kitöltötték és ezután két évre a honvédség-

hez jutnak, hanem nálunk a honvédséghez ép úgy *soroznak közvetlenül ujonczokat* mint a közös hadsereghez; ezek aztán 12 évig maradnak a honvédségnél szolgálati kötelezettségben, mely időből azonban csak 1—2 évet töltenek tettleges szolgálatban.

Honvéd gyalog tiszt díszben.

Míg továbbá máshol külön honvédkeretek nem léteznek, hanem legföljebb nyilvántartóságok vannak rendszeresítve (mint a mi népfölkelésünknél); mig máshol a honvédség tisztjei, nehány kevésnek kivételével, kik a nyilvántartó irodákban és raktárak-

ban vannak alkalmazva, folytonosan szabadságolva, tehát nem tettleges viszonyban vannak: addig nálunk — és habár valamivel csekélyebb mértékben Ausztriában is — a honvédségnek külön állandó magasabb parancsnokságai, hatóságai, intézetei vannak és minden zászlóaljnál négy századkeret, vagyis oly törzs áll fenn, melynek rendszeresített létszámmal elegendő tisztje, altisztje, egyéb legénysége van és a mely lovakat is tart. Ez a keret az, mely a honvédséghez közvetlenül besorozott ujonczokat kiképezi és a lovasságnál a lovakat is idomítja. Ez által lehetségessé válik, időszakonként fegyvergyakorlatokat tartani, melyek nálunk öt hétig — Ausztriában 4 hétig — tartanak, a midőn a keretek a szabadságolt állományú tisztek és legénység behivása folytán századokká, zászlóaljakká és féldandárokká, illetőleg a lovasságnál osztályokká és ezredekké alakulnak, később pedig a gyakorlati tervezet szerint honvéd-dandárokká és honvéd-hadosztályokká vonatván össze, a közös hadsereg nagyobb gyakorlataiban is részt vesznek.

Ezen szervezet és szolgálati rend folytán a honvédcsapatok a kiképzés oly fokát érték el, hogy immár ép úgy alkalmazhatók a hadrakelt seregnél mint a közös hadseregbeli csapatok. Igaz, hogy általában mozgósítás esetén a honvédcsapatok valamivel később érhetik el a kivonuláshoz szükséges menetkészültséget mint a közös hadsereg; míg t. i. ez a századoknál már békében nagyobb tettleges létszámot tart, mely a tartalékosok behivása által 48 óra alatt hadilétszámra emelhető, addig a honvédségnél csekélyebb lévén a keretlétszám, tovább tart, míg a sok szabadságolt állományú legénység és tiszt bevonul, míg a vállalkozó gazdaközönségnél szétszórtan levő lovak beérkeznek és a csapattestek mozgósítva menetkészek lesznek. A közös hadsereggel szemben a mozgósítás a honvédségnél még azért is némi késedelemmel járhat, mivel szükségessé válik, hogy az alig bevonult alosztályok és osztályok kissé gyakoroltassanak, a czéllövésben, a harcztéri szolgálatban iskoláztassanak, hogy az egymást alig ismerő tisztek és a legénység egymással megismerkedjenek, szóval, hogy mielőtt a hadjárat viszontagságai elé kivonulnak,

a békében csak rövid ideig együtt szolgáló alosztályok *összeforrjanak* és összetartó erőt is nyerjenek. Hogy ez állapot elérhető, arról eléggé gondoskodva van, részint az öregebb és fiatalabb legénységnek czélirányos vegyülése, részint az évenkint ismétlődő gyakorlatok által, végül a kereteknél tettleg szolgáló tisztek és altisztek czélirányos beosztása által. Hogy önámításoknak és későbbi csalódásoknak eleje vétessék, és a keretrendszer nehezebb feladatokkal ne terheltessék, mint a melyeknek megoldására csekély békelétszáma mellett még képesítve van, a honvédcsapatoknál csak azon fegyvernemek szerveztettek, melyeknek harczszerű kiképzése a rendelkezésre álló aránylag rövid idő alatt, és aránylag csekély eszközökkel keresztülvihető. E fegyvernemek: a *gyalogság* és a *lovasság*. Ausztriában a gyalog Landwehr egy külön faja: a tiroli «lövészek» *(Landesschützen)* és Dalmátiában a lovasságnak egy külön faja: a «lovasított lövészek» *(beríttene Landesschützen)* is vannak. Ezen fegyvernemeknél t. i. a legénység kiképzése a rövid szolgálati idő alatt is lehetségessé válik, ha a gyakorlásra szánt idő, a gyakorlótér és csapatiskola minden órája lelkiismeretesen felhasználtatik, ha a tisztek és altisztek kötelességeiket buzgón és értelmesen teljesítik, különösen pedig, ha már a *népiskola* a honvédelmi kiképzésre a megfelelő *alapot* előre megvetette. Másként állanak a dolgok a tüzérségnél és a műszaki fegyvernemeknél (hadmérnökség, utászcsapat, vasúti és távirdaezred). E fegyvernemeknél a szakszerű kiképzés és csak mérsékelt ügyesség elsajátítása is oly követelményekkel lépnek a legénység és oktató tisztek elé, melyeknek a honvédtörvény szerint megszabott rövid szolgálati idő alatt megfelelni lehetetlen volna. Ez az oka, hogy a honvédségeknél *külön műszaki honvédcsapatokat nem állítottak fel*, hanem a közös hadsereg műszaki fegyvernemeit akkép tagozták, hogy a honvéd-hadosztályok számára szükséges tüzér- és műszaki csapatokat, haladéktalanúl és zavartalanúl átadhassák; ez eljárással csak egy kapocscsal több létesíttetett, mely a honvédséget és a közös hadsereget az *egységes czélra* egybefűzi.

Miután az előadottak alapján a honvédcsapatok a hadrakelt

sereg *elsőrendű* hadműveletei számára képesítve vannak és ahhoz képest fel is használtatnak, beállott annak szüksége, hogy ama *másodrendű* feladatok számára, melyek a működő hadsereg háta mögött, a hadműveleti vonalokon, a raktáraknál, a monarchia belsejében a helyőrségi állomásokon stb. megoldandók, szóval azon tevékenység számára, mely *eredetileg* a honvédség feladatát képezte, *új csapatok* alakíttassanak és pedig oly erőkből, melyek sem a közös hadseregben, sem a honvédségben alkalmazást nem találnak. Ezen czélra szolgál a *népfölkelés*, mely 1887-ben szerveztetett és szintén a monarchia mindkét államában az illető honvédelmi miniszterium hatásköre alá rendeltetett. Ugyancsak a honvédelmi minisztereknek kötelmei közé tartoznak, a népfölkelés felhivására, behivására és alkalmazására vonatkozó előkészítő munkálatok is. Az idevágó rendelkezések végrehajtását egyrészről az országos törvényhatóságok (Ausztriában a tartományi és kerületi hatóságok), másrészről a honvédparancsnokságok közvetítik. Ily értelemben Magyarországon a honvédkerületi parancsnokságok, Ausztriában a Landwehr-parancsnokságok egyúttal mint a népfölkelés területi hatóságai működnek, melyeknek a *népfölkelési járásparancsnokságok* vannak alárendelve. Általában a népfölkelés területi beosztása mindenütt megegyezik a honvédség területi beosztásával.

A magyar korona országaiban minden honvédzászlóalj területi körletéből, mely egy-egy *népfölkelési járással* egybecsik, *két* népfölkelő zászlóalj, még pedig egy *1-ső osztályú* és egy *2-od osztályú népfölkelő zászlóalj*, állíttatik fel; e különböző elnevezés csak az illető zászlóaljba beosztott népfölkelő legénység *korára* vonatkozik, úgy hogy a 38 évesnél fiatalabbak az 1-ső osztályú, míg a 37 évesnél idősebbek a 2-od osztályú zászlóaljat alakítják, a nélkül azonban, hogy ezek szervezete, rendeltetése és a szükséhez képest alkalmazása különböző volna.

A monarchia másik államában szintén minden Landwehr-zászlóalj területéből 1—2 népfölkelő zászlóalj állíttatik ki; itt azonban az egyik zászlóalj, mely megszálló, helyőrségi vagy hadtápszolgálatra van rendelve, «*kivonuló zászlóalj*»-nak neveztetik (*Auszugs-*

bataillon) és ez rendszerint az illető népfölkelési járásnak összes *katonailag kiképzett* népfölkelőiből alakíttatik. A népfölkelésre kötelezett többi egyének, a mennyiben a közös hadsereg és Landwehr kiegészítésére igénybe nem vétetnek, külön «*területi zászlóalj*»-ba *(Territorialbataillon)* vonatnak össze.

A magyar korona országai 40 népfölkelő *huszárszázadot* is állítanak; a monarchia másik államában a népfölkelés *lovasságot* egyáltalában *nem* állít fel.

Az előadottak nyomán belátható, hogy a honvédelmi miniszteriumok mint a két állam központi katonahatóságai, a közös hadügyminiszteriumnak működését a monarchia véderejének vezetésében legüdvösebben kiegészítik, valamint a honvéd főparancsnokságok hasonló hatáskörrel bírnak az illető honvédség körében, mint a hadsereg főfelügyelője a közös hadseregre nézve. Eme decentralisatio megfelel a munkamegosztás helyes elvének is, mert a közös hadügyminiszter föl van mentve a honvédség és népfölkelés minden közigazgatási gondja és munkaja alól, a nélkül hogy háborúban a honvédség és a népfölkelés hadi alkalmazása bármiképen korlátozva volna; mert mozgósítva a honvédség és a népfölkelés is az Ő Felsége által kinevezett főhadvezér parancsnoksága alá van rendelve.

A TISZT.

A TISZT AZ ÁLLAMBAN ÉS A TÁRSADALOMBAN.

Ki az — a ki vitéz és lovagias, bátor lelkű, nemes gondolkodású, fenkölt szellemű? a ki szigorú a szolgálatban, lelkiismeretes a kötelesség teljesítésében, a ki a császárért, a királyért és hazáért ha kell örömmel halni kész? — a ki hadseregéhez, zászlójához, fegyverneméhez lángoló lelkesedéssel ragaszkodik, a ki alárendeltjei iránt jóakaró gondoskodó, előljárói iránt engedelmes, nyíltszívű és férfias? — Ki az — a ki a társaságban mulat a mulatókkal, csüggedetlen a bajban, ki még az utolsó forint mellett is víg és jókedvű, modorában szerény és szeretetreméltó? — a ki kedveli a vadászatot, ügyes lövész, ügyes vívó, jó lovas?

Ez a katona tetőtől talpig, ez a vígkedélyű jó ember, ez a buzgó hazafi, kinek helyén van az esze és szíve, — ez a *katona-tiszt*, ez a *mi tisztünk*.

A tiszt minden nagyobb hadseregnek az igazi lelke; de leginkább áll ez a mi hadseregünkről és a mi tisztjeinkről. A monarchia sokágú és soknyelvű szervezete mellett, a tiszt, ki a

fegyveres szolgálatot élethivatásának választotta, fölötte áll minden politikai és nemzetiségi pártoskodásnak; ő feladatának világos tudatában a császár és király közvetlen szolgálatában áll, Ő Felségében látja a haza első és legfelsőbb képviselőjét, kinek szentelt személyében van a monarchia mindkét államának egyesítő és látható kapcsa. Ez az oka, hogy a tiszt, a Magyarország és Ausztria közötti közös ügyek legfontosabbikának — *a monarchia külellenség elleni védelmének* — hivatott szószólója és képviselője. E védelemnek követelményei a tisztnek az államban elfoglalandó helyét, is kijelölik. Ha az ő feladatát egy körvonallal akarjuk körülírni, akkor ennek mértani sugara túllép a tartományok, túl az ország határain, hanem a monarchia határait érinti, sőt — mivel a legjobb védelem mégis csak a támadás — még jóval a monarchia határain túl is terjed. A tisztnek szellemi láthatára felöleli az egész monarchia területét; ez rá nézve, t. i. tanúlmányai és katonai munkálatai számára *területi egységet* képez, mely a védelemnek nagy tárgyául, illetőleg nagyszabású támadó hadmüveletek alapjául szolgál.

Ne gondolja senki, hogy a tisztnek feladatai a mesterség gyanánt teljesített fegyveres szolgálat által, melyet a laktanyában és a gyakorlótéren, a lőtéren és a raktárban, az istállóban és a lovardán végez, ki vannak merítve. Ezt a szolgálatot, bármily fontos és lényeges is, habár minden csapat használhatóságának múlhatlan föltételét képezi, mégis közösen végzi az általa oktatandó és általa vezetendő legénységgel. A mi azonban a tisztet a legénységtől, a vezetőt a vezetettektől, az oktatót a tanítványoktól lényegesen megkülönbözteti; a mi a tiszt állását az államban jellemzi és az összes tiszteket egy közös érdekkel, közös nézetekkel bíró külön *testületté* emeli: az az egész külső és belső életnek *hivatásszerű* odaadása a katonai pálya iránt. Ez az odaadás az, mely a katonamesterséget katonai művészetté emeli és további fejlesztésében katonai tudománnyá tökéletesíti.

A nézeteltérések még mai napig sem jutottak megállapodásra és rövid idő múlva nem is fognak jutni, ha vajjon a hadseregek és seregrészek vezetése, alkalmazása és igazgatása *művészet-e*

vagy *tudomány?* — vagy együttesen mindkettő? Még soká eldöntetlen fog maradni, hogy kinek van igaza? — azoknak-e, kik azt állítják, hogy a hadviselés művészet, hogy tulajdonképen katonai tudomány nincs, hanem a hadviselés csak saját czéljaira alkalmazza az általános tudományt — vagy az ellenkező álláspont vitatóinak. De bárkinek legyen is igaza, a tisztnek az államban elfoglalt állására az a kétségbevonhatlan tény a döntő, hogy a katonai hivatás múlhatatlanúl megköveteli a katonai művészet vagy tudomány tárgyaival való kötelességszerű foglalkozást. Bizonyos, hogy egyes nagy elméjű és tudományos műveltséggel rendelkező hadvezérek, mint egy-egy *Waldstein*, *Montecuccoli*, *Savoyai Jenő* herczeg, *Károly főherczeg*, *Napoleon* stb. stb. a hadviselést tetteikkel, alkotásaikkal, irodalmi műveikkel és dicsőségükkel a nyers empirismusból magasabb fokra emelték. E magasabb légkörbe eleintén csak kevés tiszt követhette a jeles mestereket. Azonban az általános műveltség terjedésével a nagyratörekvő tisztek köre mindinkább gyarapodott, és ma a tiszt egyáltalában megszünt afféle alárendelt katonai segédmunkás lenni, mint hajdan volt, habár a szolgálat kézi ügyességeit és mesterségét ép oly alaposan kell ismernie, mint annak előtte. Azonban a szolgálat gépies ismeretén kívül, a mit a közlegénytől és az altiszttől is megkövetelnek, a tiszt *szellemileg* is áttekinti a katonai mesterséget; a tiszt úgyszólván megnemesíti e mesterséget, mert előtte az ok és okozat közötti összefüggés világos, mert ő magasabb szakismeretei és belátása alapján a hadviselés személyi és anyagi eszközeinek ápolásában, tökéletesítésében és tovább fejlesztésében mint szakember közre is működik. Ez az értelme a Szolgálati Szabályzat személyi utasításaiban azon szabálynak, mely «*a tiszt számára általában*» ekkép van felállítva: «A magasabb kiképezés, mely után a tisztnek törekednie kell, a tudás és ismeretek folytonos bővítését, szóval, folytonos haladást követel.»

A tiszt ezek alapján a hivatott katonai szakférfiú, kinek a fegyelem érdekében szükséges tekintélye nemcsak a szolgálati szabályok betűjén, hanem saját személyének *önértékén* alapúl, vagy

legalább alapúlni kellene. Katonai képesség, férfias jellem és társadalmi műveltség: ezek a varázserők, melyek a tiszt tekintélyét emelik, vagy melyeknek hiánya tekintélyét csökkentik. Már pedig *a tekintély a tiszt tevékenységének nélkülözhetlen kelléke.* Lehet, hogy békében, közönséges viszonyok között, e kellék hiánya nem könnyen érezhető, mert a szolgálat és gyakorlat járt utakon halad és ritkán fordúl elő oly különös eset, hogy az egyéniségnek túl kellene lépni a szabályok által teremtett meglehetős szűk kereten. De annál érezhetőbbé, sőt esetenként végzetteljessé válik a tekintély hiánya a háborúban. Itt már a gorombaság nem elég az értelmi és erkölcsi tehetetlenség leplezésére. Ma egy erőltetett menet fáradalmai, holnap az előőrsszolgálat viszontagságai, — itt a meglepő véletlen csapásai, melyek a magasabb és alsóbb parancsnokok lélekjelenlétét és elszántságát kemény próbára teszik, ott a súlyosabb felelősség fölfelé, az ellenőrzés csökkenése lefelé, — és mindehhez a vállalkozó ellenfél nyugtalanításai: mindez elemek összeműködésükben oly helyzetet teremtenek, mely fölött csak egy *férfi* a szó legteljesebb értelmében, csak egy testben és lélekben ép, erős *férfi* uralkodhatik. Azok a közhasználatú szólásmódok, melyek mindennap a gyakorlótéren és a harczgyakorlatok alatt elkoptattatnak, a mai hadviselés mellett egyetlen egy ütközetnapra sem elégségesek; mert manapság minden nagyobb vállalat, minden szemrevétel, minden csata az egyes csoportok apróbb működésére oszlik, és ezek közben súlyos pillanatokban a magasabb parancsnokokra úgymint az alosztályparancsnokokra oly súlyos felelősséggel járó feladatok hárulnak, melyek megoldása bizony egy *egész embert* követel. A csapat csakhamar észreveszi, hogy mit várhat válságos időben magasabb és alsóbb parancsnokaitól és a katona rendesen azon tiszt iránt viseltetik legnagyobb bizalommal, a ki feladatában biztos, a ki minden parancsában erélyt, minden fellépésében erős akaratot és minden alkalommal higgadt nyugalmat tanusít.

Mennél magasabb színvonalra emelkedik a tisztikar műveltsége, annál nagyobb lesz alárendeltjeivel szemben tekintélye is. A parancsolás nem könnyű dolog; ezt is tanúlni kell és pedig az elmélet

és gyakorlat kettős iskolájában. Ha egyszer az előljáró minden egyes esetben saját szándékával tisztában van, ha különösen az ellenség előtt önmagában elhatározásra jutott arra nézve, hogy mit akar, mit kell elérni, mit lehet és mit szabad még követelni a csapattól, mely tán már megelőzőleg átvirrasztott éjszakák, járőrszolgálat, esőben és hóban töltött táborozás, menetek és ütközetek által ki van fáradva: akkor alárendeltjének rövid, világos, minden kételyt kizáró mondatokban határozott *parancsot*, vagy a körülményekhez képest csak általános *utasítást* fog adni. Ha azonban az előljáró szándéka tekintetében önmagával meghasonlott; ha bizonytalanúl egyik tervtől a másikhoz kapkod; ha egyik eszme a másikat űzi, vagy egyáltalában nincs is eszméje; ha kétes esetekben képtelen egy logikai gondolatsort végig gondolni és végűl szilárd határozathoz jutni: akkor ez az ingadozás, ez a tapogatódzás, ez a tévedezés, a parancsadásban is nyilvánúl, és végzetteljes súlylyal tovább terjed az alparancsnokokra és az egész csapatra. Az a tábornok vagy tiszt, kinél a szellem és jellem érintett fogyatkozásai mutatkoznak, nemcsak hogy állását be nem tölti, hanem félni lehet, hogy nagy veszedelmet okoz.

A hol természetes jó tehetség van, ott ilyen és efféle fogyatkozások annál ritkábbak lesznek és a tiszt tekintélye annál szilárdabb lesz, mennél alaposabb szakismerettel és mennél egyetemesebb általános műveltséggel bír. Ha pedig ez utóbbi még a jellemet és akaraterőt fejlesztő és az alaki modort nemesítő *nevelés* által támogattatik, akkor mind a kettő közreműködik, hogy a természetes tehetséget gyorsabban fejleszszék, vagy a fogyatkozásokat némileg ellensúlyozzák és az egyént legalább a középszerűség átlagos fokára helyezzék. Ez az oka, hogy midőn Ő Felsége parancsára 1868—1874. között a hadsereg nagy reformját végrehajtották és a mai véderő alapját megteremtették, nagy súlyt fektettek a tiszti sarjadék nevelésére. Az egyoldalú szakképzés tökéletlenségei a vezérlő férfiak figyelmét ki nem kerülték, úgy hogy a szakszerű katonai oktatás és tanítás mellett a *katonai nevelésnek* is megadták az őt megillető jogait. Csak e két hatalmas tényezőnek harmonikus egyesülése biztosíthatja a tisztnek

a modern *társadalomban* amaz *előkelő állást*, mely egyúttal az államban elfoglalt állásának corollárium gyanánt tekinthető. Már régente hangoztatták a tételt, hogy az életben általában és a társadalomban a művelt katona az, ki legtöbb előnyben részesül. Ha azt akarjuk, hogy e vélemény még manapság is érvényes legyen, a tisztnek is oda kell törekednie, hogy az új kor követelményeinek minden irányban megfeleljen. Társadalmi tekintetben ez annál könnyebben lesz elérhető, mennél gondosabb nevelést hoz már családjából a kadetiskolába vagy általában a katonai képző-intézetbe. Ez az oka, hogy úgy a hadügyminiszterium, mint a csapatparancsnokságok kiváló gonddal igyekeznek, hogy a tisztikar kiegészítésére a *jó családok* fiait nyerjék meg, és azon czélból, hogy a tiszt állása minden férfi számára a méltó vágy tárgya lehessen, a tisztnek és katonai tisztviselőnek *anyagi helyzetét is kedvezőbbé alakították.*

A TISZT HIVATÁSA.

A tiszt nem csak csapatának parancsnoka és *vezetője*, hanem egyúttal legénységének oktatója és *nevelője*. A tisztnek eme hivatása az általános védkötelezettség folytán és a tettleges szolgálatnak három —, sőt a honvédségnél egy-két évre való leszállítása folytán, nevezetesen újabb és nagyobb tért foglalt. Felejthetlen trónörökösünk *Rudolf főherczeg* e körülmény fontosságáról az egész tisztikar előtt megemlékezett, midőn 1886-ban az ünnepélyes alkalomból egybegyűlt tisztikart Lajta melletti Bruckban arra figyelmeztette, hogy «ez idő szerint hazánk összes férfi ifjusága a mi kezeinken megy át». És a Szolgálati Szabályzat is a következő mondatokba foglalja a tiszt hivatását: «A tiszt, kiválóan arra levén hivatva, hogy alárendeltjeit *nevelje* és *vezesse*, fáradhatlan buzgalommal gondoskodjék azok hadi kiképzéséről és oda törekedjék, hogy abban a tökéletesség legmagasabb fokát érjék el. Szerezzen magának becsülést és tekintélyt, és vívja ki magának alárendeltjeinek

bizalmát és ragaszkodását.» Azonban ily erkölcsi eredményeket nem lehet puszta parancsolás által kierőszakolni; ezeket a tisztnek az ő nevelő és vezető tevékenysége által ki kell vívnia.

Midőn XIV. Lajos franczia király az ő miniszterétől, Colberttől, azt kérdezte, *hogy* van az, hogy a nagy Franczia ország nem képes a kis Hollandiát legyőzni? — a miniszter azt felelte: «Felség! ez onnan van, hogy egy ország nagysága nem területének kiterjedésétől, hanem lakosságának jellemétől függ.» Hasonló értelemben ír egy híres tábornok egyik nagyon elterjedt művében: «A döntő győzelem mindig azon nemzeté lesz, mely a legiskolázottabb és legerkölcsösebb. Az erkölcsiség alatt pedig a feláldozásra való képességet és a *kötelesség* iránti szeretetet értem.» Már pedig a nép jellemképzése, továbbá az áldozatkészség és kötelességérzet erényei, melyek a hon létét és felvirágzását biztosíthatják, az uralkodó iránti hűség mellett a katonai nevelésnek első és legfontosabb tárgyai.

Ily megvilágításban az általános védkötelezettség nem egyéb, mint az általános iskolakötelezettségnek szerves folytatása. «*Neveljétek a népet!*» ez volt Penn-nek első intelme azon telepítvényhez, melyet Éjszak-Amerikában alapított; «*neveljétek a népet!*» ez intést hagyta Washington örökségül azon nemzetének, melyet megmentett vala; így olvasható Macaulay Tamás lordnak, a nagy angol történetirónak munkájában. Ezen általános népnevelés legalkalmasabb és leghasznosabb formáját a fegyveres szolgálat nyujtja. Épen azon erkölcsi erők, melyek a hűséget, a kötelességérzetet és az áldozatkészséget szülik és melyek a nép jellemét befolyásolják, még szunnyadnak az iskolajárás idejében a fejletlen fiuban; ezek csak akkor ébreszthetők és fejleszthetők, mikor már az érettebb ifju, a fiatal ember az élet küzdelmeivel és sokszor ellentétes érdekeivel érintkezésbe lépett. A tiszt tehát, bármily rendfokozatot viseljen, azzal tölti be hivatását, hogy a csapatnál folytatja azt, a mit a tanító megkezdett és a minek alapját az iskola megvetette. A tiszteken áll, hogy a hadsereg iskolájában ne csak a harczias tehetségeket fejleszszék, hanem a polgári erényeket is ápolják.

Tiszti lőállás a tiszti lövöldében az Isel hegyen Innsbruck mellett.

A régi hadseregben, mikor még az általános védkötelezettség nem hívta fegyver alá a polgárokat születés és rangra való tekintet nélkül, nem ritkán *testi fenyítésekkel* kellett a fegyelmet és rendet fentartani. Ma a testi fenyítések el vannak törölve, a büntetések egyáltalában enyhébbek és a tiszt — a nélkül, hogy méltóságából valamit engedne, a nélkül, hogy tekintélyét bármikép is csökkentené — a közlegényhez úgyszólván *emberileg* közelebb lépett. Ma nem a félelem és rémítés az eszköz, ma a tiszt a fegyelmet erkölcsi eszközökkel, oktatás és nevelés által, a becsületérzet fölkeltése és fejlesztése által igyekszik fentartani. Mindazáltal bátran el lehet mondani, hogy a fegyelem és rend legalább is ép oly jó, mint hajdanában volt, sőt annyival jobb és biztosabb, mert erkölcsi alapon nyugszik, és így a hadjárat válságos pillanataiban is fennáll, vagy oly helyzetekben is, mikor a katona magát szabadabbnak érezheti és a büntetéstől nem kell félnie. A csapatélet tünetei, melyek a megerőltető fáradalmakban és viszontagságokban oly gazdag 1878-dik és 1882-dik évi hegyvidéki háborúkban fölmerültek, e körülményt eléggé beigazolták. Ily erkölcsi eredmények azonban csak akkor lehetségesek, ha a tiszt hivatása betöl-

tésében már békében fokozott tevékenységet fejt ki. Ez által a tiszt hivatása a multtal szemben fölötte meg van nehezítve. A mit azelőtt az altiszt kezére bíztak, az most a tiszti hivatás közvetlen körébe tartozik, az most a tisztnek kötelességévé teszi, hogy alárendeltjeinek értelmére és kedélyére folytonosan és nyomatékosan hasson; szóval a tiszt kötelességévé vált, hogy a legénységgel jóakarólag foglalkozzék, az ő kötelessége ama *nevelő* tevékenység, melynek az állam amaz áldásos eredményt köszönheti, hogy ama százezrek, kik évenként a hadseregbe és a honvédségekbe belépnek, onnan megnemesedve, gyarapodva testi, értelmi és erkölcsi erőkben, térhetnek vissza hazájukba. Mintha csak a végzet úgy akarta volna, hogy dicső uralkodó házunk nagy ősének, Habsburgi Rudolfnak azon szavai: «A szigort sokszor megbántam, a nyájasságot soha; egy jó szó, egy barátságos tekintet engedelmességet és szeretetet szerez» a mi tisztikarunk örökségébe jussanak és itt gyakorlati érvényt nyerjenek.

A TARTALÉKOS TISZT.

A tartalékos tisztnek, illetőleg a honvédségeknél a szabadságolt állományú és nem tettleges tisztnek, a hadsereg szervezetében ugyan kezdettől fogva ki volt jelölve a megfelelő állása; a hivatásszerű tisztek szemében azonban ez állást előbb erkölcsileg meg kellett hódítnia, a mi eddig többnyire sikerült is. Ha ez esetenként be nem következett, oka azon elemek különféleségében rejlett, melyekből a tartalékos tisztek testülete kikerül. A dolog természetében rejlik, hogy a tartalékos tisztikarnak nem lehet meg amaz *egyöntetűsége*, mely a tettleges tisztikarnak legszembetűnőbb jellemvonását képezi. Az utóbbiak kiképezésüket a katonai akadémiákban és hadapród-iskolákban nyerik, tehát oly képzőintézetekben, melyek egységes fővezetés alatt állanak. Ez egységes vezetés, kapcsolatban az egyöntetű katonai szervezettel és tantervvel, a nevelés és kiképzés eredményében is meglehetős egyöntetűséget

idéz elő. Innen van, hogy akár az akadémiákból kilépő tisztek, akár a hadapród-iskolából a csapathoz érkező hadapródok, nem csak kiképzésük és ismereteikre nézve, hanem gondolkodásmódjuk, világnézeteik és törekvéseikre nézve is bizonyos egyöntetűséget mutatnak. Ily egyöntetűség a tartalékos tisztikarnál nem is képzelhető, mert kiegészítésük nem egységes iskolából történik, hanem a közép és magasabb társadalmi osztályok minden polgári állásából van összetéve. A bankűzlet fiatal gyakornoka, ki a kereskedelmi akadémia bevégzése után az egyévi önkéntes szolgálatot kitöltötte és a tartalékos tiszti vizsgát megfelelően letette, egész másféle egyéniség, egész más nézeteket vall és más vágyakat táplál, mint a doctor utriusque juris; és mind a kettőtől lényegesen elüt a nagy földbirtokos fia, ki védkötelezettségét szintén mint tartalékos tiszt a lovasságnál vagy a lovagló ütegosztálynál rójja le. E három typus minden alakja természetes hajlamai vagy a szülőházból magával hozott neveléshez képest az illető csapat tisztikarában másképp fogja magát érezni, másképp fogja magát viselni, és a tisztikar részéről is másképp fogadtatik. E tekintetben a tartalékos tisztnek egyénisége, személyi előnyei vagy fogyatkozásai, döntő jelentőséggel bírnak és minden egyes számára a tisztikar körében kellemes vagy kellemetlen helyet biztosítanak.

«*Az arany kardbojt mindent kiegyenlít*», régi alapelv a hadseregben; ez elv más szóval azt jelenti: «Az arany kardbojt annak viselőjét hivatásos katonatisztté emeli», vagy: «Az arany kardbojt az ő viselőjét nemesíti». A hadnagy, a tábornagy és Ő Felsége a császár és király, mind egyenlő kardbojtot viselnek. Az arany kardbojt a tisztikarnak egységes ismertető jele és a *tiszti jellemnek jelképe*. Már pedig a tartalékos tiszt, illetőleg a szabadságolt állományú honvédtiszt is ugyanazon kardbojtot viseli, a legfelsőbb hadúr ugyanazon czímerével, ugyanazon névjegyével.

Ez a rendelkezés eleinte a császári és királyi kardbojtról nemzedékről nemzedékre átöröklött magasztos felfogást némileg megzavarta. Mert a tettleges tiszt az által, hogy személyét teljesen a fegyveres szolgálatnak szánja, *hivatást* teljesít; a tartalékos tiszt azonban csak *kötelességet* teljesít és csak ideiglenesen tartozik

a katonai kötelékbe. A hivatásszerű tiszt egész lényével, gondolatával és érzelmével, tetteivel és vágyaival, szívvel és lélekkel a hadseregé és a hadsereg feladatainak él; a tartalékos tisztnek működési tere azonban a hadseregen kívül fekszik, ott a polgári pályán, ott a családi birtokon vagy egyéb érdekkörben.

Mégis el kell ismerni, hogy az előre látó kormány — a mint a 20 év óta fejlődött viszonyok mutatják, — bölcsen cselekedett, midőn a tettleges tiszt értéktudatában gyökerező és épen nem igazolatlan érzékenységén túltette magát, és *a tartalékos tisztnek is megadta az arany kardbojtot.* A tartalékos tisztnek bizonyos bevégzett tanulmányok, bizonyos tettleges szolgálat és egy katonai bizottság előtt letett vizsga által a műveltség és képzettség oly fokát kell beigazolnia, mely alantos tiszti alkalmazhatóságát minden kételyen fölül helyezi. Elvileg, és túlnyomó részben tényleg is, a tartalékos tiszt oly társadalmi állást foglal el, mely az egyidejű tiszti ranggal tökéletesen összeegyeztethető. Régi időkben, ha egyszer a tiszti létszám fogytán volt, a századkeretek betöltésére nem egy ezredes nyult az altisztek és a polgári egyének után, kik a mellett hogy háborúban helyeiket csak középszerűen töltötték be, a háború után a csapatnak ártalmára és az államnak terhére váltak. Ártalmára —, mert ez elemek a tiszti körbe nem illettek; és pénzügyi terhére —, mert a békelétszámra leszállított ezrednek meg kellett tartaniok a szükségből fölvett tisztek egész hadilétszámát, mi által a csapat éveken át számfölötti tisztekkel túlterhelve, és minden előléptetéstől el lett zárva. Hogy a számfölötti tisztek terhétől némileg szabadúljon, a kormány kénytelen volt mindazon tiszteknek pénzbeli végkielégítést felajánlani, a kik «*quietálnak*», a mint akkor a tiszti rangról való leköszönést nevezték, és a mivel a hadseregből való kilépés volt összekötve.

Mind e kellemetlenségek a tartalékos tiszti intézmény által gyökeresen megszüntek. Az állam és a hadsereg azon kedvező helyzetben van, hogy mindenkor ezer meg ezer alantos tiszt áll rendelkezésére, a nélkül hogy ezek eltartása pénzügyi költséggel járna. A háború után a leszereléssel egyidejűleg a tartalékos tisztek kincstári illetékei megszünnek és kiki előbbi polgári viszonyába

Tiszti parancsértekezlet.

visszalép, úgy hogy a hajdani «számfölöttiek» súlyos és költséges terhétől a jövőben tartani nem lehet. Midőn mozgósítás idején a csapatok a békelétszámról a hadi létszámra átmennek, a többlet gyanánt szükséges hadnagyok és főhadnagyok száma a tartalékos tisztek behivása által akadálytalanúl fedeztetik; sőt az előrelátó csapatparancsnok gondoskodni fog, hogy tartalékos tiszti létszáma az első hadi szükségletet túlhaladja, hogy a hadjárat hosszabb tartama mellett a halálesetek, megsebesülések, fáradalmak és a harcz egyéb veszteségei folytán elmaradhatlanúl beálló fogyatékot is haladéktalanúl fedezhesse. Végűl a tisztikarra a tartalékos tisztek intézményéből azon erkölcsi haszon is háramlik, hogy válságos időben sorait a művelt osztályokból vett alkalmas elemekkel erősítheti. A csapatparancsnoknak és az alosztályok parancsnokainak hatalmában áll, hogy az egyévi önkéntesekből a megfelelő szabályok és rendeletek értelmes végrehajtása által alkalmas alantos tiszteket képezzenek és a tartalékos tiszteket az időszakos fegyver-

gyakorlatok alkalmával, szolgálati kötelmeik teljesítésében tökéletesítsék. Ha egyes tartalékos tisztnél hiányoznék is a szolgálati gyakorlottság, nem kell feledni, hogy a mozgósítás és a hadműveletek kezdete között rendesen körülbelül egy hónapra terjedő időszak van, mely rendszerint a hadsereg gyülekeztetésével és felvonulásával telik el. Ez az időszak elégséges arra, hogy a tartalékos katonák általában ujra begyakoroltassanak és a tartalékos tisztek szolgálati gyakorlata tökéletesíttessék. Ez utóbbi annál biztosabban várható, mivel a tartalékos tisztek általában müvelt emberek, kiknél jó felfogás és a szolgálat követelményeihez való gyors alkalmazkodás már azért is joggal föltehető, mivel tettleges szolgálatuk és időszakos fegyvergyakorlataik alatt elég alkalmuk volt, hogy a rájuk váró feladatok teljesítéséhez elméleti és gyakorlati alapot szerezzenek.

Az előadott körülmények összehatása eléggé indokolhatja a kormány azon eljárását, hogy a tartalékos tisztnek a tettleges mellett oly tekintélyes állást biztosítson, mely a tiszti állás minden jogával és dicsőségével felruháztatván, még a társadalom előkelőbb osztályai vágyának és törekvésének is méltó tárgyát képezheti. Úgy is van, hogy a tartalékos tisztek soraiban nagy számban a monarchia leghíresebb neveivel találkozunk, és nem ritkaság, hogy e tartalékos tisztek, szolgálati kötelezettségükön túl is még éveken át e viszonyban önként megmaradnak, hogy a vész pillanatában a hazának a harcz mezején szolgálhassanak. Igy történt, hogy a tartalékos tisztek ellen némely részről eleintén táplált elfogultság, idők multával megszünt és helyesebb folfogásnak adott helyet, úgy hogy a tartalékos és hivatásszerű tisztek közötti bajtársi viszony már most is mindenképen jónak és barátságosnak nevezhető. A tartalékos tisztek fontosságáról táplált nézetek a hadseregben mindinkább szilárdabb gyökeret vernek, oly arányban a mint az egész intézmény hadi jelentősége mindinkább szembetünőbbé válik. A nagy háború t. i. rendkivül nagy tiszti fogyatékkal jár, melyet mindig hivatásszerű katonákkal betölteni teljes lehetetlen volna.

Van a tartalékos tiszti intézménynek még egy indirekt haszna is, melyet alig lehet eléggé méltányolni, s ez az, hogy a tartalékos

és általában nem tettleges tisztek sokat tehetnek a védszervezetnek *népszerű terjesztésére*, a katonai szellemnek a polgári körökben való fejlesztésére, a tisztikar tekintélyének erősítésére és a rokonszenvnek a fegyveres hatalom iránti tágkörű élesztésére. A tartalékos tiszt, ki közvetlen tapasztalat útján megismerte a tettleges tiszt értékét, és a hivatásszerű tisztikar gondolkodásmódját és munkáját méltatni és becsülni tanulta, a csapatnál nyert benyomásokat a polgári életbe is magával viszi. Katonás gondolkodásmódja és tiszti jelleme folytán otthon többnyire tekintélyhez és befolyáshoz jut és a tettleges szolgálat alatt magába szitt észleletek és benyomások üdvös hatása, concret kérdések fölmerülése esetén a családban, a társadalomban és az egész államéletben el nem maradhat.

A TEGEZÉS.

Minden nagyobb hadseregnek van valami szokása vagy intézménye, mely csak az övé, mely őt minden mástól megkülönbözteti. A franczia tiszt a katonai köszöntéshez *megemelinti* «*Käppi*»-jét; a porosz tábornok a sorban és rendben álló csapatjának «*jó reggelt*» kíván; ha az orosz előljáró azt kérdi katonáitól: «Hogy vagytok fiuk?» — a csapat változhatlan chorusban azt feleli: «*Örülünk hogy fáradhatunk*». A mi hadseregünkben valamint a honvédségnél és a hadtengerészetnél az a különös szokás él, hogy szolgálaton kívül az egyenlő rendfokozatban álló személyek, tisztek úgy mint a legénység, egymást *tegezik*; de nem csak az egyenlő rendfokozatban állók, hanem azok is, a kik előbb egyenlő rendfokozatban állottak, kik közül tehát egyesek magasabb rangra és állásokba jutottak, míg mások alsókban visszamaradtak, bizalmasan «te»-nek szólítják egymást. Igy például valamennyi hadnagy és főhadnagy egymás között, a fiatalabb hadnagyok a hadapródokkal, az idősebb főhadnagyok a századosokkal, az idősebb századosok az őrnagyokkal, valamennyi törzstiszt egymás között, rendfokozati különbség nélkül, akár őrnagy, alezredes vagy ezredes, — szolgá-

laton kívül bajtársi bizalommal tegezik egymást. Magától értetődik, hogy a tegezés kiterjed az egyenlő rendfokozatú tábornokokra, sőt többnyire kölcsönösen a nem egyenlő rendfokozatúakra is; csak a legöregebbek, kik különben is magasabb állásuknál fogva elszigetelt helyen állanak, tartózkodnak általában az alattosokkal való érintkezésnél a tegező szólásmódtól.

Külföldi tisztek, különösen olyanok, kiknek köreiben formaszerű modor, udvarias de hideg hang uralkodik, nem győznek eléggé csodálkozni, ha a vasúti kocsiban, a hajó fedélzetén, a sétányon vagy bárhol a mi tisztjeinket látják, kik, akár ugyanazon csapatból és fegyvernemből valók vagy nem, akár mindennap érintkező ismerős bajtársak, akár egészen idegenek, kik eddig sohasem látták egymást, egymással oly bizalmas hangon beszélgetnek, mintha csak testvérek vagy benső barátok volnának. Ez a széltiben hallható megszólítás: «Hogy vagy, százados úr?» — vagy: «Kérlek, őrnagy úr!» — az idegennek «furcsán» hangzik; némelyek fenhéjázva mosolyognak és e szokást legalább is falusiasnak találják; mások bölcs elmélkedéseket fűznek e szokáshoz és fölvetik a kérdést, vajjon ily hang összeegyeztethető-e a szolgálat komolyságával? nem árt-e a fegyelemnek? nem csökkenti-e a följebbvaló tekintélyét? nem történnek-e visszaélések a testvéries érintkezés emez általános jogával? —

A mi tisztjeink ez aggályokon rég túltették magukat; szolgálatban még igazi testvérek között sem használatos más szólásforma, mint az «*Ön*»; szolgálaton kívül azonban a mi tisztjeink, épen az előljárónak barátságos szólásmódjáért, már tapintatból és illemtudásból is kétszeresen óvatosak, hogy azon hézagot megbecsüljék, mely őket az előljárótól elválasztja, és melyet a nemes lelkű tiszt még akkor is érez, ha az előljáró vele éreztetni nem akarja is. A kölcsönösen megengedett bizalmassággal való visszaélések, tiszti körökben sohasem fordultak elő; és bármily valószínűtlennek látszik is, nem egy megjegyzés, nem egy sima formájú de maró czélzás, mely utóvégre a legfinomabb társaságokban is előfordulhat, épen a tegezés folytán teljesen szokatlan, vagy a tegező alak folytán elveszti bántó fulánkját. A dolog tulajdonképen úgy áll,

hogy a mi az idegen, hideg, kimért hang mellett megütközést nem keltvén, még épen megengedhetőnek látszik, a szivélyes érintkezésben már sértő volna és épen e szivélyes modornak véget vetne.

A barátságos érintkezés, a fesztelen modor, az a bámulatos bizalom, mely az eddigelé teljesen ismeretlen bajtárs iránt is már az első találkozásnál minden tartózkodás nélküli közlékenységben nyilvánúl, az osztrák-magyar tisztikarnak régi hagyományos tulajdonságát képezik, és bizonyára az általános tegezés nélkül is fennállanának. De a «te» szólásmód nem egy világos előnynyel jár, és kárt még bizonyára sohasem okozott.

Hogy mikor és mikép keletkezett az osztrák-magyar hadseregben ez a különleges szokás, mely a honvédségekre is átszármazott, és már kezdettől fogva a közös hadsereg és honvédségek között is kölcsönösen meghonosodott, bajos biztosan meghatározni. Az egyenlő rangúak kölcsönös tegezése nagyon régi lehet; talán még a «Landsknecht»-ek idejébe vezethető vissza. És valószínű is, hogy míg a háború a rangosztályok között tetemes elválást, tehát rövid idő alatt rohamos előléptetést nem idézett elő, addig a tegezés csakis az egyenlő ranguak körére szorítkozott. Azonban mennél több előléptetés vált szükségessé, különösen a franczia háborúk, és az 1848, 1849 és 1859-dik évi hadjáratok veszteségei folytán, valamint az új szervezés folytán, mivel t. i. a hadrakelt sereget egy ki nem elégítő békekeretbe kellett szorítani, annál jobban eltértek egymástól az előbb egyenlő rangosztályok, annál szükségesebbé lőn, hogy a tegezés is több-több rangosztályra kölcsönösséggel kiterjesztessék. 1815-től 1848-ig, azon időszakban, melyben az előléptetés általában megakadt, a tegezés az eredeti körére, úgyszólván csak az egyenlő rendfokozatban állókra szorítkozott; már a főhadnagy a hadnagyot «magázta». 1849 és 1860. között azonban, mely időszakban sok fiatal ember rohamosan magas polczra emelkedett, a tegezés is gyorsan és feltartózhatlanúl terjedt.

Eleinte azt hitték, hogy az általános védkötelezettség, különösen a tartalékos tisztek intézménye e szokást megszünteti; a szokás

erősebbnek mutatkozott, a «te» megmaradt. És a tartalékos tisztek azóta békében és háborúban a hadsereg bajtársias szellemével annyira hozzásimúltak, bizalmuk annyira erősbödött, annyira melegen és örömest csatlakoztak a tettleges tisztikarhoz, hogy a hadsereg tegező rendjébe, rendfokozatuk csoportjában fölvétettek.

Hogy mi lesz a tegezésnek sorsa a jövőben? ki tudja. Az 1873. évi Szolgálati Szabályzat először volt rá tekintettel az által, hogy világosan elrendelte, hogy szolgálatban minden alárendelt és előljáró, — szolgálatban t. i. a legalsóbb zsoldosztályú közlegénységen kívül egyenlőrangúak nem lehetnek — «Ön»-nel szólítandó. Mélyebbre nyúlni a csapat életébe, arra a szabályzatnak sem oka sem czélja nem lehetett; és így valószínű, hogy a hagyományos, szivélyes, családias szokás, habár változatos terjedelemben, mégis fenmarad, míg csak maga a hadsereg fennáll.

A TISZTI BECSÜLETÜGYI ELJÁRÁS.

A *becsület*, vagy is azon jó vélemény, melylyel irántunk mások viseltetnek, a becsülés, melyet irántunk mások tanusítanak, minden ember előtt drága kincs; de legértékesebb és legmagasztosabb kincse a katonatisztnek, mert a becsület képezi a tiszti tekintély legfontosabb elemét. Azon tudat, hogy minden tiszt eme legbecsesebb kincsnek teljes birtokában van, hogy emez erkölcsi vagyonállapot sértetlensége nélkül tiszti állásban senki meg sem maradhatna, ez a lélekemelő tudat képezi alapját a katonai állás önérzetének, egyedül ez igazolhatja a tiszt büszkeségét a tiszti állásra és tiszti hivatásra. A katonai becsületről vallott szigorú felfogás az, mely a tisztikart összességében nemesíti és a lovagiasság legnemesebb értelmét ráruházza. Bizonyára az erkölcsi kincs tulajdonában rejlenek a bajtársiasság ama benső elemei is, melylyel a mi hadseregünk mindenkor kitűnt, mely a tisztikart egy testületté, egy szövetkezetté, úgyszólván egy renddé tette és azon

elvet követi jelszóúl: «*Egy mindnyájáért, és mindnyájan egyért!*» Ez a testületi szellem csak úgy lehet való, hogy kiki a másiknak eszményi becsületességéről — akár ismeri őt személyesen, akár nem, — meg van győződve; a császári és királyi egyenruha viselője, az arany kardbojt viselője, nem is képzelhető másképp, mint *gentleman*-nak. És ez az oka, hogy mihelyt valamely tiszt becsületére nézve csak a legcsekélyebb kétely fölmerül, azonnal szükségessé válik az eset földerítése, a mi a *becsületügyi eljárás* megindítása által történik; mert nincs tisztikar, mely a maga körében oly tagot tűrhetne, kinek becsületén csak a legcsekélyebb mocsok vagy folt van. Valamint a testületi szellem értelmében egynek a becsülete valamennyié és valamennyinek a becsülete az egyé is, azonképen az egynek foltja az összességre is foltot vetne. Így volt ez a mi hadseregünkben évszázadokkal ezelőtt, így van ez ma is, és így lesz mindörökké, míg csak a szeplőtlen becsületről vallott szigorú felfogás a tiszti állásnak leglényegesebb ismérve leszen.

A becsület elleni vétségek a tisztikarban mindenkor kérlelhetlen szigorral ítéltettek meg; csak hogy azelőtt az eljárás nagyon *sommás*nak volt nevezhető. Csak Ő Felségének, *I. Ferencz Józsefnek* császár és királynak, a hadsereg modern intézményei megteremtőjének jutott a szép feladat, hogy a *becsületügyi választmányok* rendszeresítése által a becsületügyi eljárást az egész hadseregben egységes szempontok szerint szabályozza.

A becsületügyi választmánynak feladata az, hogy a tiszti állás becsületét, valamint az egyénnek becsületét megóvja és szeplőtlenül őrizze. A becsületügyi eljárásnak alá van vetve minden tábornok, törzs- és főtiszt, sőt a hadapród is, és pedig akár tettleges szolgálatban áll, akár nem, akár a sorhadhoz, vagy a tartalékhoz, a honvédséghez vagy a nyugállományhoz tartozzék, akár katonaállományú tisztről van szó, vagy a nem harczoló állomány valamely csoportjáról.

A becsületügyi eljárás megindíttatik oly cselekmények vagy mulasztásokért, melyek a tiszti becsületbe ütköznek, melyek tehát a becsületérzet és a tiszti állás viszonyai ellen irányulnak, melyek

a katonai büntetőtörvény értelmében nem büntethetők vagy méltón megtorolhatók nem volnának. Oly cselekedetek vagy mulasztások ügyében, melyek valamely *hadbirósági vizsgálat* tárgyát képezik, a becsületügyi eljárás ki van zárva. Valamely hadbirósági vizsgálat foganatosítása után a becsületügyi eljárás csak az esetben indítható meg, ha a hadbirósági itélet nem szól elbocsátásról vagy rendfokozattól való megfosztásról; különösen pedig foganatba vétetik: 1. ha a vizsgálat alatt álló egyén ellen, habár a vizsgálat beszüntettetett vagy «nem bűnös» végzést hozott, még oly gyanúra alap marad, melyből reá a katonatiszti állással össze nem egyeztethető folt hárúl; és 2. ha oly egyén, ki a katonabiróságnak alávetve nincs, tehát tartalékos, nyugállományú vagy szolgálaton kívüli viszonyban álló tiszt, valamely polgári bíróság által oly vétség miatt marasztaltatott el, mely a becsületre foltot vet ugyan, a polgári bíróság azonban a katonai rendfokozat elvesztését ki nem mondta, vagy ez elvesztés az itéletnek nem törvényes következménye.

Mindenben hasonló eljárás áll fenn a honvédtisztekre nézve is az illető honvédségi parancsnokságoknál és hatóságoknál.

A TISZTI EBÉD.

Minden csapattest egy-egy nagy *család*, és a tisztek e családi körben egy külön szükebb egyesületet képeznek, úgyszólván a család fejeit. Valamint együtt szolgálnak, úgy viszont pihenést és szórakozást is együtt és egymás közt keresnek; a nagyváros zajos élete e benső érintkezést rövid időre meg-megszakíthatja, de teljesen meg nem szüntetheti. Eleinte csak időről-időre, azután meg minden nap föl-fölkeressük egymást, és még mielőtt az uj helyőrség a megszokottság folytán vonzó erejét elvesztette volna, az ezredek bajtársi összetartása előbbi érvényébe visszahelyezkedett.

A jókedvű pajtásság mindig és mindenütt fennállott, a hol csak a mi hadseregünk tisztjei megfordultak; de legélénkebb volt az

örökké víg «olasz hadsereg» egykori helyőrségeiben. Más országokban és tartományokban a jókedv a körülményekhez képest hol csendesebben és korlátozottabban, hol zajosabban nyilvánult; egy közös jellege azonban mindig megvolt e tiszti társas köröknek, az: hogy mindenki kénye-kedve szerint cselekedhetett és egyéni tetszése szerint e társas körök egyikét látogatta, a másikát kerülte; mindenki féltékenyen őrködött «szolgálaton kívüli önállóságára és szabadságára» és a társalkodó intézmények meghonosítására, ápolására és rendezésére «felülről» jött intézkedéseket mindenki a bizalmatlanság egy nemével fogadta. Voltak ugyan egyes kivételek, de ezek gyéren fordultak elő.

Csak a legújabb időben sikerült a társas együttélést szabályozni és e szabályozás bölcs, ovatos és jóakaró módszere legyőzött minden függetlenségi hajlamot, sőt bizonyos bajtársi berendezések hasznosságát és kellemes voltát az összes tisztikarnak oly élénken szeme elé tárta, hogy immár az úgynevezett «*tiszti menage*» rendszere fontos lépésnek tekinthető a hasznos és igazi bajtársiasság megszilárdítására.

Ő császári és királyi Fensége néhai *Rudolf trónörökös főherczeg*, mint a Zimiecki báró 36. gyalogezred parancsnoka, Prágában 1878-tól kezdve éveken át elnökölt a tiszti ebédnél és ez által az intézményt az egész hadsereg előtt oly értékre emelte, hogy egyszerre a pro és contra vitatkozások elnémultak és mindenki a «tiszti menage» helyességéről, czélszerű és hasznos voltáról, csaknem nélkülözhetlenségéről azonnal meg volt győződve. A példának mindig hatalmas bizonyító ereje van; de a legmagasabban álló személyek példája alaposabb és maradandóbb hatást idéz elő, mint a legszigorúbb kényszer.

A «tiszti menage» Bosniában és Herczegovinában, nem különben némely félreeső állomásokon a tisztnek mérsékelt ár mellett egész élelmezését szolgáltatja; máshol többnyire csak a nőtlen tiszteket *közös ebéddel* látja el. Némely ezredeknél a tiszti ebédben a hadapródok is részeltetnek. Alkalmas helyiséget többnyire maga a hadügyi kincstár szolgáltat; a hadügyminiszterium által engedélyezett pótlékok, valamint Ő Felségének magánpénztárából

felajánlott adományai a «menage»-nak tisztességes berendezését még ott is lehetségessé tették, a hol ily czélra külön «ezredalap» rendelkezésre nem állott. Fényüzést sehol sem létesítettek és nem is kívánható, mert a tiszt általában nem gazdag; oly fényüzés, mely csak más irányú nélkülözés árán volna megszerezhető, a tisztikar egyszerű, józan gondolkodásmódjának meg nem felelne.

Az angol hadseregbeli tiszt, ki az ő dúsgazdag «messe»-jéhez és dús ebédjéhez van szokva, a mi hadseregünk tiszti ebédjéről nem nagy véleményt alkotna magának. Itt talán a porczellán nem elég finom, ott az üvegnemű nem elég értékes; és a mi a *felszolgáló katonákat* illeti, — no ezek egyikének sem kellene attól tartani, hogy az Aldershott-i messe-hez szolgálattételre kényszeríttetnék; sőt arról is hallgat a krónika, hogy a mi tiszti ebédeink valamelyik szakácsa valamely gourmand háztartás számára megszöktetett vagy csak elcsábíttatott volna. A mi azonban becsesebb a csengő edénynél és jobban esik a legjobb csemegénél, az a mi hadseregünk tiszti ebédjénél, emez alkatrészeiben oly különböző és mégis tisztikarában oly egységes hadsereg «menage»-jában mindig feltalálható: a szívélyes jókedvű hangulat, mely mellett minden jóravaló és az álcultura által el nem nyomorított ember magát azonnal otthonosnak érzi. Az illedelmes fesztelen modor, mely mellett a legfeszesebb és leghidegebb vendég csakhamar fölmelegszik; a fiatalabb és öregebb tagok közötti fesztelen bizalmasság, mely mellett a kor és rang különbsége csaknem teljesen elenyészik; szóval az összbenyomás igen jó. A figyelmes szemlélő itt-ott észrevehet egy ifjut, ki tiszteletteljes kedvetlenséggel szürcsölgeti levesét és ijedtében el-elpirul, ha a társalgás egy szavát meg nem értette. Ez az új jövevény. Viszont nem kerülhetné ki a szemlélő figyelmét, hogy ott egy asztaltárs talán túlhatározott nézeteket fejt ki és az érvelésre több hangot mint logikát használ. De azt is észrevenné, hogy mennyi gyöngédséggel igyekszik a társaság egyfelől a félénk ifjut a szokatlan helyzet feszültségéből kivonni, másfelől a békezavarót kinevetéssel kíméletességre téríteni.

Van a tiszti ebédnek egy szánalomra méltó tagja, ki a «menage»

minden fogyatkozásáért készségesen felelősséget vállal és ez önfeláldozásért a «*menage-mester*» ékes czímét viseli. Ez határozza meg előre a változó többség változó ízlésének méltányos kiegyenlítése mellett, a jövő hét *étlapját;* ő van kiszemelve arra, hogy bámulatos türelemmel végig hallgassa az étkezők megjegyzéseit, mikor a hús nagyon kemény vagy nagyon puha, túlkövér vagy

Tiszti ebéd.

túlsovány; neki kell pártfogása alá venni a szakács minden bűneit, ő szabályozza a bevásárlást, felügyel a tiszti veteményes kertre, vezeti a számadásokat, beszedi a havi pénzeket, gondoskodik a pincze állapotáról stb. stb. Mivel a «menage-mester» mindemellett a rendes szolgálatot is teljesíteni köteles, a tisztikar többnyire két segédet is választ, az egyiket a pincze, a másikat a konyha számára; könnyen megismerhetni ezeket az önkéntes áldozatokat ártatlan arczaikról, valahányszor a konyha vagy pincze ellen egy-egy kifogás szóba kerül; és az a tiszt, a ki ilyenkor, véralkatához

képest boszankodásában szeliden mosolyog vagy mérges pillantásokat vet a «simfelőkre», — látjátok ott szegényt? — az a «menage-majszter».

Eme spartai ebédek hasznos volta könnyen belátható. Mindenek előtt a vagyonkülönbség teljesen elenyészik. A gazdag és szegény tiszt, a magasan álló törzstiszt és az alantos ugyanazon tálból egyenlő ételt szed és a szolgálat teljesítése folytán rendesen beálló éhség mindannyinál a legjobb fűszer. Az egyszerű élelmezés ép úgy megóvja az egyiket az öreg katonák gyakori betegségétől: az elhízástól, — valamint a másikat a fiatal ember legfájóbb betegségétől: a koplalástól. Ez úton a vendéglőknek nem csak túlcsigázott árai, hanem a csábító étlapok is elkerültetnek, és ez által pénz dolgában nem egy rendetlenségnek eleje vétetik.

De a tiszti ebéd legfontosabb és legnagyobb előnye abban áll, hogy ez a legjobb alkalom, melynél az öregebb tiszt a fiatalabbat *nevelheti*. A hol a tisztikar szétforgácsolódik, ott az ifjuság rendesen kerüli a komolyabb öregeket, a könnyelmű az előljáró intő szemét, a pazar a mérsékletest és takarékost, a bajtársiasság meghasonlott és nem egy fiatal hadapród, kinek jelleme még meg nem szilárdult, rossz társaságba kerül és elpusztul. Mihelyt a nagy társaságban a tiszti ebédnél a varázs meg van törve, mihelyt az első feszültség le van küzdve, a legjobbak és legműveltebbeknek értéke szemébe tűnik a fiatalnak; és nem sokára ugyanaz, ki eddig dorbézolásának megrontó czimborája volt, az összehasonlítások folytán elveszti eddigi kellemes hatását és csábító vonzóerejét. Végül az ebéd legföljebbvaló tagjai gondoskodnak arról is, hogy minden eszmecsere a helyes mederben maradjon és *tapintatosan* folyjon le. A társalgás folyamán tapasztalataikat, és ha kell tekintélyüket is, latba vetik, itt egy megfontolatlan nézetet kíméletesen helyreigazítanak, ott egy homályos véleményt, a leczkéztetés minden látszata nélkül felvilágosítanak, és végül a társaság minden tagja nyer, az egész tömeg megnemesül; az egyik, mert a többiekre való tekintettel, magán uralkodik és maga magára vigyáz, — a másik, mert a többiektől észrevétlenül tanul.

Ez által lehetségessé vált, hogy ama látszólag lényegtelen körülmény, hogy a tisztikar, a helyett hogy ebédjét szerteszéjjel apróbb csoportokban költené el, együtt étkezik, a testi egészség, a jó gazdálkodás, a nemes erkölcs és katonai közszellemnek hatásos eszköze lett.

A katonai tudományos egyesület könyvtárában.

A KATONAI TUDOMÁNYOS EGYESÜLETEK.

A hadi működés, valamint a békében végzett előkészítő munkálkodás, melynek súlypontja a hadsereg nevelésében és kiképzésében tömörül, kétféle tevékenységre osztható: az egyik a kézi mesterséggel járó gépies, a másik művészeti. Alantosabb szolgálati állásokban és kisebb osztályoknál túlnyomó a kézi ügyesség; de mennél magasabb az állás, mennél nagyobb a csapatkötelék, melyet vezetni vagy oktatni, gyakoroltatni vagy tökéletesíteni kell, annál szükségesebb, hogy a parancsnok katonahivatásának teljesítésében művész legyen. Az alsóbb állásokban tehát elégséges lehet a jártasság, az *ügyesség;* a magasabbaknál azonban azon tulajdonság is követeltetik, mely minden művészet eredményteljes mívelésétől elválaszthatlan: a teremtő, önműködő és erős akarattól hajtott *tehetség*. E nélkül minden magasabb hadfi kontár marad, még ha a világ minden könyvtárát emlékezetében hordja is. Ütközeteket és harczgyakorlatokat nem lehet «a hadászat kátéja» szerint vezetni; és olyan «hadtudomány dióhéjban», mely a helyes

pillanatban termő saját eszméket és az ezeken alapuló helyes elhatározásokat pótolhatná, — nem létezik.

Ezek a tételek megdönthetlenek és minden időben világosan vagy homályosan felfogva különböző alakokban nyertek kifejezést; de bizonyos, hogy mint nem egy rosszúl alkalmazott más igazság, már sok szerencsétlenséget is okoztak. Ez elvekből próbálgatták t. i. a szellemi tespedés időszakában levezetni a tudatlanság jogosúltságát sőt hasznosságát. Az efféle bizonyításoknak mindig akadtak buzgó hivői, mert a tudatlanság és a semmittevés, melyekből amaz általanok keletkeztek, nagyon kényelmes állapot. Ekkor keletkezett és kapott szárnyra nem egy üres frázis, mint például; «Minden theoretikus ügyetlen»; vagy: «a jellem és határozottságban rejlik minden, a tudás nem ér semmit»; vagy: «tudós tisztek, vesztett csaták». Apró történeti adomákban, melyek e nézeteket igazolni látszottak, nem volt hiány; így például nagy örömmel hallgatták és terjesztették Bonapartenak amaz ægyptomi parancsát: «Tudósok és szamarak a középre!»

Az 1866-dik év utáni hatalmas szellemi lendület csaknem az ellenkező szélsőség téves útjára vezette a hadsereget; és mármár ki volt adva a jelszó: értelmiség és tudásban rejlik minden, a hadseregnek tanúlni kell, — tanúlni, csak tanúlni.

A következő évek nyugodtabb fejlődése csakhamar kiegyenlítette a hullámzó vélemények szélsőségeit, és azóta a hadsereg dolgozik; dolgozik az alsóbb rétegekben a kézi ügyesség tökéletesítésében, a felsőbb helyeken folyton emelkedő művészettel, a gondosan kiválasztott és kiképezett tehetség fejlesztésében.

E szóban: «képzett tehetség» van kifejezve a tudás teljes jelentősége a hadi művészet számára. A tehetetlenség tanúlmány által nem pótolható; a tehetség azonban tudományos behatás által tökéletesíthető, kimüvelhető; és a katonai tudomány a tisztre nézve azért szükséges és az által hasznos, mert katonai tehetségeit fokozza.

A szaktudomány és ismereteken kívül manapság minden társadalmi osztály az általános műveltség fokozására törekszik. A művelődés a lakosság nagy rétege számára valóságos élvezet lett,

melynek, az írók által könnyen érthető módon terjesztetvén, a hadseregben is számos mohó vevője van.

Hogy az itt kifejtett elvek immár a hadseregben jó ideje túlsúlyra emelkedtek és még folyton-folyvást mindinkább érvényre jutnak, leginkább a kiváló tudományos alapon szerkesztett harczászati szabályzatoknak, továbbá az ujabb előléptetési és oktató szabályzatnak, végre az 1869. és 1875. között alapított «*katonai tudományos egyesületek*»-nek köszönhető.

Ily egyesület immár minden oly nagyobb helyőrségnél létezik, a hol több mint egy csapattest és valamely magasabb parancsnokság van. A bécsi katonatudományos egyesület valamennyi többi egyesület minta- és anyaintézetének tekinthető; innen indultak ki az alapelvek ez egyesületek vezetésére és kezelésére. Az 1870. óta Bécsben megjelenő «*Organ der militärwissenschaftlichen Vereine*» az egyesületek minden ügyeit képviseli és minden hadtestkerületben kifejtett tudományos tevékenységről közleményeket hoz; az egész hadseregben tartott legjobb egyleti előadásokat kinyomatja; ez befolyásolja részletes és figyelemre méltó bírálataival az egyesületi könyvtárakat az ujonnan megjelent művek beszerzésében. A honvédtisztek többnyire szintén tagjai a katonai tudományos egyesületeknek és a magyar honvédség körében élő katonai tudományos törekvések támogatására az «Organ»-hoz hasonló folyóirat áll fenn, t. i. a Ludovika Akadémia tanári kara által szerkesztett «*Ludovika Akadémia Közlönye*».

Az állam az egyesületeket évenként 40.000 forintnyi összeggel és helyenként még azzal támogatja, hogy alkalmas helyiségeket ingyen bocsát rendelkezésre. A tagok — t. i. a helyőrség összes tisztjei és számos tisztviselői — havonként arányos tagsági díjakat fizetnek; a bizottság helyiséget bérel, folyóiratokat tart, a könyvtárt kezeli és fejleszti, előadásokat rendez, a hadijátékhoz szükséges terveket beszerzi és karban tartja, végre az egyesület egyik tagját a «titkár» tiszteletbeli hivatalával bizza meg, ki az egyesület többi fiókjaival és tagjaival az érintkezést közvetíti.

Az egyesületek munkálatai értékükre nézve természetszerűleg változók. Ékesszólás és tudományos érettség nem lehet minden

egyesületnél és mindig egyenletesen szétosztva; nem is nyújt minden esztendő egyenlőképen érdekes anyagot; de az egyesület tudományos munkálkodása összességében mégis jelentékenynek mondható. A serkentő hatás mindig nagy és termékenyítő volt, akár a történelem megmérhetlen terére léptek a dolgozók, akár az általános műveltség kérdéseit tárgyalták, vagy a katonaszolgálat egyes ágazatait vették tudományos vizsgálat alá. A könyvtárak napról napra választékosabb tartalmat nyertek és sűrűbb használatnak örvendenek; és a művelődés és szakszerű képezés mindez eszközeinek hatása a tiszti karnál félreismerhetlen.

A *magyar honvédségnél* — azonkívül, hogy a honvédtisztek többnyire a közös hadseregbeli tudományos törekvéseknek részint közreműködő, részint pártoló tagjai — 1887. óta minden csapattestnél egy-egy *csapatkönyvtár* áll fenn, melynek gyarapítása a tisztikar hozzájárulásán kívül a honvédelmi kormányzat által is előmozdíttatik, és a honvédtiszti kar önképzésére hathatós eszköznek igérkezik.

A TISZTI KASZINÓ.

Míg a tiszti ebédek egy és ugyanazon csapattestnek tisztjeit, és pedig első sorban bajtársi és gazdálkodási célok előmozdítása végett, a közös tiszti asztal köré gyűjtik; míg a katonai tudományos egyesületek nem csak egy csapattestre vonatkozólag, hanem az egész helyőrség tisztjei és tisztviselőire kiterjedve, előadások rendezése, a hadijáték mívelése és a könyvtár fentartása által tudományos célok után törekednek: addig a tiszti kaszinók a *társas összejövetelek* központjai és a társadalmi élet fejlesztésének szolgálatában állanak. Itt a tábornokok, minden rendű és fegyvernembeli tisztek, hadbirák, katonaorvosok és katonai tisztviselők, akár a tettleges állományból vagy tartalékból, akár a honvédségből, szolgálaton kívüli viszonyból vagy nyugállományból valók, mind mint egyenjogú tagok fesztelen kellemes érintkezésben találkoznak. A kaszinók első célja az, hogy bennük a tisz-

tek — és némely estéken családjaik is — társas összejövetelek, játékok és egyéb szórakozásokra kellemes, barátságos és tulajdon otthont találjanak. Ezen czél, valamint a katonai közszellem fejlesztése szükségessé teszik, hogy a kaszinónak lehetőleg számos tagja legyen és hogy azt sűrűn is látogassák. Ez az oka, hogy a tiszti kaszinóba nem csak a helyőrség összes tettleges havidijas egyénei, hanem az összes nem tettleges és honvédtisztek is a XII. és ennél magasabb rangosztályokból «rendes tagok»-úl fölvétetnek.

Míg a tiszti «menage» és a katonai tudományos egyesületek csak 1868. után keletkeztek, addig a tiszti kaszinók már a hadsereg régi intézményei közé sorolhatók; sőt a veronai és mainzi osztrák tiszti kaszinók annak idején igen tekintélyes társadalmi jelentőséggel birtak, valamint egyáltalában a társas élet ápolása a mi hadseregünk vígkedélyű és mulatni szerető tisztjeinek mindig nagyon tetszett.

Ha csak valamely középnagyságú helyőrség tisztikara mozgósíttatik a tiszti kaszinó mulató estélyeihez, mennyi vonzóerő és mennyi tehetség tűnik fel a «csillagos» égen. A tisztikarok csak úgy versenyeznek, hogy melyik ezred szolgáltatja a legelegánsabb tánczost, a legjobb énekest, szavalót vagy zongorajátékost, a dilettans bűvészeket, ezermestereket és legügyesebb rendezőket; és ha mindez erők, a kitünő katonazene által támogatva, valamely bál, tánczestély, jelmezes ünnepély, zene- és szavaló-estély rendezésére a kaszinóban, vagy valamely kirándulással kapcsolatosan, vállvetve egyesülnek, nem csoda, hogy az efféle mulatságok valóságos társadalmi eseményekké válnak és a nagy közönség érdeklődését is a tiszti kaszinó felé irányítják.

Csaknem minden nagyobb helyőrségnek van tiszti kaszinója. Kisebb állomásokon többnyire a tiszti ebéd egyúttal a társadalmi «point de réunion», a mennyiben többnyire az ebédlő mellett egy elválasztott helyiség olvasó- és játszó-teremül van berendezve. Gyakran a tiszti kaszinó helyileg és igazgatás tekintetében az illető helyőrség katonai tudományos egyesületével egyesítve van, mint például *Bécsben* és *Budapesten*.

Bécsben a «katonai tudományos és kaszinó-egyesület» (Militär-wissenschaftlicher und Casino-Verein) az osztrák-magyar banknak stylszerű palotájában a «Herren»- és «Strauch»-utcza sarkán van elhelyezve, hol az összes helyiségekért évenkint huszonkétezer (22.000) forint lakbért fizet. Egy remek művészi előcsarnokon át a látogató egy széles szabad márványlépcsőn jut az első emeletre, hol ismét a szőnyegekkel, képekkel, szobrokkal, exotikus növény-

zettel diszített sikátoron át a pompás díszterembe lép; ennek magassága az egész palota mind a három emeletét kitölti, és a jóniai oszlopok által tagozott, tündöklő márványfalazaton ezerszeresen sokszorozódik a hatalmas csillogó csillár fényárja. Az egyik hosszú fal mentén tágas karzat húzódik, míg ehhez derékszög alatt csatlakozik egy széles erkély a zenekar számára, melynek dallamai az akustikailag is kitünően épült díszteremben igen jól érvényesülnek; a díszterem mellett van egyfelől a buffet, míg a másik oldalon díszes ajtók nyílnak a kaszinó ízlésesen berendezett egyéb termeibe, minők: a társalgóterem, a zeneterem, az olvasóterem, a billardterem, az ebédlők, a hadijáték helyiségei, az «Organ der militärwissenschaftlichen Vereine» szerkesztősége, két könyvtár (az egyik az egyesület igen becses tudományos könyvtára, mely magában foglalja az egykori veronai osztrák tiszti kaszinó minden könyvét, térképét, tervét és egyéb gyüjteményét és 1888-dik év őszén 8000 műből és 15000 kötetből állott; a másik a kaszinó szépirodalmi könyvtára, mely 9500 kötetben 4300 munkát foglal magában), a kezelő iroda, a felügyelő lakása stb.

A bécsi és budapesti tiszti kaszinónak, különösen a téli saisonban igen sok látogatója van és pedig nem csak a tagok részéről, hanem néha a polgári körök legelőkelőbb osztályai részéről is. Novembertől márcziusig rendszerint hetenként egy katonai tudományos előadás tartatik. Ezekhez a látogatók száma néha oly nagy, hogy az előadást, az e czélra rendelt kis terem helyett, mely *Ő Felsége* ajándékával: *Radetzky* tábornagy olajfestményü képével van diszítve, a nagy díszteremben kell megtartani. Az előadásoknál Bécsben rendszerint a felséges uralkodóház valamely főherczege is jelen van, mert valamennyi cs. és k. főherczeg a katonai tudományos egyesületnek tagja. Az előadások és a hadijáték sürü látogatói közé tartozik a hadsereg főfelügyelője, *Albrecht* főherczeg, és különös esetekben mindig ott volt a gyalogság első főfelügyelője, a felejthetlen emlékü *Rudolf* trónörökös főherczeg is.

A hadijáték, hetenként kétszer a tiszti kaszinóban többnyire csak a vezérkari tisztek által gyakoroltatik, mivel a csapattisztek

az ő hadijátékukat, az előírt téli foglalkozás tervezete szerint, laktanyáikban mívelik.

A zenészeti és szavaló-estélyeken, melyek havonként egyszer tartatnak, a fővárosi színpadok és hangversenyek kiváló művészei és művésznői szoktak föllépni; azonkívül a fővárosi társaság nem egy műkedvelő tagja szivesen mutatja be művészetét a tiszti kaszinó előkelő köreinek. Néha *Ő Felsége* maga is kitünteti megjelenésével ez estélyeket vagy a jelmezes ünnepélyeket; a főherczegek közül egyik vagy másik mindig eljön, néha még a tánczestélyekhez is. Ily körülmények között a kérések, melyek a tagok családjai vagy a tagok által bevezetendő vendégek szá-

mára, ülőhelyekre utalványokat ohajtanak, rendszerint oly nagy számmal érkeznek, hogy a rendező bizottság, helyszűke miatt, valamennyinek meg nem felelhet. Ez okból a vendégjegyek kiadása körül rendkívül szigorú eljárást követnek. Az ülőhelyekre szóló utalványokért való bejelentések már tizennégy nappal az illető estély előtt kezdődnek és öt nappal előtte lezáratnak. A bejelentésekre való jegyzőkönyvek és pedig külön a tagok, külön a vendégek számára az első emelet előcsarnokában nyitva állanak. A tagok aláírásuk mellett a vendégnek, illetőleg a meghivandó családnak vezeték- és keresztnevét, polgári állását, lakását a jegyzőkönyvbe bevezetni tartoznak, mivel a meghivó tagon kívül a szó-

rakozási bizottság is felelős azért, hogy csak előkelő egyének léphessenek a kaszinó körébe.

A tisztikarban levő sok jó tánczosnak nagy része van benne, hogy ily mulató estélyeknél pezsgő jókedv és víg hangulat uralkodik, és a mulatság nem ritkán világos reggelig tart.

A bajtársiasság más irányú előmozdítására a téli saison alatt a különböző hatóságok, csapatok, intézetek és karok tisztjei és tisztviselői egy-két «társas estét» tartanak, melyeken egy katonai zenekar közreműködik és melyeken néha a különféle csoportok családostúl szoktak megjelenni. A tábornoki kar, továbbá a közös hadügyminiszterium tisztjei és tisztviselői maguk számára külön ily vacsorával kapcsolatos estét tartanak, mely nem ritkán víg tánczmulatsággal végződik. Külön estét tartanak az összes császári és királyi gárdák. Hasonló társas estélyt rendeznek még: a vezérkar, minden gyalog dandár, a Bécsben állomásozó lovashadosztály, az egész tüzér fegyvernem, a hadmérnökség, az egészségügyi csapat, az 1. számú vonatezred, a hadi iskola, a magasabb tanfolyamok, a műszaki katonaakadémia, a (3) hadapródiskolák, a katonaföldrajzi intézet, a hadbirák, a katonaorvosok és a Landwehr.

A tiszti kaszinó élén valamely magasabb rangú tábornok áll mint elnök, kit a közgyülés évenként szavazóczédulák útján választ. Az elnök mellett többféle bizottság működik, melyek a különböző állománycsoportok közül szintén szabadon választatnak. Van egy kezelőbizottság, szórakozási bizottság, szerkesztőbizottság. A fölmerülő tárgyak a bizottságokban intéztetnek el és a beszámoló jelentés, valamint a választott számvizsgálók által átvizsgált zárszámadások évenként a közgyülés elé terjesztetnek. Az egylet tulajdonképen önálló; mivel azonban a katonai tudományos egyesület, a mint ez az előbbi fejezetben ki van fejtve, állami subventiót élvez, a kaszinó pedig a katonai hatóságok és csapatparancsnokságok részéről anyagi és erkölcsi támogatásban részesül, ez okból az alapszabályok megváltoztatásához a hadügyminiszter jóváhagyása kivántatik.

A tagok pénzbeli hozzájárulása úgy van megszabva, hogy kiki a havidíj egy-egy forintja után egy-egy krajczárt fizet. Azonfelül

a szépirodalmi könyvtár használatáért évenként egy csekély járulék fizetendő. Az olvasóteremben a Conversations-Lexicon, különféle szótárak, atlaszok, kézikönyvek, névkönyvek, a nagyobb hadseregek név- és ranglajstroma, útmutató stb. egyéb segédkönyvek, mint akármely elegáns clubban megtalálhatók és azonfelül 95 katonai és tudományos folyóirat, valamint 46 politikai és képes újság, csaknem minden európai nyelven, az olvasók rendelkezésére állanak.

Más városok tiszti kaszinói természetesen nem rendelkeznek oly bőséges eszközökkel, mint a bécsi, de mégis általában hasonló, bár szerényebb módon vannak berendezve és hasonló elvek szerint igazgatva.

Míg a tiszti ebédlők az egyes csapattestek tisztjeinek *szűkebb* otthona és belső gazdálkodásuknak színhelye, addig a kaszinó a helyőrség tiszttársai számára a tágabb *általános* bajtársiasságnak központja, honnan a katonai tudományos egyesületekkel kapcsolatban a szellemi élet minden lendülete kiindúl.

A tiszti kaszinó azonfelül a nőtlen tisztet és tisztviselőt azon kellemes helyzetbe juttatja, hogy a polgári lakossággal szemben nem kell mindig neki — habár szivesen látott — *vendégül* szerepelnie, hanem a *meghivást* ő maga is *viszonozhatja*. A tiszti kaszinóban ő a *házigazda*, és ama társas szórakozások és szellemi élvezetek, melyeket itt ismerős családjainak nyujthat, azt eredményezi, hogy a tisztnek emez otthonját szivesen látogatják és a jó társaság körei a tiszttel való érintkezést keresve keresik.

Oly esetekben pedig, midőn különleges viszonyok a katonai és polgári körök közötti érintkezést megnehezítik, mint például Bosniában és Herczegovinában az occupált területen, itt a tiszti kaszinónak még fontosabb hivatása van. Itt ez az egyetlen szórakozóhely, és ha — a mint ez rendesen történni szokott — a kaszinónak szép és jó karban tartott kertje is van, ez az egyetlen tusculum, a hol tisztek, tisztviselők és családjaik biztosak lehetnek, hogy maguk között, kedélyes érintkezésben, víg játék és kölcsönös szellemi szórakozás útján ama benső pihenést és üdülést találják, melyet különben nélkülözniök kellene.

AZ ANYAGI HELYZET.

Illeték. Előléptetés.

A diplomatiai szolgálat után a katonai pálya az, melyet az állam legjobban fizet. Az illetékek, és pedig nem csak a tisztek-nél, hanem ha a természetben nyujtott illetéket és az elhelyezés módozatait is tekintetbe vesszük, a legénységnél is, 1868. óta ismételten annyira fölemeltettek, hogy a «czifra nyomorúság», mely egykor találó jellemzéssel az egyenruha alatt lappangott, a viszonyok változtával rövid idő óta a tisztek helyzetére többé nem alkalmazható. Valami különös luxusra persze a jelenlegi illetékek sem elégségesek; de mégis a tiszt és katonatisztviselőnek állásához mért életmódot biztosítanak és a házassági biztosíték kamataival, esetleg az özvegyi nyugdíjjal kapcsolatban a megél-hetés gondjait a tiszti családtól távol tarthatják.

A mi pedig a legénységet illeti, az ő helyzetének javítása nem a pénzbeli illetékek emelésében, hanem az élelmezés javításában és szaporításában áll, mely többnyire a nagyban vezetett közétkezési gazdálkodás helyes rendszere által vált elérhetővé. A katonának ruházata és egyéb fölszerelése is a kor nagyobb követelményeinek megfelelő átalakulást szenvedett, mi mellett az egészségápolás legújabb elvei kellő figyelembe vétettek. Végül a legénység elhelyezése, mely szintén az illetékek közé sorolandó, számos új laktanya építése által, melyek általában világos, tágas, barátságos szobahelyiségeket, czélszerű berendezéseket foglalnak magukban és nem ritkán veteményes kerttel vannak környezve, a legtöbb helyőrségben mindenütt egészséges, többnyire lakályosnak, sőt helyenként kényelmesnek mondható és mindenesetre előnyösen különbözik a régi időkből átszármazott komor és barátságtalan «kaszárnyáktól». Azonban az új laktanyaépítéssel járó tetemes költség, mely többnyire a községek terhére esik, érthetővé teszi, hogy a legénység kivétel nélküli jobb elhelyezése, csak lassan halad és csak a helyi viszonyok kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb

alakulásához képest terjed. Elég örvendetes jelenség, hogy a mozgalom megindult és legjobb folyamatban van; a cseh- és morvaországi példák után igen sok magyarországi város is új laktanyák építését határozta, úgy hogy remélhetőleg nem sokára azon időszak egészen a múlté leszen, midőn még a laktanya a sötét, rideg, barátságtalan lakás rémséges mintaképe volt.

Eme minden irányú anyagi javulás egyébiránt csak a legujabb időnek, úgyszólván a mi napjainknak vívmánya, és ama fokozott követelményeknek elodázhatlan eredménye gyanánt tekinthető, melylyel korunk a személyek physikai és szellemi tevékenysége iránt föllép. A mi különösen a tisztikart illeti, a tetemesen felszaporodott keretek csak úgy voltak alkalmas tiszti elemekkel betölthetők, ha sikerül az egyéneket a szolgálat számára maradandóképen megnyerni. Nem mintha az állam a tisztek szolgálatát oly pénzfizetéssel kiegyenlítené, mely e szolgálatok valódi értékének és hasznának teljesen megfelelne; annyi pénze nincs sem a mi monarchiánknak, sem más államnak, hogy azon fáradalmakat, gondokat és küzdelmeket, melyeket a kötelességtudó, szolgálatban buzgó tiszt békében és háborúban kifejt, hogy ama szolgálatokat, melyeket a legsúlyosabb viszonyok között teljesít, hogy ama veszélyeket, melyeket bátran és habozás nélkül kiáll, pénzzel kifizethetné. Efféle szolgálatokat és érdemeket, melyeknek főrugója az eszményi kötelességérzet, a lángoló lelkesedés és az önfeláldozástól vissza nem riadó hazafiság, csakis ama nagyobb tekintélylyel és tisztelettel jutalmazható, mely a katonapályát az állami életben nagyrabecsülés tekintetében a legelső fokra emeli. Azonban a mindennapi életnek is megvannak szükségletei, melyek hangosan kielégítést követelnek; és az állam csak bölcsen és okosan cselekszik, ha a tiszti és legénységi illetékek kedvező kimérete által az élet prózai követelményeinek is eleget tesz. Igaz, hogy e tekintetben az állam pénzügyi helyzete a bőkezűségnek szűk határokat szab; de azon elmélet, mely egy ideig azt tanította, hogy a katonai kiadásoktól elvont minden forint közgazdasági nyereség, és viszont a katonai czélokra fordított minden összeg elveszett és kidobott pénz, már sokat vesztett hiteléből. Oly nemzetgazdasági tudósok és állam-

férfiak, kik korunk színvonalán állanak és a nagy tömegtől minden itélet nélkül szokásszerűen felkapott jelszavaktól távol állanak, már rég elálltak amaz izetlenségtől, mely a hadsereget a munkájában görnyedő nép forintjának elnyelő molochja gyanánt tünteti fel. Hisz köztudomású, hogy ép a katonának nem természete, hogy a rája fordított pénzt elnyelje és nyomtalanúl eltüntesse; sőt inkább ő az, ki a kapott pénzen könnyű szívvel minél előbb túlad.

A hadsereg az ipar minden ágának tömeges munkát nyujt és közvetve vagy közvetlenül, mindegyik hasznot húz belőle. Ha a dolgot kissé alaposabban vizsgáljuk, különösen ha az erkölcsi hasznot is számításba veszszük, inkább azon eredményre jutunk, hogy a hadsereg — természetes, hogy itt a jó hadsereget értjük — mindig *többet ér, mint a mennyibe kerül.*

Emez általános megfontolásokhoz járúl még azon körülmény is, hogy a hadseregnél a népesség legegészségesebb része, a polgárság virága, reménye a zászlók alatt áll. A mi tehát pénzben és természetbeli illetékekben, jobb élelmezésben, ruházatban és lakásban a hadseregre fordíttatik, az a nemzet legjobb elemeit erősíti, azon elemeket, melyek testileg és erkölcsileg a haza jövőjét képezik, minek következtében a hadseregre fordított költség, következményeiben az összes lakosságnak javára válik. A tisztnél még az is latba esik, a mint ez már előbb fejtegetve lőn, hogy ő a modern társadalomnak is nevezetes tényezője; az állam tehát, mely a tisztnek minden erejét és minden szolgálatát maga számára veszi igénybe, csak igazságosan és az előbbiek szerint bölcsen cselekszik, ha a tisztnek polgári fogalmak szerint anyagilag is tisztességes megélhetést biztosít.

Már a Wallenstein korabeli vértes is azt tartotta a tisztről, hogy:

«Kardja nem ásó, sem ekevas,
Véle ki szántó, nem okos az!»

és e nézet manapság is igaz. A katonai hivatás belső természete szerint e pálya nem lehet nyerekedő vagy *vagyonszerző*, a szó szokásos értelmében; de ha azt akarjuk, hogy tehetséges és művelt emberek a katonapályát mégis élethivatásuknak válaszszák, annyi megkívánható, hogy e pályán gondtalan megélhetést találjanak.

E kívánság két szempontból is teljesen igazolt: először is a tiszt szellemének és jellemének ruganyossága, mely szolgálati kötelmeinek teljesítésénél nélkülözhetlen, szorosan megköveteli, hogy megélhetési gondoktól ment legyen; másrészről, hogy a tiszt alárendeltjei előtt valamint a társadalom körében tekintélyét megóvhassa, okvetlenül szüksége van legalább annyi anyagi eszközökre, melyek számára illő életmódot és a jobb körökben való biztos fellépést biztosíthatják. Igaz, hogy e tekintetben a nézetek nagyon eltérők; mert a mit még az egyik az illendőséghez elmellőzhetlennek tart, az már más előtt, ki szegényebb igényekkel lép föl, luxusnak tűnik fel. Viszont nem tagadható, hogy az utóbbi időkben, előmozdítva a közös tiszti ebédek által, a bajtársak által rendezett estélyek, jubileumok és más egyéb félhivatalos, többé kevésbbé ünnepélyes természetű mulatságok folytán, némely csapattesteknél, különösen a lovasságnál, a tisztek költekezései és költségszükségletei az előbbi időkhöz képest tetemesen emelkedtek. A legilletékesebb mérték azonban mégis csak a tisztnek *szolgálati jövedelme* által van megszabva, és ez elégséges oly életmód folytatására, mely a *tiszti álláshoz illőnek* nevezhető.

Igy például a Budapesten szolgáló hadnagy havonként következő illetéket kap: havidíj 50 frt; fentartási járulék 10 frt; lakás és butorbér 36 frt 66 kr; tisztiszolga váltságdíja 8 frt; összesen mivel 104·66 frt. Évi fizetése tehát 1256 frt; Bécsben csak 1252 frt., itt az alantos tiszt évi lakbére 4 frttal kevesebb. A lovasságnál ezenfelül a piaczi árhoz képest váltakozó lótápilletéket, a helyi viszonyokhoz képest változó istállóbért kap, mely átlagos középszámban szintén 201 frtot tesz ki, és ehhez lovassági pótdíj és lóátalány fejében összesen még 150 frtja jár. El kell ismerni, hogy ez illetékek a tiszti állás legalsóbb rendfokozatának megfelelnek, és annyival inkább elégségesnek tekinthetők, mivel a fiatal ember, ki alig 20 éves korában az akadémiából a tisztikarba jut, azonnal ez illetékek élvezetébe lép és nem is ismeri a várakozás ama keserves idejét, melyet minden más társadalmi osztályban a kezdőnek hasonló viszonyok között át kell élni és küzdenie. Hozzá veendő még, hogy a legtöbb esetben a fiatal ember

a katonai képző intézetekben az állam költségén vagy valamely alapítványi helyen képeztetik ki; innen a világ és társadalom ujoncza teljesen kiruházva, fölszerelve és fegyverkezve, már első lépésénél minden anyagi gondtól menten, lép ki az életbe, lép ki a csapathoz. Még a hadapródiskola növendéke is, ki az állam költségén lőn nevelve és kiképezve, vagy kiért a szülők, ha maguk nem katonák, csak elenyésző csekély évi járulékot fizetnek, mely a valóságban ráfordított költségekkel semmiféle arányban nincs, oly kedvező viszonyok között lép ki a világba, a mint a polgári pályákon csak igen ritkán találhatók. A jogász, az orvos, a technikus, a chemikus, a tanárjelölt, a gazdászati iskola hallgatója, szóval csaknem valamennyi fiatal ember, kik szakszerű tanúlmányaikat saját költségükön, illetőleg szülőik vagy rokonaik költségén végezték, tanúlmányaik befejezte után még nem egy évig küzdenek biztos kenyér, biztos állás nélkül az élet gondjaival és viszontagságaival. Hisz naponként tapasztalhatjuk, hogy 26—27 éves férfiak, kik tanúlmányaikat jelesen végezték, a tudor czímét és fokát megszerezték, minden tekintetben szorgalmasak és jól használhatóknak mutatkoznak, mint díjtalan fogalmazó gyakornokok rokonaiknak folyvást terhére esnek és epedve várják az első 500 frtos díjazást; naponta találkozhatunk az ügyvédsegédekkel, kik minden tudományuk, minden ügyességük mellett még 30 éves korukban sem jutnak saját irodához. Általában tudva van, hogy a mióta fiatalságunk tömegesen tódúl a közép és felsőbb iskolákba, bármely polgári pályán nagyon nehéz, viszontagságos és nem ritkán sok költségbe kerül, míg a férfi pályáján az első megállapodáshoz juthat.

E viszonyokkal szemben mily kellemesen és könnyen kezdődik a katonai akadémia vagy a hadapródiskola végzett növendékének pályája. Azon gondtól, hogy kap-e alkalmazást, már kezdettől fogva föl van mentve; nem ismeri a díjtalan pályázónak és a fogalmazógyakornoknak azon kínos aggodalmát, hogy daczára a költséges, sok évi, sikeres tanúlmányainak, máról holnapra nem tudja, miből fogja életét fentartani. A megélhetés emez emésztő gondjai sohasem borítják el a hadnagyi élet derült egét, sohasem zavarják meg a hadapród arany ifjuságát.

És jól van, és helyesen van ez így, hogy a hadügyi kormányzat minden körülmények bölcs megfontolása mellett a hadapródok és fiatal tisztek helyzetét ily kedvezővé tette. A fiatal katonának feladatai teljesítésére ruganyos szellemre, ifju hévre és lelkesedésre van szüksége; helyes itélettel még egy kis vérmes lelkületet, még egy kis könnyelműséget sem lehet rossz néven venni, sőt hallgatag eme gondolkodásmódot talán egyénisége egyik kellékének lehet tekinteni. Ezért szabályozta az állam a fiatal tisztnek anyagi helyzetét úgy, hogy legalább a mindennapi élet gondjai lelkét ne nyomják és szellemének föllendülését ne nyügözzék.

Már a hadapród is annyi illetéket kap, hogy ha egy kissé takarékoskodik, már családi pótlék nélkül is megélhet. Igy péld. a gyalog hadapród, ki csak tizedesi illetékben részesül, a havi 8 frtos szolgálati pótdíj, a kenyér, közétkezési pénz, laktanyaátalány, ruházat stb. beszámításával évenként összesen 300 frt illetéket kap; a hadapród-tiszthelyettesnek, kinek havonként 12 frt pótdíja jár, összes évi illetékei 415 frtot tesznek ki.

A tisztek és katonatisztviselők pénzbeli illetékeinek alapját a *havidíj*, a «gázsi» képezi, mely havonként előre fizettetik és a rendfokozat, a fegyvernem vagy szolgálati ágazat különbözősége szerint változó. A havidíj egyúttal a nyugdíj alapját képezi, mivel ez utóbbinál a mellékilletékek, melyek különösen a magasabb rendfokozatoknál néha a havidíj kétszeresét, sőt néha háromszorosát is elérik, be nem számíttatnak.

A havidíjak egész évre összegezve a következők: a hadnagynál (vagy vele egyenrangú rendfokozatoknál, a XI. rangosztályú tisztviselőknél) 600 frt; a főhadnagynál (X. rangosztály) 720 frt; a II. osztályú szásadosnál (IX. rangosztály) 900 frt; az I. osztályú századosnál (IX. rangosztály) 1200 frt; az őrnagynál (VIII. rangosztály) 1680 frt; az alezredesnél (VII. rangosztály) 2100 frt; az ezredesnél (VI. rangosztály) 3000 frt; a vezérőrnagynál (V. rangosztály) 4200 frt; az altábornagynál (IV. rangosztály) 6300 frt; a táborszernagynál vagy lovassági tábornoknál (III. rangosztály) 8400 frt; a tábornagynál 10.500 frt.

A mellékes illetékek igen különbözők és a tisztnek vagy tábor-

noknak szolgálati alkalmazásától függenek. A csapattisztnek rendes mellékilletékei a következők: a fentartási járulék 120 frt évenként, mely összeg csak az alantos tiszteket és a II. osztályú századosokat illeti meg; a tisztiszolga és pedig vagy személyesen a tiszthez beosztva, vagy a tiszt kívánságára váltságdíjban, mely évenként 96 frtot tesz; a tisztiszolga ruházati átalánya (az elszigetelt állásokban alkalmazott tiszteknél és törzstiszteknél) évenként 25 frt; a lótápilleték a tiszt tulajdon lovai számára. Ez utóbbi illeték, valamint a lakás (lakbér, butorbér és a tisztiszolga butorbére) és az istállópénz a lovasított tiszteknél, változó; mert a piaczi árak, illetőleg azon állomás lakbérosztálya szerint változik, melyen a helyőrség van. Igy például Bécsben a tábornagy vagy vezénylő tábornok lakbére, ha ugyan természetben nem kap lakást, 3400 frt; a táborszernagy vagy lovassági tábornoké 2616 frt; az altábornagyé 2044 frt; a vezérőrnagyé 1536 frt; az ezredesé 1431 frt; az alezredes és őrnagyé 1016 frt; a századosé 740 frt; a főhadnagy és hadnagyé 424 frt. Budapesten az alantos tiszt lakbére 4 frttal több, a többi tiszteké azonban a bécsi árakhoz képest valamivel alacsonyabb. A lakbérek különböző volta megitélhető abból, hogy a hadnagy tiszta lakbére Budapesten 380 frt, míg egy 10. osztályú állomáson, például Hajdú-Hadházon, csak 56 forint.

Az illetékek mellett könnyen beláthatólag az *előléptetés* az anyagi helyzetnek legfontosabb tényezője. Hajdan minden ezred és minden vadászzászlóalj egy állománycsoportot, azaz egy önmagában zárt testet alkotott, melyen belül az előléptetések a beálló fogyatékok szerint következtek be. E mellett az ezredes-tulajdonosnak jogában állott az alantos tiszti és századosi rendfokozatokban három helyet betölteni és csak minden negyedik hely betöltése volt a hadügyminiszternek fentartva. Ez által nem csak hogy tárt ajtót nyitottak a protectiónak, hanem az egyes ezredek előléptetési viszonyaiban a legnagyobb egyenlőtlenségek fordúltak elő. A helyőrségi és egyéb szolgálati viszonyok változása szerint nem ritkán történt, hogy a hadapród az egyik ezredben 5 évig várt az arany kardbojtra, míg egy más ezredben azt már 6 hónap mulva élérte; nem egy hadnagy az egyik ezredben már 4 év

alatt főhadnagy lett, míg egy másikban 8 évig kellett várnia a «másik csillagra». Ezen időszak előléptetési viszonyainak jellemzésére alig lehet drastikusabb tényt felhozni, mint azon köztudomású eseteket, hogy 1866-ban számos ezrednél az ugyanaz évi május 1-én kinevezett hadnagyok, az ezredben a hadjárat folyamán beállott fogyatékok következtében már 1866. julius havában, tehát 2½ hónap után, főhadnagyok lettek, míg más ezredeknél az 1859-dik évi hadnagyok csak 1870-ben lettek főhadnagyok.

Ily feltünő egyenlőtlenségeknek és a velejáró bajoknak az 1868—70-dik évi nagy hadsereg-reform alkalmával az által vetettek véget, hogy a csapattest helyett az egyes fegyvernemek állománycsoportjait rendszeresitették és az ezredtulajdonosok kiváltságait eltörölték.

Az *előléptetés*, azaz a magasabb rendfokozatba való előmozdítás, és a *kinevezés*, azaz valamely szolgálati állással való megbízás, minden rendfokozatban közvetlenül Ő Felsége által történik; a törzstisztinél alsóbb rangosztályokban a szolgálati alkalmazások és beosztások a hadügyminiszter, illetőleg a honvédelmi miniszter jogkörébe tartozik. Mivel ugyanazon fegyvernembeli bármely csapattesthez tartozó minden tiszt és hadapród *egy* állománycsoportot alkot, az egy ezredben beálló fogyaték nem csak ezen *egy* csapattestnek, hanem az *egész* fegyvernemnek javára válik és legalább egy fegyvernemen belül, például: a gyalogságnál, a vadászoknál, a lovasságnál (tekintet nélkül hogy dragonyos, huszár vagy ulánus-e), a tüzérségnél, a hadmérnökségnél stb., a rendfokozatok és rangviszonyok egyenlőtlen fejlődése lehetetlen.

A legkedvezőbb előléptetési viszonyok a *vezérkarnál* állanak fenn, a mi különben azért teljesen jogos is, mivel az e testületbe való bejutás terjedelmes tanúlmányokhoz, nehéz gyakorlati és elméleti vizsgákhoz van kötve és e testület tagjai egyszersmind a legnagyobb felelősséggel járó állásokat töltik be. A katonai névkönyv (schematismus) tanusága szerint a vezérkari tisztnek pályája, ha 20 éves korában lép ki az akadémiából, közelítőleg következőkép alakúl: 23 éves korában belép a hadiiskolába; 25 éves, midőn innen kilép; ekkor főhadnagygyá lesz, és a vezérkarhoz *beosztatik*; 28 éves korában a vezérkarban I. osztályú

százados; 35 éves korában őrnagy; 39 éves korában alezredes; 42 éves korában ezredes; 48 éves korában tábornok (vezérőrnagy); 53 éves korában altábornagy; 61 éves korában táborszernagy (lovassági tábornok).

A *gyalogságnál* vagy *vadászcsapatnál*, a jelenlegi viszonyok szerint a 20 éves korában az akadémiából kilépő hadnagynak pályafutása átlag következőkép alakúlna: 25 éves korában főhadnagy; 30 éves korában százados; 41 éves korában őrnagy; 46 éves korában alezredes; 50 éves korában ezredes; 55 éves korában tábornok és 60 éves korában altábornagy. A hadapródiskolából kikerülő tiszt, kinek általában 4 évig hadapród és tiszthelyettesi minőségben kell szolgálnia és ritkán éri el a tiszti rendfokozatot 22—23 éves kora előtt, ehhez képest akadémikus bajtársával szemben nehány évvel hátrányban van.

A *lovasságnál* a helyzet ismét annyival kedvezőbb, hogy a hadapródnak legföljebb csak két évig kell a hadnagyi kinevezésre várnia; a századosi rendfokozat itt is ép úgy mint a gyalogságnál 10—11 év alatt, az őrnagy törzstiszti gallérja a százados által 11—12 év mulva érhető el. A többi törzstiszti rendfokozatokat azonban a lovasság gyorsabban éri el, mert a lovas rendszerint 3 évvel — néha még többel is — előbb lesz ezredes mint gyalogsági tiszttársa.

A *többi fegyvernemek* előléptetési viszonyai lényegesen alig különböznek a gyalogságétól. Időnkénti ingadozások a tüzérség vagy hadmérnökség egy-egy rendfokozatában a későbbi években a lassúbb vagy gyorsabb előmenetel által újra kiegyenlítést nyernek. Igy például az alantos rendfokozatokon a hadmérnöktiszt rendesen 3—4 évvel előbb esik túl, mint minden más fegyvernembeli alantos tiszt; de ép annyi évvel tovább várnak aztán a hadmérnök-századosok az őrnagyi előléptetésre. Erre azt szokták mondani a többi fegyvernembeli tisztek: könnyebb várni a századosnak az őrnagyságra, mint az alantos tisztnek a századosi rendfokozatra.

Az ezredesi rendfokozatban a hadsereg bármely fegyverneméből való tisztek kivétel nélkül ismét *egy* állománycsoportban találkoznak. Hasonlóképen *egységes* állománycsoportot alkot az összes tábornoki kar is.

Általában hasonló viszonyok állanak fenn a *honvédségnél* is; csakhogy itt az új intézménynél elkerülhetlen szervezeti változások folytán még szilárd megállapodás a rendfokozatok időtartamára nézve nem jöhetett létre. Az utóbbi években a honvéd alantos tisztek, közös hadseregbeli rangtársaikkal szemben nehány évvel hátrányban voltak; azonban a viszonyok szembetünőbb javulása közelebb remélhető. Megjegyzendő még, hogy a honvédezredesek, midőn vezérőrnagygyá léptettetnek elő, a tábornoki kar közös *egységes* állománycsoportjába soroltatnak.

A TISZT ÉS CSALÁDI KÖRE.

Megesett az már a legmulatósabb tiszten is, hogy ma még vígan poharazott legény tiszttársaival, és holnap meghívta barátait — a *menyegzőre*, — vagy hogy oly rohamosan ne haladjunk: az *eljegyzésre*. Vajjon jól teszi-e a tiszt, ha lemond arany szabadságáról és függetlenségéről és rászánja magát arra a végzetteljes lépésre, melylyel bájos araját oltárhoz vezeti? — Erre a kérdésre nincs általános érvényü felelet; azt esetről esetre a fenforgó külön körülmények szerint lehet csak eldönteni. Mindenesetre az okosság azt parancsolja, hogy a tiszt, ha már a nősülésre szánja magát, gazdag vagy legalább jómódú nőt vegyen feleségül. Alig képzelhetni kínosabb helyzetet, mint a vagyontalan tisztét, ki nagy családdal, sok adóssággal egyfelől kétségbeesett és reménytelen harczot vív a kérlelhetlen viszontagságos végzettel, és másfelől jó kedvvel, teljes odaadással jelenjen meg csapatja előtt, jó kedvvel vezényelje, vitézül vezesse; otthon a családnál állandó fészket rakott a nyomor, bánatos arczczal várják a feleség és éhező gyerekek az apát, ki künn a gyakorlótéren vagy tovább a harcz mezején sötét gondtól terhes lélekkel vágtat — a halálba. Ketten ülnek a nyeregben, mert az anyagi és családi gondtól lesújtott tiszt és apa mellett ott ül az emésztő *atra cura!* — —

Hogy a tiszt ilyetén helyzettől megóvassék és a tiszti család számára a tiszti állásnak megfelelő megélhetés biztosíttassék, azon

bölcs intézkedés áll fenn, hogy a tisztek nősülései csak korlátozott számban engedélyeztetnek és ekkor is oly feltételektől tétetnek függővé, melyek a tiszti tekintélyhez méltó háztartás vezethetésére elég biztosítékot nyujtanak.

Mindenekelőtt azonban az követeltetik, hogy a menyasszony hírneve kifogástalan, hogy társadalmi műveltsége a tiszti álláshoz illő, és hogy családi származása olyan legyen, hogy a nősülő tiszt tekintélye a házassági összeköttetés folytán ne csorbíttassék és hogy egyáltalában semmi olyasféle ne forduljon elő, a mi a házasságot politikai vagy más kényes természetű okoknál fogva meg nem engedhetővé tenné. A nősülések száma az alezredestől lefelé akkép van korlátozva, hogy a vezérkarnál a tiszteknek csak *fele*, a többi fegyver- és csapatnemeknél csak a tisztek *negyedrésze* lehet nős.

Az *évi mellékjövedelem*, melyet a tettleges állományú tiszteknek a nősülési engedély elnyerhetése czéljából ki kell mutatniok és biztosítaniok, következőleg van meghatározva. A vezérkari tiszteknél: századosnál 1200 frt; őrnagy, alezredes vagy ezredesnél 1000 frt. Minden más tisztek számára: hadnagy, főhadnagy, századosnál (vagy ezekkel egyenrangú hadbirák és katonaorvosoknál) 1000 frt; őrnagy, alezredes és ezredesnél (valamint az ezekkel egyenrangú hadbirák és orvosoknál) 800 frt; a hadnagy, főhadnagy és százados csapatszámvivőnél (kezelőtisztnél) 600 frt; katonatisztviselőknél, ha havidíjaik évi összege nem tesz ki 1200 frtot (lakbér stb. mellékilleték nélkül), oly összeg, mely a havidíjak évi értékét 1200 frtra kiegészíti.

E mellékjövedelem valamely biztosíték *(cautio)* letéteményezése által biztosítható, és annyi készpénzben vagy értékpapirokban állhat, hogy a kamat jövedeleme a fent megszabott összegnek megfeleljen. A biztosíték egyébiránt ingatlan birtoknak telekkönyvi lekötése által is nyujtható, mely esetben azonban mindannyiszor a közös hadsereg számára a legfőbb katonai törvényszék Bécsben —, a magyar honvédség számára a honvéd bíróság vizsgálja meg, vajjon az irományok a követelt föltételeknek eleget tesznek-e, és vajjon az így nyujtott cautio minden tekintetben teljes biztosítékot nyujt-e. Eme pontos megvizsgálásra a nősülési engedély

megadása előtt annyival is inkább szükség van, mivel a megszabott összegek a mellékjövedelem *legalsóbb* határát jelzik, mely nélkül a tiszt családja, ha csak nyomasztó gondoktól ment akar maradni, el nem lehet. Hisz már a helyőrség változása, valamely váratlan oly áthelyezés, mely mellett a tiszt családját hátrahagyni és hosszabb ideig tőle elkülönítve élni kénytelen (ez esetben a helyőrségben visszamaradó család a tisztet megillető teljes lakbért tovább is megkapja), és a katonai pályán elkerülhetlen más közbelépő események, oly kiadásokat okoznak, melyeknek fedezésére a tisztnek mindig késznek és képesnek kell lennie. Ily körülmények között a házassági biztosíték által teremtendő mellékjövedelem valóban minimumát képezi annak, a mit az állam követelhet,

nehogy zilált vagyoni viszonyai a tiszt szellemi ruganyosságát megbénítsák és a szolgálat iránti érdeklődését csökkentsék. Másrészről az állam is gondoskodik, hogy a tiszt családi gondjait enyhítse, az által, hogy a tiszt fiainak — az apa vagyoni helyzete és a gyermekek száma szerint — esetenként a katonai képző- és nevelő-intézetekben ingyenes vagy félingyenes helyeket juttat; sőt még ha a tiszt fia számára csak fizetéses helyet kap is, még ez mindig nagy kedvezmény, mert a fizetendő összeg sokkal kisebb, mint a mennyibe a tanítás, élelmezés, ruházás stb. nevelés költségei valóban kerülnek. E mellett még az ily növendéknek megvan azon előnye, hogy tanulmányainak ingyenes vagy nagyon kevés költséggel járó végzése után az akadémiából rögtön mint tiszt, a hadapródiskolából mint hadapród lép ki a csapathoz; így mindjárt biztosított pályára lépvén, meg van óva az állás utáni keresés és a megélhetés gondjaitól, melyek a polgári pályán oly súlyosan nyomják a fiatal embereket és családjaikat. A leányokról is annyiban van gondoskodva, hogy oly tisztek, kiket a sors számos leánygyermekkel áldott meg, leányaikat előnyös viszonyok között helyezhetik el a nőnevelő intézetekben.

A kinek alkalma nyilik az uralkodó viszonyok közé bepillantani és összehasonlításokat tehetni, azon tapasztalatot tehette, hogy a tiszti házasságok rendszerint jók. A családi életben szép bensőség uralkodik; a tiszt már a ránevelt jellemtulajdonságoknál fogva is rendszerint kötelességtudó apa és szerető férj szokott lenni. Minden férfiatlan puhaságtól menten, és távol amaz érzékenykedő gyengeségtől, mely a férfihoz soha sem méltó, a katonánál azonban megvetésre méltóvá válhatnék, a tiszt mint családapa rendszerint arról tesz tanúságot, hogy a jó szív és nemes kedély igen jól összefér a harczias erényekkel. Sőt inkább azt lehet mondani, hogy az igazi katona mélyen érző kedély nélkül alig képzelhető; e szelid lelkület az, mely őt még a háborúban is megóvja a nyerseségtől és az indulat elvadulásától. De e szelidségnek annyiféle árnyalata van, hogy túlzás volna azt hinni, miszerint a tiszt kedélye csakis a családalapításban érvényesülhet. Akárhány jólelkű, szeretetreméltó katonatiszt van, kinek ugyancsak helyén van a szive,

lelke, feje és esze, de azért feleség nélkül futja be életpályáját; és még azt sem mondhatni, hogy e mellett rosszúl érezné magát. Mindenesetre jobb a sorsa, és többnyire okosabban cselekedett, mint ama tiszttársa, ki azért, hogy egy vagyontalan leányt oltárhoz vezessen, elhagyja a katonapályát, szögre akasztja a kardot és a polgári életben oly alkalmazást nyer, mely néha alig óvja meg a volt büszke tisztet attól, hogy most a «művelt proletariatus» közé soroltassék. Ennek az az oka, hogy a biztosított magánvagyon oly összegben, mint a nősülési szabályzat kívánja, nem ritkán sem a vőlegény, sem a menyasszony részéről elő nem teremthető. Ez által a tiszt és a férfi azon kínos helyzetbe jut, hogy választania kell a katonapálya és szíve választottja között; vagy az egyikről vagy a másikról le kell mondania; nehéz az elhatározás, esetről esetre számtalan ok által befolyásolható. Ha a szerelmes szilárd jellemű, ha azon helyzetben van, hogy ismereteit és ügyességeit tisztes polgári pályán is jövedelmezőn értékesítheti, és ha még arája vonzalmára méltó, kétség kívül a polgári életben is mint a társadalom hasznos tagja megélhet.

Igaz, hogy ily módon nem egy derék tiszt lép ki idő előtt a tettleges szolgálatból; de magasabb szempontok mégis azt követelik, hogy a tiszti nősülésekre szabott korlátozások és nehezítések fentartassanak. Az egész tisztikarnak társadalmi tekintélye és az egyes tisztnek tekintélye alárendeltjei előtt, kik előljáróikat folyvást élesen megfigyelik és családi viszonyait árgus szemmel kisérik, nagyon megrendűlne, ha egyszer a tiszti család életmódjában és háztartásában a zilált vagyoni helyzet következményei nyilvánvalókká válnának. Van még egy ok az említett nősülési akadályok fentartására. Az államnak erkölcsi kötelessége a családfő elhalálozása után bekövetkezendő helyzetet is figyelembe venni; ez esetben a házassági biztosíték kamatai a hátramaradó családot legalább a súlyos nyomortól megóvják. Azonkívül az állam is gondoskodik még az özvegyi nyugdíjnak és az árvák számára nevelési pótléknak engedélyezése által.

Az idevágó törvény értelmében a hadnagynak vagy vele egy rangosztályba soroló katonatisztviselőnek *özvegye*, ha a férj nem az ellenség előtt, hanem béke idején halt el, évi 250 frtot, a főhad-

nagy özvegye 300 frtot, a századosé 350, az őrnagyé 400, az alezredesé 450, az ezredesé 600, a vezérőrnagyé 800, az altábornagyé 1200, a táborszernagy vagy lovassági tábornoké 1600, a hadügyminiszteré vagy tábornagyé 2000 frt évi nyugdíjat kap. Ha pedig a férj az *ellenség előtt*, vagy egyébként a háborúban tett szolgálat folytán halt el, akkor a felsorolt özvegyi nyugdíjakhoz még 5—5 százalékos *pótlék* járúl. *Nevelési pótlék* gyanánt minden hátramaradt fiú után ennek 20-ik évéig, minden hátrahagyott leány után ennek 18 éves koráig a következő évi tételek vannak megszabva: a hadnagy vagy a vele egyenrangú katonatisztviselő után 50 frt, a főhadnagy után 60, a százados után 70, az őrnagy vagy alezredes után 80, az ezredes után 100, a vezérőrnagy után 150, az altábornagy vagy táborszernagy után 200, a hadügyminiszter vagy tábornagy után 250 forint.

A férfinak küzdelme a létért hiábavalónak tekinthető, ha azon pillanatban, mikor a férfinak az élettől meg kell válnia, hátramaradó családja a nyomor áldozatává válnék. És ha igaz is, hogy a katona «kardja nem ásó, nem ekevas, véle ki szántó nem okos az», mégis ugyanazon okok, melyek az előbbi fejezet fejtegetése szerint az államot arra indították, hogy a tiszt anyagi helyzetét kedvezővé alakítsa, szolgálnak indokúl arra is, hogy a katona családjáról is gondoskodjék. És az előadottak nyomán könnyen belátható, hogy a házassági biztosíték rendszeresítése által, kapcsolatban az özvegyek és árvák számára megszabott illetékekkel, e kérdés elég méltányosan meg van oldva.

Magyar paizs
és páncéldöfő a 17. századból.
(Cs. és k. hadi muzeum.)

A VALLÁS ÉS NEMZETISÉG A ZÁSZLÓK ALATT.

A katonaéletben számos oly nagy és magasztos pillanat fordúl elő, midőn a szellem felülemelkedik a mindennapi élet alsóbb mozzanatain, és a lélek meghatva szükségét érzi az istenben vetett hit vigasztalásának. A csata előtti sötét éjjelen, a csata utáni estén, az elesett bajtársak temetésekor, az emberi nyomor iszonytató látványainál, mely a tábori kórházban a katona szeme elé tárúl, midőn a szilaj elemek tomboló viharai alatt menetel vagy előőrsön áll, midőn a meghódított sáncz ormáira tűzött zászlónk először lobogtatja győzelmes szárnyait, és számtalan más alkalommal— hatalmasan megmozdúl a katona lelkében az *isteni hit.* Hisz már a fiatal embernek felavatása, első lépése a hadsereg kötelékében ünnepélyes esküvel kezdődik, melyet a fiatal katona a Mindenható Istenre esküszik; és ha a katona koporsója bezárúl, és a gyászinduló sirató hangjai mellett örök nyugalomra kisértetik, a bajtársak a fegyverek tüzelő ropogásával, a tábori pap pedig egyházi áldásával bucsuznak a távozó vitéztől. Hát még, ha győzelmes csata után a habsburgi seregeknél az apostoli tábori pap ajakán fölzendül az éghez a «Te Deum laudamus» dicséneke: oh ilyenkor, mintha a dísztüz ropogása Ament hangoztatna! — *Amen!* szól az ágyúk dörgése és Amenre dobban a harczos szive! oh hogy kitágúl ilyenkor a katonaszív, hogy emelkedik istenéhez a hálaérző lélek! Kékebbnek látszik az ég, fényesebbnek a napsugár és mindaz, a mit ilyenkor az elme gondol, a mitől túláradozik a

meghatott szív, minden egy lényre irányúl, minden egy gondolatban, egy bűvös sejtelemben összpontosúl, melyre nincs más magyarázó szó mint: *a hit*, — *a Mindenható Úr Isten*, — *a seregek Ura!* — — —

Hogy *mily* módon tör magának utat e bűvös fohász, hogy *mily* módon jut ez öntudatlan ima a legmagasztosabb gondolathoz, azt a mi hadseregünkben soha senki sem kereste, mert minden vallásnak egyenjogúsága és a vallásos türelem a mi hadseregünk legrégibb és legtiszteletreméltóbb hagyományai közé tartozik. Ha egyszer a dobos imajelt ver, vagy ha imához harsan a trombitaszó, akkor az ünnepélyes csend közepette csak egy vezényszó hangzik: «*Imához!*» mire minden katona, bármi legyen vallása, nemzetisége vagy nyelve, csákója vagy sapkája ernyőjéhez emeli kezét, — mintha vele egyidejűleg az Istenéhez fölemelné lelkét, — *kiki a maga istenéhez!*

A vallás minden erkölcsi erőnek alapja; az erkölcsi erő pedig minden hadsereg fennállásának és sikereinek első föltétele. A katona nemes irányú kedélye, jelleme, az uralkodó iránti hűség és önfeláldozó honszeretet, mint a vallás mind meg annyi nyilvánulása tünik elénk. Már Lacy tábornagy szabályzatában benfoglaltatott a következő szabály: «A vallásról egyáltalában sohasem kell *beszélni*, de annál buzgóbban kell szerinte *cselekedni*.» És a tettben nyilvánuló eme vallásosság, mely e mondatban elrendeltetik, tökéletesen megfelel a lovagiasság amaz alapelveinek is, melyeket az igazi katonának mindenkor tiszteletben kell tartania, és tetteiben meg kell valósítania. A tiszt mint a legénység nevelője, a vallásra alapított erkölcstanban leli leghatásosabb, csaknem azt lehetne mondani, egyetlen eszközét. Egyébiránt a vallás tekintetében még ma is megszívelhető azon szózat, melyet a monarchia egybegyűlt püspökei nehány évtizeddel ezelőtt a hadsereghez intéztek:

«Katonák, ti vitéz harczosok, kik a forrongó vészterhes időben a törvény és rendnek érczpallosát hordjátok és érczkarokkal használjátok, ne erőszakoskodjatok senkivel, ne kövessetek el jogtalanságot senkivel és elégedjetek meg zsoldotokkal. Ne engedjétek magatokat senkitől elcsábítani, maradjatok hívek az eskühöz,

melyet zászlótokra esküdtetek, és ne feledjétek, hogy az esküt a Mindenható Isten színe előtt tevétek. Mivel pedig a halál minden órában körülöttetek ólálkodik, gondoljatok az örökléte, gondoljatok az istenre és az Ő országára. Legyen lelkiismerettek oly fényes tiszta mint fegyveretek, hogy ha az ellenséges golyó átfúrja vitéz szíveteket, egyúttal tiszta hősi léleknek nyisson utat a menyeknek országába.»

A *vallásfelekezetek egyenjogúsága* a zászlók alatt — természetesen csak az osztrák-magyar monarchiában törvényesen elismert vallásfelekezeteké — első sorban világos kifejezést nyer a Szolgálati Szabályzat azon rendelkezésében, hogy a különféle vallásfelekezetek követőinek alkalmat kell nyujtani, hogy egyházi ünnepeiket megszentelhessék és ájtatosságukat a saját szertartásuk szerint végezhessék. Idegen vallásúaknak kigunyolása, vagy illetlen beszédek az egyik vagy másik felekezetről szigorúan el vannak tiltva.

A papi teendők végzésére a hadseregnél a *katonai lelkészet* van rendszeresítve. A római katholikus lelkészet élén az apostoli vicarius hivatala áll fenn, melyhez egy tábori püspök (tábori vicarius), egy tábori consistoriális igazgató és két tábori consistoriális titkár van rendszeresítve. Azonkívül minden hadtestparancsnokságnál van egy katonai plébános, minden helyőrségi kórháznál egy katonalelkész, minden képzőintézetben egy lelkésztanár mint a vallástan oktatója. A katonai plébánosok és katonalelkésznek lelkészi hivatásukban való támogatására vannak I. és II. osztályú katonai segédlelkészek (káplánok). Hasonlóképen vannak a hivők számának megfelelőleg görög katholikus és görög keleti katonalelkészek és segédlelkészek. A protestánsok számára szintén vannak I. és II. osztályú evangelikus katonalelkészek; még a mohamedánokról is van gondoskodva, mert a bosnyák-herczegovinai csapatoknál van egy II. osztályú katonaimám. Mozgósítás esetén a tábori papság a tartalékos katonai segédlelkészek (a római katholikus, a görög katholikus és görög keleti egyházmegyék világi papjai), tartalékos II. osztályú evangelikus lelkészek és tábori rabbik behívása által tetemesen megszaporíttatik.

«Öntsetek tiszta derült vasárnapot a katona lelkébe!» — ez a tábori papság hivatása. És e nemes küldetést be is tölti, midőn a fegyelmező gyakorlat és a kemény munka dermesztő egyhangúságát az ihlet és magábaszállás áhitatos óráival váltakoztatja.

A mit az imént a vallásfelekezetek egyenjogúságáról mondottunk, az a Szolgálati Szabályzat értelmében a *nemzetiségekre* is érvényes. A monarchia összes népeinek békés együttélése, és egyetértő törekvései a zászlók alatt régi idők óta legfőbb erejét és dicsőségét alkotja a habsburgi seregeknek. Ha a polgári lakosság pártküzdelmei még oly hevesek voltak is, ha a lakosság némely részében a nemzetiség árjai még oly nagy hullámokat vetettek is, az osztrák császár és az apostoli magyar király serege mindig oly granit-sziklának mutatkozott, melyen a nemzetiségi szenvedélyek csapkodó hullámai tehetetlenül megtörtek. A legfelsőbb hadúr iránti hűség, a közös haza iránti szeretet, a véderő tagjait megóvja a nemzetiségi tévelygések ellen; mert magasan áll a nemzetiségek fölött, a minden néptörzset egybefoglaló alkotás: *a monarchia*, az évszázados munkának, az örömben és bánatban

közösen átélt dicső múltnak eme dicső építménye. Ez okból a hadseregnél szorgosan kerülnek mindent, a mi csak az egyes törzsek között a belbékét megzavarhatná és a jó bajtársiasságot alááshatná. Hogy e törekvés mennyire jól sikerült, azt mindenki elismeri, a ki csak a csapat belső életébe bepillanthat. A tisztek tekintet nélkül a vallásra és nemzetiségre a szolgálatban egy szívvel lélekkel működnek a közös czélra és minden alkalommal szivélyes példás bajtársiasságot tartanak fenn. Hogy pedig serény, tervszerű munkájuknak, nevelő tevékenységüknek sikerült e jó szellemet az altisztekre és a legénységre is átplántálni, arról nem csak a hadsereg története tesz bizonyságot, hanem tanuskodik róla a hadsereg jelen állapota is, tanuskodnak róla a helyőrségi és tábori élet minden tünetei, mert itt a különféle nemzetiségű csapatok szolgálatban és szolgálaton kívül példás testvériességgel élnek és érintkeznek egymás között.

Hogy a hadseregben egyik nemzetiség a másik előtt valami előnyben részesülne, arról nem tud senki semmit. A tiszt vagy tisztviselő előtt, a vallás és származás minden különbsége nélkül, nyitva a pálya a legmagasabb állásokig, csak eleget tegyen az előléptetési szabályzat föltételeinek. Még a tábornoki karnál is képviselve találjuk a monarchiában élő minden hitfelekezetet és minden nemzetiséget. Szolgálatban, az iskolában, a parancskiadásnál a tiszt a legénységgel ennek *anyanyelvén* érintkezik. A tiszt, ki a csapattestét alkotó legénység nyelvét (az «ezrednyelvet») nem érti, elveszti előléptetési képesültségét. Hogy a vezényszó, az írásbeli érintkezés, és túlnyomólag a tisztek egymás közti érintkezése is *német* (a magyar honvédségnél magyar illetőleg horvát), okát azon természetes szükségben bírja, hogy egy egységes *érintkezési nyelv*, melyet a hadsereg minden tisztje ért, nélkülözhetlen. E nélkül a szolgálat menete sok surlódásnak volna kitéve, és mivel a különféle csapattestek tisztjei egymást nem értenék, ezek összeműködése a háborúban fölötte meg volna nehezítve. A közös német szolgálati nyelvnek szükséges volta oly mély gyökeret vert, és az avval való egyetértés oly általános, hogy alig képzelhető egy méltányosan gondolkodó és a hadviselés

követelményeihez csak kissé értő ember, ki azon megütköznék, vagy a fennálló állapotban a nemzeti nyelv háttérbe szorítását látná.

Egy szóval, — a különböző vallás és különböző nemzetiség a zászlók alatt nem képez választó falat, mert a legfelsőbb hadúr egységéről és az állami összetartozandóságról táplált tudat hatalmasan ellensúlyozza a hitfelekezeti és nemzetiségi különbségeket.

1823. — Cs. és k. hadi muzeum.

A GYALOG CSAPATOK.

A GYALOGSÁG.

Már négyszáz esztendeje, hogy I. Miksa, felséges uralkodóházunk egyik őse a «Landsknecht» csapatokat felállította; közelítőleg ugyanazon időbe esik az, mikor Magyarországon is törökverő Mátyás király a győzelmeiről híres és rettegett «fekete seregét» szervezte. Miksa császárnak egyik híres kapitánya a vitéz Frundsberg vetette meg alapját a jelenlegi gyalogságnak. Miksa császár nem hiába viseli «az utolsó lovag» díszes nevét; becsvágy, hűség, nemes gondolkodás és közszellem, mintha a hadúr lelkéből szállt volna át az új csapatra és az akkori «ezrednek» nem egy intézkedése, mintája maradt a későbbi kor alkotásainak. A gyalog harczos csakhamar odaadással ragaszkodott zászlójához és önálló, csaknem azt lehetne mondani: köztársasági, szervezetű csapattestéhez.

Az ezrednek emez önállósága a régmúlt idő óta napjainkig fentartatott. Mikor Wallenstein pergő dobszóval kezdte toborzásait, sok új ezred sereglett vezénylete alá, de mindegyik ezred mégis csak a régi Frundsberg-féle szervezetet nyerte. Az ezredtulajdonos még mindig az ezred korlátlan ura volt, ki élet és halál fölött rendelkezett; tőle indult ki minden jutalom, minden büntetés, a zsold, élelmezés és egyéb járulék; ő volt a közvetítő

kapocs a hadúr és a katona között. De már-már szűnni kezdett azon állapot, hogy az ezred, mint előbb volt, az ezredesnek tulajdona és uradalma legyen. Wallenstein az ezredeket csak mint a császár meghatalmazottja a császárra eskette föl, úgy hogy később, ha a toborzó ezredesek letűntek is, ugyanazon ezredek más ezredesek alatt, legalább a háború tartamára, újra a császár szolgálatába léptek. Csak ez időtől kezdve nyertek az ezredek némi állandóságot, és ez időtől számítható a mai közös hadseregnek keletkezése. A hadsereg legrégibb gyalog ezredei, ezek között például a 11-dik, a Wallenstein korából erednek.

Csakhogy ekkor még minden békekötés után, vagy valahányszor az államkincstár a pénznek szűkiben volt, a toborzott csapatok szerteszét oszlottak, ki merre lát és ki merre újabb szolgálatot kapott; míg végre Montecuccoli, valamint Savoyai Jenő herczeg mindinkább nagyobb eredménynyel igyekeztek azon, hogy a véderőnek *állandóságot* és fejlődő gyarapodást biztosítsanak. Az akkori német császárnak és magyar királynak 1654-ben 10 gyalog ezrede volt, 1672-ben 19, 1705-ben, tehát a spanyol örökösödési háború idejében 37, 1710-ben már 40 gyalog ezrede volt. A mai 102 gyalog ezredből 22 1883-ból, 18 1860-ból, 10 I. Ferencz korából 1790—1816-ból és 14 Mária Terézia császárné-királynő korából származik; 38 ezred már 1740 előtt, többnyire 1701—1716 között állíttatott fel; ezek közül három már a 30 éves háborúban, többen az 1683—1698-ik évi török háborúk alatt keletkeztek és azóta megszakítás nélkül, bár változó tulajdonosok hosszú sorozata alatt, fenmaradtak.

Valamint a büszke nemes emelkedett lélekkel tekint vissza őseinek hosszú sorára, ha derék emberek voltak, ha nagy tetteket míveltek, és ha az utód méltó a jeles apához: azonképen a mi gyalogságunk is büszkén tekinthet vissza múltjára. Az elődök története sok fényes tettek emlékét jegyezte föl és a mai gyalogság méltó az elődökhöz. Hogy pedig a letűnt idők helyett mindjárt a jelenkorra áttérjünk, különösen az utolsó 22 esztendő telve van a legserényebb munka nyomaival. Három hadművelet világrészünk legzordonabb vidékein: 1869-ben Dalmatia déli részében, 1878-ban

Bosniában és Herczegovinában, 1882-ben újra Herczegovinában és a Bocche di Cattaro vidékén, fölérnek egy-egy hadjárattal; belőlük dús tapasztalatokat merítettek csapataink, ki lett próbálva a mozgósítás gépezete és a csapatok kitartása és azóta egész új mérték szolgál arra, hogy *mire képes az osztrák-magyar gyalogság*. Hogy milyen a mai gyalogság? — Hadra készen, harczban erős; fegyvere legjobb a világ minden gyalogsági lőfegyvere közt; szelleme egységes; parancsnokaik oly tisztek, kik a legfelsőbb hadúr iránti hűséget és a nagy egységes és oszthatlan monarchia hatalmi létét mélyen szivükön hordozzák és még sohasem fukarkodtak vérükkel, valahányszor a császár és király hivó szava őket harczra szólította; így várja a mi gyalogságunk, elbizakodottság nélkül, de büszke öntudattal, úgyszólván lábhoz vett fegyverrel, a válság napjait, a mikor bebizonyíthatja, hogy vitéznek ép oly vitéz, mint az asperni, a lipcsei, a novarai és custozzai hősök, és ezektől csak abban különbözik, hogy jobban van fölszerelve, fölkészülve és iskolázva.

Ha azt mondjuk: jobban iskolázva, — nem egy avatatlan kérdi: hát mi iskolázni való van a gyalogságnál? hisz mindennap lehet hallani, hogy a gyalogság eleget tud, ha jól *menetel* és jól *lő*? hisz a gyalogos, vagy köznyelven a «bakancsos» egész bölcseségét nyolcz hét alatt kitanúlja? és a mellett a jó népiskola és a tornászat folytán az ujoncz már félig kiképezve, már majdnem mint «kész baka» jut a csapathoz? — Ne hidd, kedves olvasó; vagyis inkább hidd el, hogy a dolog *nem úgy áll*. Sok jeles férfiúnak mélységes elmélkedése, a tudományos szakértelemmel írott munkák egész sorozata kellett ahhoz, és mégis csak az utolsó 1866, 1870—71 és 1877—78-dik évi háborúk alatt fölmerült tünetek szakavatott fejtegetése tört utat, és pedig lassan tört utat azon eszmék tisztázásának, hogy tulajdonképen mire van szüksége a hátultöltő vagy tárpuskával fölfegyverzett «bakának» a hasonló fegyverzetű ellenféllel szemben. E mellett büszkeségünkre szolgálhat, hogy épen a mi hadseregünkből való férfiak idevagó iratai és értekezései a legfontosabbak és eredményeikben is a leghatásosabbak. Eme tudományos előmunkálatokból kellett az egyes

katonának, a szakasznak, a század és zászlóaljnak harczászati kiképezését gondosan és óvatosan levezetni, és csak eme levezetett következtetések folytán lehetett a helyes eszközöket megválasztani. Igy keletkeztek az új szabályzatok, melyek a régi hasonló «regulamenta»-któl különösen az által különböznek, hogy bennük a harcz természetes képzetei világos kifejezést nyernek, és vörös fonalként huzódik rajtuk keresztül a *harczászati* elv. Nincs többé szó mesterkélt mozdulatok látványos végrehajtásáról; itt mindenben a valóság, mindenben a czélszerű uralkodik; czélszerű pedig csak az, a mi a harczra tanít. Az egykori gépies sablon száműzetett és tilos; a mostani szabályzat a gondolkodásra készteti azt, ki vele foglalkozik; az egész gyalogság harczrendszere pedig épen a gondolkodásra, és pedig minden egyes közember értelmes felfogására, különösen pedig a tisztek észszerű *gondolkodására* van alapítva. És a gyalogság ujkori kiképzésének első és főnehézsége épen abban rejlik, hogy a közembert akármire könnyebben lehet rászoktatni, mint a gondolkodásra.

Hogy a csapat már mindjárt kezdetben súlyos veszteségeket ne szenvedjen, manapság a támadásban eleinte gyér, a terep által elfödött, rossz czélokat nyujtó vonalokkal harczolunk, — ezek a *rajok* és a belőlük keletkező vonal a *rajvonal*. Közel a rajvonal mögött zártrendű apró osztagok haladnak, ezek a *támcsapatok*, melyek mihelyt az ellenség tűzhatása szükségessé teszi, mint ujabb rajok szintén a rajvonalba lépnek. Mind a kettő — rajvonal és támcsapat — *tűzvonalnak* neveztetik, és ennél, ha már minden támcsapat a rajvonalba lépett és veszteség be nem állana, minden lépésnyi harczvonalra egy-egy ember jutna; viszont például száz embernek csak száz lépésre szabad széthuzódnia és kiterjeszkednie. Körülbelül 4—500 lépésre a tűzvonal mögött, egyébként pedig oly közel a mennyire csak lehet, következnek a *tartalékok*, — a zászlóaljnál többnyire a zászlóalj fele, tehát két század, és pedig oly alakzatban, mely esetről esetre a löveg és puskatűznek a legkisebb czélpontokat nyujtja, tehát nyílt terepen «fejlődött vonal»-ban. A tartalék rendeltetése, hogy a felhasznált támcsapatokat pótolja, hogy a tűzvonalat megerősítse, hogy ezt, ha netán meg-

akadna, önmagával előre ragadja; a tartalék által válik lehetségessé, azon arányban a mint a tűzvonal az ellenséghez közelebb-közelebb jut, a tüzelést is fokozatosan erősíteni, míg végre a tartalék, az eredeti tűzvonallal együtt az «utolsó födözék»-be, vagy az ellenséghez 200 lépésre, vagy általában oly közelre a mint csak lehetséges, eljutott. Most kezdődik csak a rombolás utolsó felvonása, a *gyorstűz*, mely csekély távolságra valóban pusztító hatást idéz elő. Ha az ellenfél hátrál, a támadó nyomban követi és tüzeléssel üldözi. Ha az ellenfél nem enged, akkor a 2-dik harczvonalbeli zászlóaljak lépnek a küzdtérre, előnyomúlva mint a dagadó tenger árja, csapkodva a partot míg csak a védő gátat el nem szakítja, habár addig nem egy hullám megtörve erőtlenül omlik alá a zúgó áradatba.

Mind e mozdulatoknál, ha egyszer a főirány és főczél felé el vannak rendelve, vége van minden további vezetésnek és felülről való irányításnak; mint a kilőtt golyónál nincs többé hatalom, mely az egyszer harczba vegyült osztagot az ütközetből kivonja, ha tán helytelen irányban intézte támadását. Volt idő, midőn a vonaltaktikával a «csata állj!» vagy «csata indúlj» még képzelhető volt; ma az efféle vezetés lehetetlen volna, ma az egésznek a körülmények szerint czélszerűen, mintegy *önmagától hajtva* kell lefolyni, mint mikor a tenger hulláma az első szél csapásától megindítva, feltartóztathatlanúl rohan végzete felé; és ez a belső hajtó erő, ez az előre törő ösztön, mint a feszített rúgó a fegyver elsütése előtt, mint a feszített gőz a gép kazánjában, kell hogy minden egyes katonában éljen, de különösen élénken kell működnie a tiszteknél, ép úgy a hadnagynál, ki a támcsapatokat, valamint a századosnál, ki a zászlóaljtartalékot vezényli. És eme feszült állapotnak, emez előre hajtó ösztönnek hatalmasnak kell lenni, mert ellene működik a vész pillanatában a haláltól való félelem, és ellene működik a lövedékek sistergő röpködése.

Ez az előre hajtó belső törekvés, a léleknek ez a feszült állapota, mely a gyalogságot a golyózáporba hajtja, ez a gyalogsági kiképezés végső és legfontosabb czélja; és bizony a katonai neveléstannak nem könnyű munkája, békében a gyakorlótéren a gyakor-

latokat akként intézni és vezetni, hogy ne csak a harcz egyszerű alakjait, hanem annak előrelátható lefolyását is feltüntessék, és hogy a kedélyek mégis amaz erkölcsi és lélektani akadályokra is előkészíttessenek, melyeket teljesen csak a háború iskolájában és az éles töltények magyarázgatása mellett lehet megismerni. A tüzérnek a harczban mire van szüksége? hogy gépét nagy ügyességgel és határozott nyugalommal kezelje; a lovasnak? — hogy ügyesen ülje meg lovát, ügyesen forgassa kardját és vállalkozó szellemmel bírjon; ügyességeket könnyen el lehet sajátítani. A bakának azonban azt kell megtanúlnia, a mit nem lehet a «drill» által tanítani. A gyalogság legfontosabb tulajdonságát, az öntevékeny szellemet, az activ engedelmességet, a harczbeli önállóságot, csak rászoktatás, úgyszólván ránevelés útján lehet a bakába beoltani és ez az oka, hogy a gyalogság kiképezésére fordított szolgálat méltósága nagyon emelkedett. Az efféle itélet: «jó gyalog tiszt», — hajdan nem nagy jelentőséggel birt; a kire ma azt mondják: «*jó gyalogsági tiszt*», az büszke lehet, mert az *meg van dicsérve.*

***

Az a régi szokás, hogy az ezredek a «*tulajdonos*» szerint, kire keletkezésük vagy történetük némi vonatkozással bír, neveztessenek, még ma is fennáll; de a tulajdonosnak régi jogai és kötelességei 1868. óta megszüntek. Azonkívül az ezredek még az ország vagy tartomány szerint is neveztetnek, melyekből kiegészítésüket nyerik: de ez elnevezés csak a «schematismus»-ban él és azonkívül sem szóban sem írásban nem használatos. Igy péld. a 19. gyalogezred «magyar», a 79. «magyar (horvát)», a 41-dik «bukowinai» stb.; hasonlóképen vannak «magyar (szlavon)», «felső-ausztriai», «alsó-ausztriai», «salzburg-felső-ausztriai», «galicziai», «cseh», «morva», «sléziai» stb. ezredek; a nevek azonban mindig az illető *ország* vagy tartományra, de sohasem az ezred *nemzetiségére* bírnak vonatkozással.

Csak egyetlen egy ezred van, a 4-dik, mely bécsi fiúkkal egészíttetik ki, mely felállítása 1696. óta folyvást változatlanúl

a «Hoch- und Deutschmeister» nevet viseli. Az 1-sö gyalogezred (sléziai) 1745. óta esetenként a legfelsőbb hadúr nevét viseli; a többi ezredek közül 37 ez idő szerint a legfelsőbb uralkodóház, vagy külföldi uralkodóházak élő tagjainak nevét viseli; 18 ezrednek örök időkre történeti neve van, 39 a hadsereghez tartozó élő tábornok nevét viseli, 6-nak pedig ez idő szerint tulajdonosa nincs, tehát névtelen («vacat»). Történelmi örök nevű gyalogezred 1888-ig csak 4 volt, t. i. a 2-dik «I. Sándor czár», a 3-dik «Károly főherczeg», a 49-dik «Hess», és a 79-dik «Buzimi Jellacic» nevű. A Mária Terézia császárné és királynő bécsi emlékszobrának 1888-ban történt ünnepélyes leleplezése alkalmából azonban még 14 ezred kapott örök időkre szóló történelmi nevet; ezek között a budapesti 32-dik ezred «Mária Terézia», a 33-dik «II. Lipót», míg a többi részint Mária Terézia, részint Savoyai Jenő, részint a Napoleoni háborúk korára emlékeztető, legjelesebb és leghíresebb hadvezérek nevéről neveztetett el.

A 42. gyalogezred a wagrami csatában (1809. jul. 5.) tanusitott kiváló vitéz magatartásáért azon kitüntető szabadalmat nyerte, hogy minden alkalommal a «granátos induló»-t, mely a hadseregben azóta felhagyatott és még csak ez *egyetlen* ezredben használatos, dobolhassa. Az 50. gyalogezred zászlóján arany érem van ily körirattal: «Az esküdt hűségben tanusított állhatatos kitartásért 1848.» Ezek a mi gyalogságunk összes «ezred-privilegiumai».

A fennálló 102 gyalogezred mindegyike hadi állományon igen tekintélyes testet képvisel, mely 104 tiszt és 4810 főnyi legénységből áll; a 150 ló, mely hozzá tartozik, többnyire az ezredjárművek befogására szolgál. E létszámból 92 tiszt és 4500 legény «harczoló», azaz a tulajdonképeni harcz vivására van rendelve. A gyalogezred, ha egy vonalban fejlődött, $1^1/_2$ kmeter hosszú arczvonallal bír; ha «kettősrendek»-ben, tehát négyesével alakúlt, akkor elmenetele egy pont előtt egy negyed óráig tart; 4 tábori zászlóalja, ha kettő közülök a 2-ik harczvonalban áll, a harczban 800 lépés kiterjedést foglal el.

Békében a gyalogezred létszáma csak a hadilétszám egy harmadát teszi ki, úgy hogy a mozgósítás pillanatában sorait 32 tiszt-

tel, 2393 főnyi legénységgel és 148 lóval szaporítja. Tagozás nélkül e tömegek gyámoltalanok volnának, akár egy népcsődület. Csak a tagozás, a személyzetnek a zászlóalj- és századkeretekbe való besorolása, a parancsnokságok és hatáskörök fokozatos alá- és fölérendeltsége, az alárendeltek nyugodt és értelmes engedelmessége, szóval a *szervezés*, teszi a rendezetlen tömeget, rendes, fogékony, mozgékony és jól alkalmazható csapattá. A keret készentartásán, ezen alapszik a mai néphadsereg rendszere. A mai gyalogezred egyúttal a «keretsereg» jellemző képviselőjének tekinthető, és tagozása az általános védkötelezettséget értékesíti.

Tudvalevő dolog, hogy minden őszszel a legénységnek egy-egy évfolyama, mely már 3 évi kiképezésben részesült, szabadságoltatik, illetőleg a *tartalékba* áthelyeztetik; 7 ilyen tartalékos évfolyam, a zászlók alatt tettlegesen szolgáló 3 sorhadi évfolyammal együtt adja az ezred hadi létszámát és pedig mindenek előtt a 4 *tábori* zászlóalj kiegészítéséhez. E 4 tábori zászlóaljon kívül van még minden gyalogezrednek egy-egy *kiegészítő* zászlóalja; ehhez vonúlnak be a mozgósítás évében felavatott, de még ki nem képezett ujonczok és a némileg kiképezett póttartalékosok azon része, mely a 4 tábori zászlóalj hadi létszámú kiegészítése után fölösleg gyanánt még fenmarad; a kiegészítő zászlóalj közvetíti a harczba vonúlt ezred fogyatékának pótlását az időközben behatóbban iskolázott vagy kiképezett legénységgel. Mindazok számára, kik csak háború esetén vonúlnak be csapatjukhoz, az ezred kiegészítő állomásán a teljes fölszerelés — kezdve a puskától az utolsó kulacsdugóig, vagy akár a sapkarózsától egész az utolsó bakancsszegig — a «*pótraktár*»-ban készen áll; és ha az emberek, miután a mozgósító parancs kihirdettetett, 3 nap alatt beérkeznek, az ezred a 4-dik napon — legalább létszám és fölszerelés tekintetében — hadra kész. A legbecsesebb fölszerelés azonban, melyre a gyülekező és megalakuló ezrednek a mozgósításkor szüksége van, az nincs a pótraktárban; az az emberek harczképessége, a katonai nevelés, az ügyesség, a harczias szellem, ezeket a katonai erényeket a tisztek a kiképezés fárasztó békemunkája alatt a tartalékosokban magukban halmozták fel, és ha ezeket megőrizték

és hazulról még polgári erényekkel és hazaszeretettel gyarapítva visszahozzák, akkor a harcz veszélyei ellen jobb óvszerrel bírnak, mint a «passaui» áldás, vagy akár a 30 éves háború korából való babonás katona csodatevő amuletje. Ha igaz is, hogy e csodaszer folytán a golyó nem fogja a testet, a katona ujabbkori erkölcsi ereklyéje megóvja lelkét a háború csüggesztő hatásaitól.

A mi a gyalogság kiképezésénél szokásos eljárást illeti, bizonyos, hogy «bakáéknál» nem épen selyem keztyűben dolgozik az előljáró, mikor a «regrutákat» oktatja; nem is panaszkodhatni a komoly szigor hiánya fölött; mindamellett nem mondhatja senki, hogy a mi gyalogságunknál visszataszító, kíméletlen hang és modor uralkodik. Hiszen lehet, és különösen a katonának már természetében van, hogy az «őrmester úr» annak rendje és módja szerint egy-egy kacskaringós káromkodással könnyít a szolgálati buzgalommal túlfeszített lelkén; de nagy vívmány, hogy oda jutottunk, hogy a tettleg bántalmazott katona minden bizonynyal meg is kapja az ő igazságát. Talán ép ez az oka, hogy ily bántalmazások igen ritkán fordúlnak elő és a vétkes előljárónak állását veszélyeztetnék. De az is bizonyos, hogy az a lármás, sértő és csakis bosszantásra számító modor, melyet még néhány múlt századbeli «firer úr Flinta» hagyományképen megtartott, és kiknél a határozottság összetévesztetik a gorombasággal, kik az erélyt a kiabálásban, nem pedig a beszéd értelmében keresik, — a laktanyákban kihalt és immár csak a vígjátékban és az élczlapok «káplár úr Csutak» alakjában él; általában nálunk a feddés, a parancsadás és általában a legénységre való behatás minden módozata, sokkal inkább mint minden más hadseregben, a tiszt által szabályoztatik. Az altisztnek nehéz és fontos szolgálata van; de mivel a tiszt törődik a legénység minden ügyebajával, általában az altisztnek befolyása csekély.

«Jön a banda!» — «Csinnadratta-bum-bum!» — Hát mért ne szóljunk mi is az ezredzenéről, mikor benne ezren meg ezren annyiszor gyönyörködnek, és mikor annyi ártatlan lélek naivságában talán az egész hadsereg legfontosabb intézményének tartja. Mit törődik a suszterinas ama büszke öntudattal, hogy

ő egy nagyhatalomnak állampolgára? — Csak szépen szóljon a banda! — és ha ő csoszogó papucsában az ezreddobos előtt ugrándozva, a recsegő banda taktusára lóbálhatja a megfejelt csizmapárt, — nem cserél a spanyol hidalgoval. Hát a többi lakosság? — Nézd hogy nyílnak ki csörögve az ablakok, mikor a «regemet» korán reggel harsogó zeneszó mellett az utczán végigvonúl! Hány pongyola nő, mennyi örvendve csiripelő gyerek; csak mind a banda szavára bújtak elő a paplan alól, de azért egyik se haragszik a bandára, hogy reggeli álmukat megzavarta; mind mosolyog a ruganyos lépésű bakára, — egyik másik szemével tán keres is valakit a haladó oszlopban? — — Elmentek, — — de kár! —

És ha elhallgat a zenekar, a katona is azt mondja: de kár! — A zene költészetet önt a szolgálat prózájába; hosszú, meleg, fárasztó menet után felvidítja a csapatot, kellemes változást hoz a helyőrségi élet egyformaságába, új életet önt a társalgásba és közelebbi barátságos érintkezésbe hozza a csapatot a polgári lakossággal; emeli és ünnepélyessé teszi a katonai látványosságot, a sírhoz kiséri az elhalt harczost; de nem kis gondot és nehézséget is okoz az ezredparancsnoknak különösen oly csapatoknál, melyek kevésbbé zenemívelő vidékről valók. A katonazenészek legtermékenyebb hazája Csehország; Morvaország és Ausztria is

Gyalogos a „Hoch- und Deutschmeister“ 4-ik gyalogezredből.

M. N. M.
Könyvtára

elég fúvó muzsikust nevel, úgy hogy csaknem minden őszszel megindúlnak az alkudozó tárgyalások egyrészről a zenészekben szűkölködő magyar és lengyel ezredek között, másrészről a művészekkel bővebben megáldott nyugoti ezredek között, minek következtében a cseh ezredek nem egy «fagotistát» adnak kölcsön a társezredeknek. Sőt a cseh kerületekben a közvetítő ügynökök csak úgy fogdossák a növendékeket (az «eléve»-eket), a karmesterek pedig körutakon próbálgatják a sólistákat; de mindamellett igen jól játszanak ezek a katonailag iskolázott zenekarok. A polgári zeneművésznek fogalma sincs arról, hogy mily nehéz, fárasztó és bámulatra méltó munkát végez egy katonai karmester, kinek «bandája» minden évben szeptemberben szerte-széjjel rebben, de novemberben már megint más tagokból együtt van, hangversenyeket ad és ezekkel dicséreteket is arat.

Egyébiránt a zenekarok fentartásával van egy hátrány is kapcsolatban, t. i. az, hogy némely ezredekben — különösen a csehországiaknál — túlsok *tartalékos zenész* kerül össze. A harczászat mai elvei mellett azonban a legjobb csinellakezelőnek vagy a legművészibb flótásnak a harczvonalban nem sok hasznát veszik. Mivel azonban a zenészek mégis katonailag képeztetnek és a lövésben gyakoroltatnak, a háborúban még sem egészen hasznavehetlenek, békében pedig könnyen nélkülözhetők, úgy hogy a hátrány más irányban ellensúlyoztatik. Az állam az ezredzenék fentartására a legénység illetékeit szolgáltatja és a hangszerek fentartására némi pótlékot nyújt. Az ezredzene fentartási költségeinek legnagyobb részét azonban a tisztek tulajdon illetékeikből viselik; de mivel szívesen teszik, a megterhelés nem nagyon nyomasztó.

A vadász fölszerelése 1856-ban.
(Cs. és k. hadi muzeum.)

A VADÁSZCSAPAT.

A vadászcsapatot az I. Ferencz József nevű «*Tiroli vadászezred*» 10 tábori zászlóaljjal (háborúban még 2 kiegészítő zászlóaljjal) és 32 «*tábori vadászzászlóalj*» 1—1 kiegészítő századdal alkotja; a hadrakelt sereggel tehát összesen 42 vadászzászlóalj vonúl a háborúba. Az egész vadászcsapat kivonuló létszáma háborúban 12.389 «Tiroli vadász» és a tábori vadászzászlóaljaktól 39.328, összesen tehát 51.717 ember. Ez idő szerint az összes zászlóaljak, a tiroliak ép úgy mint a táboriak, egyenként vagy kettesével a hadosztályok kötelékébe vannak beosztva.

A vadászcsapat a gyalogságtól immár csak egyenruhája által különbözik. Ugyanaz az alkalmazása és a rendeltetése, valamint ugyanaz a szabályzata és a fegyverzete is, és általában az ujonczai sem jobbak, mint a gyalogságéi; az egyetlen előnye, melylyel eddig a gyalogság fölött bírt, az, hogy a tölténykiméret, melyet évenként a czéllövés gyakorlására a czéltáblákra eltüzelhetett, több volt mint a gyalogságnál. A vadászok, nem csak hogy hadseregünkben nem szerepelnek «gárdacsapat» gyanánt, hanem a schematismusban a gyalogság *után*, tehát második helyen sorolnak; ez okból nem egy felületes itélet előtt anachronismusnak tünnek fel, mivel ma az egész gyalogságnak kell képesitve lenni arra, a mit azelőtt csak a vadászoktól vártak és követeltek. Azonban szervezeti kérdéseket ily fölületes itélettel eldönteni nem

szabad; a vadászcsapatnak, ha más előnye nem volna is, van psychologiai létjoga. Mindenekelőtt igen becses értéket képvisel e fegyvernemnek 42 parancsnoki állása; ezek t. i. oly önálló állások, melyek után a hadsereg legjelesebb századosai versenyezve törekednek és vágyódnak, és melyeket az illetők nagy örömmel foglalnak el, úgy hogy a hadügyi kormányzat ez állapotban a serkentésre és jutalmazásra fontos eszközzel rendelkezik. Azonkívül a mai vadászcsapat a hagyomány, a traditio alkotása. Kinek volna szive, ama zászlóaljakat, melyek hőstetteikkel hadtörténelmünk nem egy lapját ékesítik, feloszlatni, csak azért, mert ez idő szerint a homályos elmélet azt követeli, hogy a gyalogsággal egybeolvasztassanak? A vadász érzi, hogy ő vadász, és már ez is igen sokat ér. Ám hadd ápolják szivükben azon öntudatot, hogy ők többet érnek mint a gyalogság egyéb zöme! Az ily önérzet arra ösztönzi a csapatot, hogy a harczban is túltegyen a többi fegyvertársain. És a hadsereg eme törekvő derék csapatot, mely értékének öntudata mellett mégis meg tudta magát óvni a «gárdaszerű» gőgtől, kedveli és szereti.

A mi vadászaink lételüket a vonalharczászat rendszerének köszönik; íme a rossz fa is teremhet néha jó gyümölcsöt. A merev, négyszögletes seregtömegnek szüksége volt mozgékony fürge emberekre, kik az alkalmatlankodó szabadcsapatok incselkedéseit, valamint később a franczia háborúkban a «rendetlenül ugrándozó sansculottokat» a sereg zömétől távol tartsák. Így keletkezett 1798-ban a már előbb fennálló «Tiroli lövészek szabad csapatja» mellett még 15 «könnyű zászlóalj», melyekből Károly főherczeg a mai 1—9. számú «tábori zászlóaljakat» alakította. A 10. zászlóalj, mely 1848—49-ben halhatatlan dicsőséget szerzett magának, nemkülönben a 11. és 12-ik 1813-ban keletkezett; a 13—23. és 25-ik 1849-ben, a többi 1859-ben, a 24-ik — eredetileg más számmal — 1880-ban állíttatott fel. — A tiroli vadászezred 1816-ban állíttatott fel és pedig kezdetben 4 zászlóaljjal.

A tábori zászlóaljok közül 5 a magyar korona országaiból, 5 Csehországból, 3 Galicziából, 3 Morvaországból egészíttetik ki; Alsó-Ausztria, Salzburg és Stájerország 2—2, a többi tartomá-

nyok — Istria, Dalmatia és Bukovina kivételével — 1—1 tábori vadászzászlóaljat állítanak.

Szép kitüntető szabadalma van a 10. tábori vadászzászlóaljnak; 1849. óta a zászlóaljnak ezüst jelkürtje van, melybe a következő felirat van vésve: «Dem tapferen 10. Feldjägerbataillon die italienische Armee unter dem Sieger Radetzky 1848 — Monte Berico! Kopal ruft!» («A vitéz 10. tábori vadászzászlóaljnak a győzelmes Radetzky alatt álló olasz hadsereg 1848 — Monte Berico! Kopal hí!») Ő Felsége legfelsőbb elhatározása folytán e díszkürt előtt ugyanazon tiszteletadások teljesítendők, mint egy zászló előtt.

A vadászcsapat minden tábori zászlóaljának háborúban 997 főnyi létszáma van; ezek közt 18 tiszt és 913 legény «harczoló». A vadászszázad hadi létszáma 240 ember, tehát 4 emberrel több mint a gyalogszázadé; békében a vadászszázad létszáma 95, míg a gyalogszázadé csak 86. — A vadászoknál a zászlóaljkürtösök lovasítva vannak.

Zászlóaljkürtös a vadászoknál.

A RUHÁZAT ÉS FÖLSZERELÉS.

Föltehető, hogy a nyájas olvasó közvetlen látásból eléggé ismeri, hogy milyen a magyar nadrágos baka, és milyen a pantallós; hogy milyen a tábori vadász és milyen a tiroli vadász. Ez okból ez egyes alakok részletes leirását e helyt mellőzhetőnek véljük.

Ha a gyalogezredek díszkivonulásban állanak, takaros, csinos látványt nyujtanak, különösen azok, melyek feltünő világos színü hajtókát viselnek, úgy hogy ez által a sötét kabát, és a szijazat által alkotott sötét kép, kissé friss életet nyer. Kevésbbé tetszetősnek találják némelyek a díszben öltözött egyes katonát; a kabát kissé rövid és szük, a csákó mintha egy kissé nehézkes volna, másoknak meg a világoskék nadrág nem tetszik. Az idegen hadseregbeli tisztek viszont igen dicsérik a nyakravaló fehér szegélyét, mert az szemre igen takaros és tiszta. Így vélekedik az idegen. Itthon a csapatok külső viseletéhez annyira hozzá szoktunk, hogy eszünkbe se jut a kritizálás; a ki hazánk katonáit szereti, az mostani viseletükkel együtt is szereti.

A vadászcsapatainkat illetőleg csaknem mindenfelől az a megegyező nézet nyilvánúl, hogy Bersaglieri-kalapjuk a merész lengésü tollcsokorral szép, nemkülönben a ruházatuk színei nagyon sikerülten vannak összeillesztve.

Gyalogezredeink hajtókáinak színei, nálunk ép úgy mint a külföldön, katonáknak ép úgy mint «civil»-eknek sok fejtörést okoztak. De tévednek azok, a kik azt hiszik, hogy a csapattestek eme megkülönböztető jeleinek megállapításánál csupán æsthetikai szempontok lehetnek döntők; e megkülönböztető színváltozásnak nem csekély katonai fontossága is van. Az oroszok úgy oldották meg e kérdést, hogy az egy hadosztály kötelékébe tartozó négy-négy gyalogezredet különböztetik meg egymástól; a poroszok annyira vitték, hogy minden muskétáson már külsőleg meg lehet ismerni,

hogy mely hadtesthez, ezredhez, zászlóaljhoz és századhoz tartozik, a mi kétségkívül a legmagasabb követelményeknek is megfelel. Az osztrák-magyar gyalogság színvegyületében is van rendszer, de kevésbbé a harczászati kötelék, mint inkább a kiegészítő területekre alapítva. Így például a sötétvörös hajtókát két osztrák — 1. és 18. — és két magyar ezred — 52. és 53. — viseli, míg a két egyszínű ezredpár a monarchia ugyanazon államterületén ismét a gombok színe — sárga vagy fehér — által van megkülönböztetve. E szerint addig míg csak 62 gyalogezred volt, a megkülönböztetésre elég volt 16-féle külön szín; midőn azonban 1860-ban 18 új ezredet állítottak fel, az ezredszínek is felszaporodtak 20-ra, és az utolsó új szervezés folytán 28-ra. Bizony jó emlékezetre és színkülönbözetek iránt jól kifejlett érzékre van szükség, hogy az ember például a «halványpiros», «rózsaszín» és a még ezen kívül létező nyolczféle «piros» és «vörös» színeket emlékezetében tartsa és megkülönböztetni tudja; hozzá járúl még az, hogy hadjárat idején nem egy kényesebb szín elhalványúl vagy a menetek porfellegei és a táborok nedvessége folytán könnyen elveszti eredeti megkülönböztető árnyalatát. Végül az is bizonyos, hogy az egyenlő színű hajtókát viselő ezredek a legénységről — ha ez tábori öltözéket visel, tehát kabát és köpeny nélkül, csupán zubbonyban jelenik meg — csak nem ismerhető fel, mert a zubbonynak nincs fémgombja; ilyenkor a különbség a tisztek rendfokozati jelvényeiről — paszomány és csillagok színe, — továbbá a tisztek sapkagombjairól volna felismerhető.

Ha talán egyik vagy másik szíves olvasó mégis a mi gyalogságunk hajtókaszíneinek tanulmányozásába akarna mélyedni, íme egy kis táblázat következik, melynek könnyebb megérthetésére csak annyit említünk fel, hogy a számjegyek általában az ezredszámokat, és pedig a vastagabb nyomatú számjegyek a magyar ezredeket jelentik, és hogy az egy vízszintes sorban álló ezredek a szélső rovatban feltüntetett színeket viselik.

Vadász az Alsó-Austriai 21. tábori vadász-zászlóaljból.

M. N. M.
Múzeum
Országos Széchényi Könyvtára

Sötétvörös	1	18	52	53	Tengerzöld	21	25	70	87
Császársárga	2	22	27	31	Meggyszín	23	43	73	77
Égszín-kék	3	4	19	32	Világoskék	29	40	72	75
Rózsaszín	5	6	13	97	Csukaszín-szürke	30	49	69	76
Sötétbarna	7	12	83	93	Halványpiros	36	57	65	66
Rétszín	8	28	61	62	Skarlátvörös	37	39	45	80
Almazöld	9	54	79	85	Narancs-sárga	42	59	63	64
Papagájzöld	10	46	50	91	Aczélzöld	47	48	56	60
Hamuszín	11	24	33	51	Carmoisinpiros	81	82	84	96
Fekete	14	26	38	58	Amaranthpiros	86	90	95	—
Buzérvörös	15	34	44	74	Bordeauxpiros	88	89	—	—
Kén-sárga	16	41	99	101	Fehér	92	94	—	—
Vörösbarna	17	55	68	78	Világosdrap	98	100	—	—
Rákvörös	20	35	67	71	Tengerfü-zöld	102	—	—	—

Az üres rovatokból az is kivehető, hogy a monarchia melyik államterülete állít ki több gyalogezredet és hánynyal.

Első pillanatra azt lehetne hinni, hogy ez a színvegyület hátrányos lehet és nem hogy a megkülönböztető felismerést könnyítené, hanem inkább az összetévesztést mozdítja elő; gyakorlatilag azonban az összetévesztés veszélye nem nagy. Hadjáratban, midőn a csapatok nagyobb oszlopokba vannak beosztva és ezeknél meg is maradnak, rendszerint nem sok különböző ezreddel találkozik az ember. Minden hadtest, vagy rendkívüli viszonyok között két hadtest egy-egy hadtestvonalra, egy-egy menetvonalra van utalva és ahhoz kötve; ha tehát menetközben különböző csapattestekből eredő maradozók egy osztagban összekeveredne, itt mégis csak mindig azon egy hadtestbe tartozó 8 ezred, vagy legfölebb két hadtestbe való 16 gyalogezredbeli katonák kerülhetnek össze. Az egyes oszlopokhoz tartozó ezredek többnyire a harczban is egy többé-kevésbbé zárt csoportot képeznek; a mi pedig az elkülönített seregtesteket illeti, akárhányszor előfordúl, hogy az ezekhez tartozó ezredek az egész hadjárat alatt nem is látják egymást. Ennélfogva az egyenlőszínű vagy hasonlószínű hajtókás ezredek összetévesztéséből eredő káros következményektől nincs mit tartani.

Mióta a hadsereg életében, gondolataiban és képzeleteiben a

«parádé» háttérbe szorúlt, hogy inkább a harczszerű munkálkodásnak méltó helyet adjon, különös fontosságot nyert a «tábori fölszerelés», vagyis azon ruházat és szerelék egybefoglalva, mely a háború számára van előírva és készen tartva. A mi a ruházatot illeti, azt itt is általában ismeretesnek lehet föltenni; legfölebb még az volna fölemlítendő, hogy a katona háromféle felsőruhát visz magával a háborúba, t. i. a zubbonyt az igen czélszerű oldalzsebekkel, a mellényt, mely vagy a zubbony alatt, vagy zubbony nélkül e helyett is viselhető, és a köpenyt, mely tulajdonképen nem is köpeny, hanem inkább egy hosszú felsőkabát, mely azonban igen kényelmes és czélszerű viseletnek bizonyúlt. Mióta ez az öltözék rendszeresítve lőn, a csapatok azt Bosniában és Herczegovinában igen kedvezőtlen éghajlati viszonyok alatt kipróbálták, és a gyalogságunk öltözéke jónak bizonyult. Csak azóta a kemény téli hideg ellen még pamutnemű alsó ruhát is rendszeresítettek.

Gyalogos menetöltözékben tábori szerelékkel együtt. (1888. évi szabályzat szerint.)

A fölszerelés tekintetében épen most nevezetes újítás van folyamatban. Az új fölszerelés, mely egy nagy hátbőröndből, egy vízhatlan kenyértarisznyából, egy borjúbőr tölténytarisznyából, melybe 60 darab 8 mmteres puskalövedék fér, és két 20—20 töl-

tény számára való tölténytáskából áll, szorosan fekszik a testhez, a nélkül hogy nyomná, a mozdulatot nem akadályozza, és mint kiki saját tapasztalatával igazolhatja, könnyen és kényelmesen hordozható. Az ezrednek háborúban sok mindenféle előkészületre

Gyalogos menetöltözékben tábori szerelékkel együtt.
(1888. évi szabályzat szerint.)

van szüksége, melyről csak hosszú és ismételt tapasztalatok alapján lehetett gondoskodni. Mindazt a mi erre nézve már békében elő van készítve, e kifejezés alatt «*fölszerelés*» akarjuk egybefoglalni és röviden leírni.

Mindenekelőtt az embernek ennie kell; az ételeket pedig meg kell főzni. Ha vágómarha rendelkezésre áll, azt le kell vágni; kenyeret, lisztet s a mi még egyébként az élelmezésre szükséges, a katonának vagy magával kell vinnie vagy utána kell szállítani. A katona az ő ebédjét két emberre szolgáló főzőedényben készíti el, melyet a második sorbeli ember maga számára és előtte álló tagtársa számára visz.

A marhavágásra külön mészárszék van szervezve, melynek előljárója egy őrmester és melyhez minden tábori zászlóalj egy embert ad segédül és hajcsárul. A vadászzászlóaljnál e czélra egy alvadász (tizedes) alkalmaztatik, és egy vadász vagy járőrvezető az ő segédje.

Minden ember a kenyeret, lisztet vagy főzeléket, szóval kétnapi «hadtápadagot» — a hús kivételével — kenyértarisznyájában és hátbőröndjében magával viszi; azonkívül van nála némi kétszersült, egy doboz conserv és só, — ez a «tartalékkészlet». Eme tartalékkészlethez csak a legvégső szükség esetén szabad nyúlni és azt csak a csapatparancsnok külön rendeletére szabad elfogyasztani. A hús, melyet ma estére meg kellend főzni, a mészáros által legkésőbb ma reggel az indulás előtt, vagy hűvös időjárás mellett már tegnap este levágatott, aztán nedves ruhákba takargatva a zászlóalj «hússzállító kocsiján» az oszlopnak utána szállíttatott. Ezek a hússzállító kocsik az ország lakossága által szolgáltatnak, illetőleg attól vétetnek és pedig minden zászlóalj után egy-egy; és minden ily hússzállító kocsin egy-egy fél ökör, néha kevesebb is, szállíttatik, a szerint a mint az ökör nagyobb vagy kisebb volt, a zászlóalj élelmező létszáma pedig teljes vagy nem. Ha az ökröt közvetlenül az étkezés előtt vágnák le, akkor főtt húsának íze körülbelül olyan volna mint a halzsírban főtt kautschuké, melyről azt mondják, hogy sokaknak nem ízlik.

További két napra való élelmi szerek tovaszállítására, minden ezrednek 12 kétfogatú «eleségkocsi» (minden zászlóalj után 3—3) áll rendelkezésére, melyek egyesítve az ezred «eleségoszlopát» (Proviant-Colonne) alkotják; ezenkívül minden ezrednek még 10 «födeles kocsija» van, melyeken a tisztek apró ládái, a tisz-

tek «tábori konyhája», némi ruhakészlet, az irományok, stb. száz meg százféle elviendő dolgok szállíttatnak. Minden ily kocsinál egy-egy «hajtókatona» kocsiskodik, mely kocsisok már béke idején a lovasság tartalékából a gyalogsághoz áthelyeztetnek. Ezredenként egy «törzsvezető» tartja rendben mind e járműveket, hajtókatonákat és igáslovakat; a parancsnokságot pedig ez egész társaság fölött az ezred «élelmezőtisztje» viszi. Nem is irigyli érte senki.

Ez az egész konyha és éléskamra, melyet egy 73 tisztből és 3868 legényből álló ezred-család magával hord és maga után szállít; innen kerülnek elő amaz időhöz nem kötött «ebédek», melyeknek ha az éhség nem adja fűszerét, bizony a szakácstól nem igen várhatni.

Valahányszor a zászlóalj táborba száll, minden ember epedő pillantásokat vet vissza azon útra, melyet ő már áthaladott, de melyen az oszlop vége még mindig végtelen kígyó gyanánt kanyarog az útvonal görbületein. Vajjon mit keres annyi sovár szem azon az úton, melynek örülnie kellene, hogy egyszer háta mögött van? — Oh, csak jönne már a *markotányos!* — Hát ő az, ki után «annyi szív hiába dobog»? — Igen, ő az, mert hát az ember mindig az után kívánkozik legélénkebben, a mi — nincs! Már forr a hús az edényben; a tegnap átvett kenyér nem savanyú, sem penészes; egy pipa dohány még előkerül a kenyértarisznya fenekéről; talán még egy korty is akad a kulacsban; oh az elkényeztetett polgár nem ismeri e gourmand élvezeteket! — De mindhiába, — mégis csak a markotányos az, ki után a szívek vágyódnak. A culturában annyira haladtunk, hogy minden ember, még a szegényebb is nagyon rabja az érzéki ingereknek; az egykori élvezeti czikkek ma egyszerű élelmi czikkek lettek. Ha egyszer be van bizonyítva, hogy az ember érzékiségének rabságában gyilkosságot képes elkövetni egy üveg borért, mért csodálkozzunk a mi bakáinkon, ha a markotányos után vágyakodnak, kiknél «csemegét» is kaphatnak. A markotányos is az ezred «fölszereléséhez» tartozik. Ily minőségben minden zászlóalj számára egy-egy becsületes jómódú tartalékos altiszt fogadtatik;

ezek egy-egy kocsival, rendesen jó lóval és egy segéddel szintén kivonúlnak a háborúba, bámulatos ügyességgel keresztül furakodnak a meg-megakadó csapat- és vonatoszlopokon; ha a hadmívelet területén már nem lehet kapni semmit, mindinkább nagyobb-nagyobb körben kerülik meg a kiélt vidéket, kiszimatolják és összevásárolják a kapható élelmi czikkeket, és sokszor hosszú veszedelmes tévelygés után megrakodva szivarral, borral, sörrel, pálinkával, zsemlyével, sajttal és kolbászszal valóságos diadalmas bevonulást tartanak az ő zászlóaljuk táborában. Mily örömrivalgással fogják körül az éhes, szomjas, vagy torkos katonák? Hogy kapkodják széjjel a ritka csemegét alku nélkül! És ha majdan a markotányos hasznot húzva a vásárból nyereséggel tér haza, az isten áldja meg, — bizony jól megérdemelte.

A hússzállító kocsik és a markotányosok az «ütközetvonat»-hoz tartoznak; ez t. i. a vonatnak azon része, mely az ütközetbe vonuló oszlopnál legtovábbra meghagyatik. A markotányos úgy tekinthető, mint a hivatalos élelmező intézkedések legczélszerűbb kiegészítése; és szerencsés eszmének mondható, ha a hadügyi kormányzat az emberek vagyonszerző hajlamát is a hadviselés szolgálatába fogadta, mert a háborúban a polgárok összes physikai és lelki erőire szükségünk van.

A bosniai occupatio alatt a legénység megkedvelte a theát; azóta a thea is a «hadtáp» alkatrészét képezi és az új fölszereléshez csakugyan századonként nehány bádog «vizes edény» is tartozik, melyeket rendeltetésük szerint leginkább a thea főzésére kellene használni.

Valamint az egészséges katonáról, úgy a betegekről és sebesültekről is gondoskodva van és pedig nem csak azon *egészségügyi intézetek* által, melyek az ezredeken kívül állanak és a hadosztály- vagy hadtestparancsnokság által vezettetnek, hanem minden ezrednek megvan a maga rendezkedése is, mely immár több háborúban igen czélszerűnek bizonyúlt. Mindenekelőtt minden mozgósított gyalogezreddel hét katonaorvos vonúl ki; ezek közül tehát 3 zászlóalj számára 2—2, a 4-ik zászlóalj számára csak egy jut, kik különben az ezreden belül egymást kölcsönösen

kisegítik; minden zászlóalj után két «gyógyszolga» van beosztva. kik az orvosok számára, alkalmas tarisznyákban és táskában kötözőszereket és egyéb orvosságot visznek. Azonfelül minden ezrednek megvan a maga «*sebesültvivő osztaga*», melyhez minden század az egészségügyi szolgálatban iskolázott 3 közlegényt, minden zászlóalj egy-egy tizedest ad, úgy hogy az egész osztag egy ezredbeli őrmester vezetése alatt 48, vagy zászlóaljanként egy tizedes alatt 12 sebesültvivő katonából áll. A sebesültvivő osztag tábori hordágyakkal, bádog lábsínekkel el van látva; feladata, hogy a sebesülteket fölkeresse, bekötözze, üdítse és a harcztérről az egészségügyi intézetbe vigye. Kötözőszert magánál a sebesültnél is találni, mert minden ember egy-egy csomagot visz magával.

Hegyi háborúban ez az osztag zászlóaljanként 13 emberrel megszaporíttatik; a vadászzászlóalj sebesültvivő osztaga 1 altiszt és 12 emberből, hegyi háborúban 24 emberből áll. Könnyen belátható azon intézkedés lélektani jelentősége, hogy a sebesülteknek az első segítség közelebbi bajtársaiktól, sőt többnyire földijeiktől nyujtatik.

Eddigelé csak a katona személyes szükségleteinek kielégítésére szolgáló fölszerelésről szólottunk; ez csak a természetes élet fentartására, mint minden harcz első föltételére vonatkozott. Ideje hogy megismerjük a fölszerelés azon részét is, mely a harcz végbevitelére, könnyítésére stb. elősegítésére van rendelve.

Midőn Osman pasa Plevnában úgyszólván máról holnapra várat ásott magának és abban hónapokon át tetemes túlerővel szemben sikeresen védekezett, csodálatba ejtette a világot és ez egyetlen példával minden tudós theoriánál világosabban bebizonyította a tereperődítések kiváló értékét. Nagy megnyugvásunkra szolgálhat, hogy a mit Osman pasa tett, azt — a mi gyalogságunk is megteheti. Az első sorbeli minden ember egy-egy kis ásót «Linnemann féle ásót» visz; *Linnemann* dán kapitány ez egyszerű, de eszes feltalálásával nevének nagy hírt szerzett; kicsiny a szerszám, de jól kezelhető és valóságos csodákat lehet vele mívelni. Vele ássák a «lövészárkokat»; vele ássák a tábori főzőhelyeket, szelelő

csatornákat és végzik a főzéshez kellő apróbb segédmunkálatokat; vele tisztítják meg a védelmi állások előterét az akadályozó bokrok stb. növényzettől; és — a mi szintén nem megvetendő — az ő szelid hajlású fémlapján a tábortüzek pattogó lángjai fölött, pompás rostélyost, rántottát stb. inycsiklandozó ételeket lehet sütni.

Nagyobb műszaki munkálatok végzésére azonfelül minden ezrednek megvan a maga «*utászosztaga*»; ez minden zászlóalj után két altisztből és minden század után 4 kiképezett és kellőleg gyakorlott gyalogutászból alakíttatik. Ez a 64 «gyalogutász» egy tiszt parancsnoksága alatt, fölszerelve fa- és földmunkákhoz való szerszámokkal t. i. fürészekkel, fúrókkal, szekerczékkel, ásóval, csákánynyal, száz meg százféle alkalmazást nyerhetnek. Ezek temetik be a mészárszék hulladékait, hogy a táborban ragályok ne keletkezzenek; ők készítik a természetes szükség ama berendezéseit, melyek egy házban sem hiányozhatnak és annál szükségesebbek ott, hol ezer meg ezer ember szűk térre szorítva él egymás mellett; az utászosztag feladatai közé tartozik az utak javítása, sánczok és lövegfödözetek építése, árkokon és patakokon átvezető hidak megerősítése vagy kijavítása, a táborbeli sátrak és kunyhók fölépítése és berendezése, a halottak eltemetése stb. stb.; szóval az utászosztag igen hasznos műszaki segéderőt képvisel, melynek egyik fele mindig az ezrednél meghagyandó, másik fele azonban több ezredből egybevonva nagyobb osztagokban műszaki csapat gyanánt is alkalmazható és — különösen Bosniában és Herczegovinában — gyakran kitünő sikerrel alkalmaztatott is. Van még ez «utászosztagokon» kívül más «*utászcsapat*» is, melyről azonban a műszaki csapatoknál leend szó.

Háborúban ruháját minden katona maga foltozza; külön szabóműhelyt tehát háborúban tartani sem nem szükséges, sem nem szabad. De máskép áll a dolog a bakancscsal, a győzelemnek eme fontos eszközeivel; ezeket a baka maga nem foltozhatja, azért ezekről szervezetszerűen kellett gondoskodni. Minden századnak két czipész-katonája van; menetközben rendesen a vonatőrséggel kocsin mehetnek. Mikor aztán az ezred a napi fáradalmaktól

kipihen és jövő győzedelmekről álmodik, akkor ezek a derék mesteremberek a tábortűz mellett görnyednek, szurkos ujjaik között dratvát sodornak, talpalnak, foltoznak, hogy kalapácsaik döngetése mélán hangzik a csöndes éjen át. És mégis — ők is a nagy munkán dolgoznak, habár a dicsőségből nekik alig jut valami.

Most még meg kellene említeni a *zászlót;* de ezt a szent tárgyat nem akarjuk a katlanok- és csizmadiaszerszámokkal egybekeverni, hanem számára egy külön fejezetet tartunk fenn; hasonló eljárást kivánnak fontosságuknál fogva a hadi pénztárak és a harcznak tulajdonképeni eszközei, a *fegyverek* is. Ugyane fejezet keretébe valók a «század-lőszerkocsik» is; az ujabb szervezés szerint minden század után egy-egy, tehát zászlóaljanként 4, és egy 4 zászlóaljas ezredhez 16 ilyen lőszerkocsi tartozik.

Ha így az egész ezred szervezetét figyelmesen áttekinthetjük, azt egy nagy és jeles alkotásnak lehet mondani, melynek intézményében évszázados tapasztalatok vannak gyakorlatilag megvalósítva. Az ókori rómaiak nevezetes hadvezérei — mint Marius és Cæsar —, Frundsberg, Wallenstein, Montecuccoli valamint az új és legújabb kor leghirnevesebb és legmélyebb elméjű katonái, mind hozzájárúltak, hogy az ezred azzá váljék, a mi alapvonásaiban és részleteiben most világosan szemeink elé tárúl: *egy harczosokból álló zártkörű nagy család, mely önmagában hordja működésének föltételeit és eszközeit.* Vajha sikerült volna, hogy az előadottak nyomán az ezredről az olvasó is ily benyomást nyert legyen.

A FEGYVER.

A legtöbb újabbkori háborúban a fegyver, melylyel a gyalogság harczba lépett, lényeges, sőt nem egynél *döntő* befolyással volt nem csak az ütközetek és csaták, hanem az egész hadjárat lefolyására is. Ez okból ujabban a gyalog csapatok fegyverzetére mindenütt kiváló figyelmet fordítottak; és azon kérdés megoldását,

hogy a kor követelményeinek teljesen megfelelő fegyvert találjanak, minden állam a kérdés horderejéhez mért buzgalommal tanúlmányozta. Az 1866-dik évi hadjárat után, melyben a hátúltöltő az előltöltő fegyverrel szemben meglepő rendkívüli előnyt mutatott, valamennyi europai hadseregek a jónak bizonyúlt hátúltöltő puskarendszer elfogadásához járúltak. Pedig az akkori szerkezet még nem volt elég tökéletes; mindenki új rendszerű zárókészülékek föltalálásán fáradozott; a hadügyi kormányzatok törekvése pedig oly fegyverre irányúlt, melynek zárókészüléke a lehető leggyorsabb kezelést, tehát a leggyorsabb tüzelést lehetségessé tegye, de a mellett elég egyszerű legyen, hogy a katona azt könnyen kezelhesse; közgazdasági szempontból az államoknak még azon követeléssel is elő kellett állani, hogy a fegyver aránylag olcsó is legyen. Az osztrák-magyar hadsereg számára a Werndl-féle gerendely-závárzat lőn elfogadva; hogy azonban a hadsereg még az új fegyverzet elkészülte előtt is használható fegyverrel legyen fölszerelve, az akkori Lorenz-féle puskák egy — Wänzl-féle — új zárókészülék által hamarjában hátúltöltő puskákká lettek átalakítva. Az új Werndl-rendszerű fegyver szerkesztése alkalmával az előbbi 14 mmteres kaliber (űrméret) 11 mmterre szállíttatott alá; azonfelül a régi fegyvernek ama rossz tulajdonsága, hogy érczalkatrészei a napfényben csillogtak, a nedvességben megrozsdásodtak, megfelelő befuttatás, azaz «barnítás» folytán megszűnt. A Werndl-féle fegyver rendszeresítésével azonfelül azon föltételeknek is eleget tettek, melyeket akkoriban egy modern gyalogsági lőfegyver hordképességétől, ballistikai tulajdonságaitól és hatóképességétől követeltek, úgy hogy az akkoriban a gyalogsági fegyverminták között minden tekintetben a legjobbak egyikének tartatott. A hátúltöltőnél annyiszor hangoztatott töltényhiány beállhatásának is az által vették elejét, hogy a hadi táskalőszert szaporították. Azonban már az 1870—71-ik évi német-franczia háború a hadseregeket a gyalogsági lőfegyver újabb tökéletesítésére vezette, mert a francziák a távtüzet már 2000 lépésre — azelőtt a gyalogság számára hallatlan távolság — használták; így az alig rendszeresített új fegyvernek újabb tökéletesítése vált szükségessé.

Az új fegyver és a hozzá tartozó lőszer gyártásával járó rengeteg költséget nem lehetett ily rövid idő után újra előteremteni és mégis utat-módot kellett találni, hogy hadseregünk fölfegyverzése a többi nagyhatalmi hadseregekkel szemben hátra ne maradjon. Igy jutottunk hosszas kisérletek és tanúlmányok után 1877-ben egy új fegyvermintához, mely a meglevő Werndl-féle puska átalakításából készült. Ez által a czélzott lövés 2100 lépésre terjedt, a puska hordképessége pedig csaknem 4000 lépés távolságig emelkedett. Ez eredmény a tölténynek, és ehhez képest a puskabeli töltényűrnek meghosszabbítása által vált elérhetővé; de ez átalakítás terjedelmes szervezeti változásokat is vont maga után. Mindenek előtt a tölténynek eddigi 32·4 gramm súlya 42·2 grammra emelkedett; ez által az egyes embernek hadi táskalőszerét, mely átlag 3 kg.-ra van megszabva, 90-ről 70-re kellett leszállítani. Ez megint szükségessé tette, hogy a zászlóalj-lőszerkocsira való lőszert szaporítsák; egy-egy ily kocsi azonban a régi könnyebb töltényekből a megszabott számnak háromnegyed részére volt szerkesztve, úgy hogy most a nagyobb súlyú töltényekből legalább a régi mennyiségnek tovaszállítására minden zászlóaljhoz egy helyett két kocsit, tehát összesen majdnem 600 lőszerkocsival többet kellett beszerezni. Most már kiki képzelje hozzá, hogy ennek folytán több ló, több hajtó legénység, több élelmiszer kellett, mennyivel kellett szaporítani a hadosztály-lőszertelep és a hadsereg-lőszertelep járműveit és lőszerkészletét, hogy a lőszerpótlást a csapatoknak akadálytalanúl utána szállíthassák stb. és újabb képet látunk, hogy egy látszólag csekély változás mily nagy felforgatást idéz elő a hadsereg szervezetében. És mégis, alig hogy e változások a hadsereg szervezetében végrehajtattak, már betöltötték hírükkel a világot az ismétlő fegyverek, melyek Plevna alatt meglepő sikerrel használtattak; és újra fölmerült a kérdés, vajjon nem volna-e idején a már előbb itt-ott emlegetett tárfegyverek egyikét a hadsereg fegyverévé tenni. Ekkor jutott köztudomásra a töltények amaz óriási mennyisége, melyet a törökök Plevnánál ellövöldöztek, a nélkül hogy valaha töltényhiányt szenvedtek volna. Mivel azonban a törökök többnyire jól

előkészített harczállásokból küzdöttek, melyeknél rengeteg készleteket lehetett felhalmozni, előtérbe lépett azon kérdés, miképen kellene az ismétlő fegyverhez kellő roppant töltényhalmaz szállítását a mozgó tábori seregnél biztosítani, hogy a csapat azon veszélynek kitéve ne legyen, hogy «magát ellövöldözze». Most hangzott fel a jelszó: könnyebbé tenni a töltényt, kisebbíteni a kalibert; és hivatalos és magán úton egymást érték a kisérletek egy kis kaliberű fegyver szerkesztésére. Mégis csaknem egy egész évtized telt el, mig a fáradozások hasznavehető eredményhez vezettek, és míg a hadseregek általában az ismétlő puskát rendes hadi fegyverül elfogadták. A kik a kérdéssel mélyebben nem foglalkoztak, azok a dolgot nagyon egyszerűnek és világosnak találták; körülbelül így okoskodtak: a megoldás kulcsa a kaliber kisebbítésében rejlik; ha a lövedék vastagságának átmérője fogy, köbarányban (a^3) fogy a lövedék tömege és súlya; kisebb lövedék kisebb lőportöltetet is kiván; ez újra csak a töltény könnyítésének válik javára. A kisebb kaliberhez a cső is vékonyabb, tehát könnyebb is lehet; és mivel a csőfurat hossza szintén a kaliber többszöröse, a cső annyival rövidebb, tehát evvel is könnyebb lehet. Már most mind e súlycsökkenéseket a táskalőszer szaporítására lehet felhasználni, mert a mennyivel könnyebbé válik a puska, és mennyivel könnyebb az egyes töltény, annyival több töltény vihető a táskában.

A tett kisérletek azonban más erdményhez vezettek, melyek így foglalhatók össze: ha a lövedék kisebb átmérővel bír, akkor tetemesen hosszabbra szerkesztendő, hogy ép oly tömeggel és átcsapó képességgel bírjon, mint a minővel a régi lövedék bírt. A hosszabb lövedék azonban röptében könnyebben vet bukfenczet hossztengelye körül; ennek megakadályozása végett nagyobb kezdősebességet és nagyobb forgósebességet kell kapnia; az első erősebb lőportöltet, a másik a huzagolás nagyobb görbülete által érhető el; mind a kettő erősebben hat a puskacső falára, tehát nem hogy vékonyabb, hanem vastagabb csőfalra van szükségünk; itt tehát súlyban semmit sem nyerünk. És ez még jó; mert ha könnyebb a puska, a lőportöltetből eredő hajtóerő egyenlő volta

Lövés után zárva.

Nyitva és feszítve.

8 mm.-es ismétlő fegyver. — 1888. évi minta.

mellett, annál erősebbé válik a puska lökése, melynek pedig egy bizonyos határon, mely már eddig is el volt érve, túllépnie nem szabad.

Most már másfelé irányúltak a kutató kisérletek; próbálták a lövedékek anyagát ólom helyett mással fölcserélni. Sikerült is keményebb anyagból oly lövedéket szerkeszteni, mely egyenlő tömeg mellett mégis az ólomnál nagyobb átcsapó képességet mutatott, mert a becsapódás pillanatában alakváltozást (deformatiót) nem szenvedett, hanem a behatolásra legalkalmasabb hengerded alakját és tompa hegybe végződő (ogyvalis) csúcsát megtartja; ehhez még hosszas keresés után találtak oly lőport is, mely hasonló súlymennyiség mellett nagyobb hajtóerőt képes kifejteni. Már e lövedék, az úgynevezett «köpenyes lövedék» (aczél vagy sárgaréz burkolattal) és az új «barna» lőpor az ismétlő fegyver kérdését hatalmas lökéssel közelebb-vitték a megoldáshoz. De még messze út volt odáig, hogy mikép lehet ez anyagokat teljes megbizhatósággal, teljes egyenletességgel, tömegesen és pedig oly olcsón előállítani, hogy a hadsereg fölszerelésére tárgyi és pénzügyi szempontból is akadálytalanúl használhatók legyenek.

Egyúttal tisztába kellett jönni azzal, hogy az ismétlő fegyverek rendelkezésre álló mintái közül, melyik nyujt legtöbb előnyt

melyik a legegyszerűbb, legmegbízhatóbb és melyik való leginkább a nem mindig tanulékony legénység markába. Ekkor két külön rendszer versenyzett egymással: az egyiknél a tölténytár magában a puskában volt; a másiknál a tár csak külsőleg volt a puskára erősítendő. Az egységes tárpuskánál körülbelül 10 töltény volt az ágyban elhelyezve; és pedig vagy a cső alatt (az előágyban) vagy a puska tusában (a hátsó ágyban) vagy végre a závárzat és ismétlő művezet közelében (a középágyban). A külön tárral bíró puskáknál külön készülék volt a tár felcsatolására és pedig ismét vagy a középágyon felül vagy azon alúl. Az egységes tárpuska szembetünő előnyöket nyujtott, de mind azon hibában leledzett, hogy a tár ürege az ágyat nagyon meggyengítette; így kételyek támadtak, vajjon ily állapotban a fegyver hadi czélokra alkalmas-e? vajjon az ismétlő művezet adogató szerkezete nem-e oly bonyolódott, hogy benne könnyen zavarok keletkezhetnek, melyeket a katona maga el nem hárithat? Ily fegyverrel t. i. ki volnánk téve azon veszélynek, hogy a katona sokszor a legválságosabb pillanatban lőfegyver nélkül maradna. Azonkívül mind e fegyvermintáknak még megvolt az a hibájuk, hogy az első lövéstől az utolsóig súlyuk fokozatosan változott, tehát oly esetekben, midőn a puska föl nem támasztható, a czélzást bizonytalanná tette. E hátrány különösen azon mintáknál lépett előtérbe, melyeknél a tölténytár az ágy előrészében vagy a tusában volt elhelyezve; ezeknél t. i. a nagyobbodó vagy csökkenő túlsúly mindig azt idézi elő, hogy a katona, ha változatlan czélratartás mellett csak nem akarja minden lövés után puskatartását igazítani, okvetlenül vagy túlmesszire vagy túlközelre lő. Igy mindinkább szükebb körre, és pedig azon mintákra szorult a válogatás, melyeknél a tár a középágyban van, a hol egyúttal legkönnyebben újra tölthető, habár épen az itt elhelyezett tár aránylag a legkevesebb töltényt bír befogadni.

Mannlicher főmérnöknek, a Ferdinánd császár éjszaki vasút egyik bécsi főmérnökének, sok próbálgatás és módosítás után sikerült oly mintát szerkeszteni, mely körülbelül középen áll azok között, melyeknek tölténytára a középágyban van, és azok között,

melyeknél a külön tölténytár csak feltűzhető. Ez a Mannlicher-féle minta azon követelménynek is megfelel, hogy akár egytöltetű, akár ismétlő puska gyanánt egyaránt használható; ismétlő művezete kevés egyszerű alkatrészből áll és a katona azt könnyen rendben és karban tarthatja; daczára a vasalkatrészek szaporításának, a rövidebb szurony alkalmazása mellett a puska az eddigi fegyvernél nem nehezebb; drágább ugyan az eddiginél, de nem sokkal.

Az osztrák-magyar hadsereg új fegyvere tehát ismétlőpuska tölténycsomag-rendszerrel; kalibere 8 mm.; egységes töltényeinek lövedékei aczélburkolattal (köpenynyel) bírnak. Czélozva vele 2500 lépésre lehet lőni; hordképessége közel 5000 lépés. Öt-öt töltény egy-egy könnyű bádogtárban úgy van egymás fölé helyezve, hogy az ily ötös tölténycsomag egy fogással — épen úgy mint egy töltény — felülről, a középágy alatt levő szekrénybe tehető. Innen a závárzat kinyitása és becsukása által egyenként önműködőleg a töltényűrbe jutnak, miközben egy adogató rúgó által megfelelő magasságra emeltetnek. Ha a tár az ötödik lövés után üres, akkor a szekrény egy nyilásán át önsúlyánál fogva a földre hull.

Miután egy töltény súlya 28·8 gramm, a haditáska lőszermennyiségét a szokásos 3 kg. súly mellett 110-re lehetett emelni. E lőszeren kívül, melyet minden ember magával visz, az új rendszerű kétfogatú lőszerkocsiban, mely a századdal mindenhová vele megy és összesen 9450 töltényt visz, minden fegyver után még 45 töltény van, úgy hogy minden katona számára közvetlenül a csapatnál 155 töltény áll rendelkezésre.

A fegyver ilyetén fölszereléssel a korszerű lőfegyvef legszigorúbb föltételeit is kielégíti, sőt még a legközelebbi jövőben fölmerülhető követelményeknek is megfelel. A jelenkor idealis tökélyéhez tán csak még egy dolog hiányzik: a *füstnélküli* lőpor.

A STEYRI FEGYVERGYÁR.

Krupp, Gruson és Whitead a modern hadi gépek gyárosai között világhírű híres nevek és gyártmányaik a világ ágyú-, pánczél- és torpedo-szükségletének túlnyomó részét födözik. E hires czégekkel egy fokra állítható a steyri fegyvergyár is, mely «*Werndl-féle fegyvergyár*» név alatt világszerte ismeretes, gyártmányaival a világpiaczon tekintélyes, csaknem uralgó állást foglal el, és mely mai jelentőségét — ép úgy mint a kezdetben említett három külföldi czég — ugyanazon föllendülésnek köszönheti, mely a hadi fegyverek terén az utolsó három évtizedben világszerte beállott. Még az ötvenes években Steyr ősi városa és egykor nagyon iparüző környéke, ép úgy csinálta a fegyvereket mint száz évvel ezelőtt; túlnyomólag azonban csak kardok és szuronyok pengéi, valamint egyéb szálfegyverek, továbbá izzasztott puskacsövek és a katonafegyverek érczvereléke volt az, a mi itt *kézimunkával* készült, és további feldolgozás végett részint a kincstári fegyvergyárba Bécsbe, részint a sok magán fegyvergyárakba Bécsbe, Prágába és Ferlachba szállíttatott. Csak a 60-as években folyt amerikai polgárháború idézett elő gyökeres változást Steyrban. Az Amerikában fellépő seregtömegek fölszerelésére mindkét ellenfél világszerte fegyvert keresett. Az osztrák fegyvergyárosok legnagyobb megerőltetés mellett nem voltak képesek a megrendelt fegyvereket elég gyorsan elkészíteni és a Werndl-féle gyár Steyrban nem győzte a gyári fegyverek számára a szuronyokat és egyéb alkatrészeket szállítani. Ekkor Werndl József oda igyekezett, hogy az amerikai államokkal közvetlen érintkezésbe lépjen; személyesen kiutazott az Egyesült Államokba; itt tanulmányozta az amerikai gyárakat és észrevette, hogy a fegyverek egyes alkatrészei itt különös *gépekkel* ép úgy gyártatnak, mint a varrógépeké; ez által lehetségessé válik, különleges gépekkel rövid idő alatt hajszálig egyenlő ezer meg ezer fegyver-alkatrészeket előállítani, mely

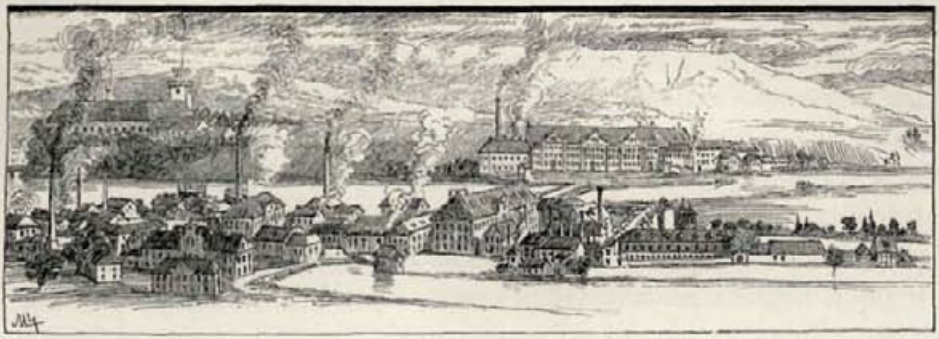

A steyri fegyvergyár.

részekből, úgyszólván minden utólagos munka nélkül, a teljes fegyverek a legnagyobb könnyűséggel összerakhatók.

Az 1866-ik évi háború, mely a hátultöltő puska fölényét fényesen beigazolta és azt eredményezte, hogy valamennyi hadsereg ily fegyverek előteremtésében fáradozott, volt az indító ok a rég előkészített tervnek gyors valósítására; és a Steyr folyó szabad vízereje legjobb alkalmúl szolgált az amerikai gyártási módszernek a monarchiában való meghonosítására. Midőn a Werndl-féle závárzat a pályázó többi minták fölött győzedelmeskedett és az osztrák-magyar hadsereg számára elfogadtatott, a gyáros hírneve meg volt alapítva; gyártelepe gyorsan fölszereltetvén, az osztrák-magyar hadsereg fegyverszükségletét, és pedig úgy a Lorenz-féle elöltöltőnek Wänzl-félévé való átalakítását, valamint az egész hadseregnek 1867, majd 1873. évi mintájú Werndl-fegyverekkel való fölszerelését aránylag rövid idő alatt közvetítette; sőt ez alatt még Németország számára félmillió, Perzsia, Montenegro, China, Japán, Görögország, Francziaország, Románia és Portugal számára is több ezer meg ezer puskát szállított. A gyár azóta a fegyvertechnika minden vívmányát felhasználva, a világ legfejlettebb hasonló gyárainak színvonalán áll.

Mihelyt az ismétlő fegyver és a kis kaliber kérdése napirendre került, a gyár azonnal beszerezte a megfelelő gépeket és berendezéseket, úgy hogy mihelyt az osztrák-magyar hadsereg számára a *Mannlicher-féle* puska — előbb 11 mmteres, később 8 mmteres

kaliberrel — elfogadtatott, a gyár azonnal képesítve volt az új fegyverek gyártását nem csak elvállalni, hanem oly gyorsasággal keresztülvinni, hogy immár havonként 30.000 teljes fegyvert képes beszállítani. Igaz, hogy a mennyiben a tárpuska gyártása az egytöltetűnek előállításánál sokkal bonyolódottabb, a műszerek tetemes szaporítása, új építkezések, újabb nagy gőzgépek beszerzése, új turbinák telepítése és több mint 800 különféle új részletgépnek beszerzése vált szükségessé; de ennek köszönhető, hogy a gyár jelenleg havonként ugyanannyi tárpuskát képes előteremteni, mint azelőtt egytöltetűt, t. i. 30.000 darabot vagyis egy egész hadtest teljes szükségletét; és a gyár kitünő berendezésének köszönhető, hogy talán mikorra e lapok az olvasó kezébe kerülnek, az osztrák-magyar monarchia egész hadserege oly ismétlő tárfegyverrel lesz fölfegyverkezve, mely ez idő szerint a világ legjobb hadifegyverének tekinthető.

E csodálatra méltó eredmények színhelye «*az osztrák fegyvergyár-társulat Steyrban és Oberlettenben*», a mint czége hivatalosan neveztetik, melynek legfőbb vezetője és vezérigazgatója Werndl József. Magában Steyr helységben — az iroda és lakóépületek nélkül — 13, Oberlettenben (10 kmterrel Steyrtól fölfelé ugyancsak a Steyr folyó mellett) 10 gyárépület és egyéb műhely van, melyekben a különböző hajtó- és munkagépek szét vannak osztva. Hatalmas vizikerekek és turbinák vagy közvetlenül vagy a villanyos erőátvitel útján a részletgépek egész sorozatát hajtják, melyek — a munkamegosztás elve szerint — a fegyver egy-egy alkatrészét először a nyers anyagból idomítják, azután finomabban megdolgozzák, majd simítják, majd csiszolják, itt ellenőrzik, ott adogatják, azaz a részek összeillesztéséhez szállítják, és azonkívül a kezelés minden néven nevezendő szükségletét, még a szétküldéshez használandó ládákat is, maguk készítik. Azon eshetőségre, ha netán a víz hajtó ereje váratlanúl megszakítást szenvedne, a gyárnak még sem kellene szünetelni, mert a vízerő helyettesítésére már készen állanak a gőzgépek, mozdonyok és villanyos erőtelepek. Mind e gépek körül ez idő szerint 5000 munkás dolgozik és ezek végzik 52 munkavezető felügyelete alatt amaz

egyszerű műveleteket, melyek a kalapáló, sajtoló, gyaluló, fúró, reczéző, másoló, lyukasztó gépek, a körfűrészek, a simító, csiszoló, fényező és köszörűkövek mellett, a vizikerekek, turbinák, gőzgépek, mozdonyok és erőátvivő telepek mellett az értelmes emberi kéz igazgatására szorúlnak. E munkás kezek és a száz számra menő gépekből, melyek közül mindegyik csak egyetlen egy változatlan munkálatra van berendezve, kerülnek elő, mint egy hosszú lánczolatnak összefüggő szemei, a fegyver egyes alkatrészei és az alkatrészek a kikészítés legváltozatosabb fokozataiban. És mikorra e lánczszemek végig haladtak az óriási gyártelep összes műhelyein, miután a beérkező nyersanyagot itt kalapálták, sajtolták, fúrták, faragták, ott meg nyújtották, reszelték, csiszolták, gyalulták, most még esztergályozták, ellenőrizték, reczézték, barnították, a kezdetbeli idomtalan nyerstömegből csövek, hüvelyek, szögecsek, csavarok, rúgók, lemezek, pengék, hengerek lettek. Most bámulatos pontossággal illik egybe az ágy a csővel, a závárzat az ismétlő művezettel, még csak ráteszik az irányzékot és szuronyt, és kész az ördöngős fegyver, mely most a saját gyártmányú rakaszokba gondosan elcsomagolva százanként és ezrenként küldetik el a katonai átvételi bizottsághoz, hogy nehány nap múlva az elküldöttek helyére új szállítmány juthasson. A laikus szemlélőt, a legbonyolódottabb szerkezetnek eme gépi előállítása, első pillanatra elbűvöli; mintha valami láthatlan ördögi erő hajtaná eme száz meg száz zakatoló gépet, és a holt eszközökbe emberi észt és értelmet oltott volna. De lélekemelő látvány is, ha elgondoljuk, hogy itt egy kiváló emberi szellem, a segédközegek ezreivel, szövetkezve van a Steyr folyó természetes erejével, a gőz- és villanyos gépek mesterséges hatalmával, — egyesült erővel dolgoznak a monarchia védképességének emelésére; mintha tettekben megvalósítva, itt életet nyerne dicső uralkodónk mélyértelmű jelszava: «Viribus unitis».

A honi fegyvergyártásnak általában és különösen hadseregünk fölfegyverzésének rövid idő múlva még egy új forrása fog megnyílni, mihelyt a magyar kormány pártolása mellett épülő félben levő «*Magyar fegyver- és lőszergyár*» *Budapesten* elkészül.

Az osztrák-magyar hadsereg zászlói és lobogói a 16. 17. és 18. századból. (Cs. és k. hadi muzeum.)

A ZÁSZLÓ.

Ha valaki fiát valamely fontos czélból hazulról távozni látja, ha kiküldi a szülői házból az élet viszontagságos pályájára, rendesen áldását, tanácsát, de néha még egy bűvös talismant is ad neki útravalóul; vajha elérje czélját; és a küzdelem közepette a nemes értelmű jelszóból, a talisman szemléléséből hadd merítsen új éltető erőt, új reményt és bátorságot a csüggedő lélek. És midőn Ő Felsége a legfőbb hadúr az ő csapatait és polgárait a háború vészes esélyei elé vezeti; midőn karjaiknak és fegyvereiknek sikerére bízza az állam jólétét és nagyságát; midőn tőlük a legnagyobb odaadást és áldozatkészséget, a bátorság, elszántság és halálmegvetés legfőbb bizonyítékait követeli; és midőn e követeléseket a legnagyobb veszély válságos pillanataiban is fönn kell tartani: gyermekeinek Ő is egy szentelt jelvényt ad útravalóul, a hősöket teremtő és hősöket öldöklő háborúba. Hadd vigyék előttük! hadd emlékeztesse őket kötelességük fontosságára, feladatuk nagyságára és czéljuk szentségére!

látványa hadd erősítse a szívet, hadd acélozza a karokat, hadd keltse új életre a lankadó erőt, hadd fokozza a hősi bátorságot ama lelkesedéssé, mely «Istennel a császárért, királyért és hazáért» minden áldozatra kész.

A katonának ez a talismanja, ez a bűvös palladiuma — *a zászló.* Csak ünnepélyes alkalmakkor bontják ki az óvó, takaró lepelből; katonai tiszteletadással, harsogó zeneszóval fogadják, ha a zászlótartó a szentelt jelvényt, a tiszt kíséretében, rendes óvhelyéről, az ezred arczvonala előtt, a csapathoz hozza; és titkos sejtelemtől meghatva rebegi az újoncz a hadseregbe való lépésekor a császár- és királynak a zászlóra tett esküjét: «... vízen és szárazon, éjjel és nappal, csatákban és ütközetekben, rohamokban és mindennemű vállalatokban, szóval mindenütt és mindenkor és minden alkalommal vitézül és férfiasan harczolunk; csapatainkat, *zászlóinkat*, lobogóinkat és lövegeinket semmi esetben el nem hagyjuk;...»

Büszkén dicsekszik a katona, hogy az ő ezredének zászlószalagát a császárné és királyné, a trónörökösné, vagy valamely más fenséges asszony adományozta, hogy az ő zászlójának keresztanyja herczegi vérből származik; és a ki oly szerencsés volt, hogy egy ezred zászlószentelési ünnepélyén részt vehetett, az sohasem feledi el, milyen szép volt; milyen mélyértelmű szertartásokat látott; hogy dobogott minden katona szíve, mikor a szögek beverésére került a sor, ... előbb a pap, aztán az ezredes, aztán a tisztek, aztán az altisztek, végül az őrvezetők és közkatonák;... mintha minden egyes katona szívében önként ismételte volna az eskü szavait: «... hogy Ő Felsége tábornokainak, minden előljáróinknak és följebbvalóinknak engedelmeskedünk, hogy azokat tiszteletben tartjuk és védelmezzük, rendeleteiket és parancsaikat minden szolgálatban teljesítjük;...»

Ha a szél a közös hadsereg zászlóját szétlebbenti, sárga mezején a koronás kétfejű sas terjeszti szét hatalmas szárnyait, mellén a czimerpaizs, karmai között a jogar, a kard és a kereszttel díszített birodalmi alma látható, — egészben az uralkodó hatalom fenséges jelképe. Az aranyszín, mely a zászló színes szegélyű finom selyem mezején ragyog, a mennyei oltalomra emlékeztet,

melybe a szentelő szertartást végző pap a csapatot ajánlotta; és ez megesküdött, hogy a zászlót tiszteletben, becsületben és oly szeplőtlen tisztaságban akarja tartani, mint a boldogságos szűz Mária, kinek képét a zászlóanya gyöngéd újjai a szalag szélébe hímeztek. Áhítattal emeli szemét a harczos a lándzsa csucsára, mely a zászló nyelét a szalagcsokor fölött diszíti; mintha csak egy esküre emelt kéz mutatna fel az égre, melyre esküdött; — ki esküjéhez hű marad, onnan várja az erőt, mely a vihar közepette segít.

Az osztrák-magyar hadsereg zászlóit mindig szentül tiszteletben tartotta; sok zászló vezette már a mi hadseregünket diadalra, dicsőségre, — és nem egy zászló emelte föl a balsorsból újabb győzelemre. Nem egyszer, midőn már minden elveszettnek látszott, a zászló látványától föllelkesült csapat csodákat mívelt; és ha akadt egy lelkes hadvezér, ki kezébe ragadva a zászlót a csapat élén, az ellenség soraira rohant, nem volt ott ellenállás, mely e rohamot feltartóztatta volna, míg csak a halál meg nem állította a rohanó hősöket. A bécsi Burg külső udvarán, ott áll az asperni győzőnek Károly főherczegnek emlékszobra, a mint magasra emelt zászlóval, a csata hevében a Zach ezred gránátos zászlóalját rohamra vezeti; mintha érczbe volna öntve minden katonának vágya, hogy a mi hadseregünk zászlói mindenkor és mindenütt ily diadalmasan lobogjanak.

A zászló iránti tisztelet, mely a katonának, mozgalmas életének minden helyzetében vezércsillaga, már a katonai képző és nevelő intézetekben, a katonaifjuság fogékony szívébe plántáltatik. Mindkét katonaakadémiának ép úgy mint minden gyalogezrednek megvan a maga külön zászlója; az alsóbb rangú intézetbeli fiúk- és gyermekeknél pedig, kiknek külön zászlót nem adnak, szóval és képpel, dallal és magyarázattal fejlesztik a zászló iránti tiszteletet.

És mily magasztos érzelmektől dagad a magyar honvéd bátor melle, midőn a nemzetiszín szegélyű honvéd zászlón szemei Szent István koronájára esnek; mintha oltalmazólag fedné egyfelől az angyaloktól tartott magyar államczimer apostoli keresztjét, más-

felől Ő Felsége legfelsőbb névjegyének művészileg egybefont kezdőbetűit.

Egy ezredév óta ez a szentelt jelvény jelképezi a jelszót: «királyért és hazáért», melyet a magyar honvédség is zászlajára írt; az unokák is azt tartják, a mit a hős elődök:

Egy istenem, egy királyom,
Ezért halok, azt imádom!

A KATONAESZTENDŐ.

Az utolsó hadosztálygyakorlat utolsó mozzanatának vége volt; körösköről felharsant a «lefújni» kürtjel, és a «lovasítottak» a messze terjedő harcztérről a hadtestparancsnok köré gyülekeztek. A megbeszélés a szokottnál rövidebb; de a helyett a szokottnál több dicséretet és kifogást osztogattak és végszó gyanánt a hadtestparancsnok ama meleg és nyomatékos felhivást intézi az egybegyültekhez, hogy «az összes parancsnokok a kezdődő új katonaesztendőben hasonló buzgalommal működjenek, mint az ép lefolyt évben, hogy a csapatok a kiképezés jelen kitünő állapotában ne csak megtartassanak, hanem a háború modern követelményeinek, melyek megközelítésében sohasem lehet eléggé fáradozni, még jobban megfeleljenek». Katonásan tisztelegtünk, — azután lóra, — és pillanatnyilag jó vagy rossz kedvben, mindnyájan azon gondolattal lovagoltunk haza felé, hogy: «Vége van!»

Csak az egyik parancsnok, ki mély értelmű «mondásai»-ról híres volt, ma azon bölcs «mondás»-ra fakadt, hogy a «csapatképezés tulajdonképen egy kigyó, mely minden esztendőben egyszer saját farkát megmarja». Hogy mi lehet az oka a kigyó eme gonosz eljárásának és a minden évi ismétlésnek, arról hallgatott a «tétel» feltalálója; de mindnyájan megértettük; nem is nevetett ma a bölcselkedő mondáson senki. Hisz a katonaszolgálat jellemzésére akárhány jobb hasonlat is forog közszájon; hát «az örökké egyféleképen mutató szolgálati óra», «az örökké forgó kerék»,

«a végtelen csavar» stb. — de jellemző, hogy e hasonlatok mindegyikében az örökkévalóság, a munka megszakíthatlan összefüggése, a munka *folytonossága* szolgáltatja a határozó elemet.

Akadt egy másik parancsnok, a ki azt felelte a philosophusnak, hogy igaz ugyan a kiképezési időszak szabályos ismétlődése, de e szolgálati rend épen nem érdemli meg az előbbi «mondás»-ban rejlő gáncsot vagy csipést. «Ha egyszer mi tisztek szeretjük magunkat a fegyverforgató nép tanítóinak nevezni, bele kell nyugodnunk abba, hogy minden tanítóműködés bizonyos értelemben olyan maró kigyó, mely szabályosan forog mint a kerék vagy a forgógép. Egyébiránt ha már okvetlen hasonlatot kell használni, a hadsereg még nagyobb joggal inkább gyárhoz hasonlítható: 1888 október 1-én az ujonczok a nyers anyag gyanánt beérkeznek; a gyár dolgozik, a gépek forognak és 1891. szeptember 15-én a gép kész katonákat ad vissza. Még jó, — végzé szavait — hogy a személyzetnek, az igazgatóknak, mestereknek és munkásoknak, minden esztendőben legalább egy kis «szuszogó pihenőt» adnak, hogy a mai lefuvás és az október 1-én elhangzandó első «terringette» között még 14 nap van; ez alatt kialhatja, kipihenheti, kimulathatja és kiunhatja magát az ember, hogy jól neki készülve foghasson az új munkához.»

1868. óta az iskolaoktatás és a fegyvergyakorlatok módszere az egész hadseregben egységesen van szabályozva; és az erre vonatkozólag fennálló szabályok, mennél több kiadást értek, kiképzésünk előbbi rendszerének mindig több-több hiányosságát küszöbölték ki és a rendszert — mondhatni — a tökéletességhez nagyon közel hozták. Mint már említve volt, a hadi végczél képezi az összes békemunka útmutató oszlopát, legfényesebb vezércsillagát. A legfontosabbra a legnagyobb gond fordíttatik; ez a harcz és harcztéri szolgálat iskolázása és a menetképesség fokozása. A képezés minden egyéb ága, mely ezekkel közvetlen összefüggésben nem áll, alárendelt értékének megfelelő elbánásban is részesül. Az utasítás élesen megkülönbözteti az egyes fegyvernemek gyakorlatait, továbbá a parancsnokok gyakorlását az egyesített fegyvernemek vezetésében, és a csapatok gyakorlását a vegyes fegyvernemek

kötelékében; a csapat fegyelmezését feszes, nyugodt, pontos mozdulatok által, csak mint a hadképesség eszközét és föltételét követeli, de sohasem mint önnálló, egyoldalú önczélt.

A följebbvalók befolyása a csapat képezésére aranyba foglalandó szavakkal van szabályozva; a szakaszparancsnok, a század-, zászlóalj-, és ezredparancsnok, kiki saját hatáskörében, de mindegyik felelős a kiképzésért. Az év több időszakra van osztva; katonanyelven a gyalogságnál úgy hívják: «századidőszak», «zászlóaljidőszak», és «az ezredidőszak». Minden ily időszak végén az illető parancsnoknak kész és jó eredményt kell felmutatnia és az előljáró «csak akkor lépjen közbe beavatkozólag, ha az alparancsnok ily lépésre hanyagság, ügyetlenség vagy a szabályokkal meg nem egyező eljárás által okot szolgáltat». Ez a szabály az emberi természet és különösen a katonatermészet alapos ismeretéről tanuskodik. Oly munkához, mely évtizedeken át tart, mely utóvégre mégis csak egyhangú, mely sok megerőltetéssel jár, mely mellett a parancsnoknak hol a segédmunkások elégtelenségével, hol a tanonczok kedvetlenségével és korlátoltságával, hol a békeviszony természetében rejlő százféle apró akadálylyal kell küzdenie; oly munkához, melynek jutalma csak az eredményben rejlik, mely eredmény azonban nem nyilvánúl mindig elég hatásosan, eléggé kézzel foghatólag: valljuk meg, hogy ily munkához különös előszeretet kell. Bizony «az én századom» nagyon kedves lehet előttem, hogy buzgalmam és egész életerőm «az én századom» kiképzése körül el ne tompuljon; kell hogy azon öntudatom legyen, miszerint «az én századom» minden sikere az enyém, egészen az enyém legyen, valamint minden kudarcza is én rám háramlik; köteles vagyok ugyan azon czél után törekedni, melyet a legfelsőbb hadúr a szabályzatlan kitűzött, de kell hogy magam választhassam meg az oda vezető utat és ne erőszakolja rám senki az ő kelletlen segítségét ott, a hol segítségre nem szorulok. Igy gondolkodik minden önérzetes százados; és ugyanez az értelme a szabályzat rövid velős szavainak. A tapasztalat bizonyítja, hogy mennél közelebb jár a gyakorlati kivitel az elvi iránymutatóhoz, annál jobb szokott lenni az eredmény egészben és részleteiben.

Az időbeosztás, mely természetszerűen az éghajlat és egyéb helyi viszonyokhoz képest némi változásoknak van kitéve, a század kiképezése számára az október 1-től junius 20-ig terjedő időszakot szabja meg; ez időből okt. 1-től nov. végéig tartó két hónap az újonczok kiképezésére van szánva. A zászlóalj jun. 20-tól jul. 20-ig gyakoroltatik; jul. 20-tól aug. 9-ig az idő az ezredé, és ezzel a tulajdonképeni csapatkiképezés be van fejezve; ekkor kell hogy a 2-ik és 3-ik évfolyambeli legénység ügyességében meg legyen szilárdúlva, az utolsó évfolyam legénysége pedig a csapattest kereteibe jól be legyen illesztve. Ezután kezdődik a csapatok alkalmazására czélzó gyakorlat, vagyis a tulajdonképeni harczgyakorlatok, a parancsnokok gyakorlása a dandár, a hadosztályban és még nagyobb gyakorlatoknál egész hadtestek vezetésében. Szeptember 15-től — néha még valamely előbbi időponttól kezdve — az újonczok bevonulásáig, a már említett «fegyverszünet» tartatik.

Könnyen belátható, hogy efféle beosztás egész pontossággal és formaszerűen betartva, igen veszedelmessé válhatnék; e beosztás még kiegészítő rendelkezésekre szorúl, melyek az illető szabályzatban benn is foglaltatnak. Formaszerűen a gyalogság aug. 9-én tekinthető «kész»-nek; pedig könnyen belátható okoknál fogva mindig és folytonosan késznek kell lenni, bármikor szólítja harczra a legfelsőbb hadúr akarata. Ez okból némely különös gyakorlatok az oktatás módszeres sorozatát megelőzőleg megszakítják, hogy a század, zászlóalj és ezred az egyszerű ütközetet némi biztossággal mindig végig harczolhassa.

Nagy vonásokban ez a katonaélet körfolyama okt. 1-től szept. 15-ig vagyis azon időszakban, melyet azelőtt hivatalosan is, ma pedig már csak szokásból, de nem épen helytelenül «katonaesztendő»-nek neveznek. Az időnként tartott hadtest-hadtest elleni gyakorlatok, továbbá az egyes hadtestek számára fennálló sátortáborok, például Lajta melletti Bruckban, Pilis-Csabán, Kassán stb., nemkülönben az egyes vidékeken kiszemelt «laktábor-körletek» például Ondrejow (Prága), Elbeteinitz stb. környékén, a terep változatossága, az összpontosító és visszatérő menetek, szóval a gyakorlatok változatossága által a kiképezés egyhangú szolgálatába kellemes, friss életet hoznak.